

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSAN HAKLARI

ANTAKYA'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞU YÖNETİCİLERİNİN SİVİL TOPLUM ve İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Alper AKDEMİR

Mustafa Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin Kamu Yönetimi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

Hatay

Temmuz, 2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim/Anasanat Dalı'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ
Akademik Unvanı, Ad-Soyad

Üye Yrd. Doç. Dr. Cem DOĞAN
Akademik Unvanı, Ad-Soyad

Üye Yrd. Doç. Dr. Murat TEK
Akademik Unvanı, Ad-Soyad

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2006

(İmza Yeri)
Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım sırasında sürekli desteğini ve rehberliğini yanımda hissettiğim başta değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Muharrem Güneş olmak üzere bugünlere gelmemde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmalarım sırasında zaman zaman kendilerini ihmal etmek zorunda kaldığım sevgili eşim Aysel ve oğlum Özgür Deniz'e sabır ve anlayışları için sonsuz teşekkürler.

Alper Akdemir

Ö Z E T

**SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ve İNSAN HAKLARI
ANTAKYA'DA ÖRGÜTLENMİŞ STK YÖNETİCİLERİNİN
SİVİL TOPLUM ve İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARINA İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI**

Alper AKDEMİR

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans

Danışman : Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Haziran 2006, 110 Sayfa

İnsan hakları özellikle ikinci dünya savaşından bu yana insanlık tarihinin geçmişiyile yüzleşmesi ve özeleştirme yapmasının ardından hızlı bir şekilde gelişmiş, bugün neredeyse tüm dünyanın kabul ettiği çeşitli normlara ve evrensel ilkelere bağlanmıştır.

Sivil toplum ise, çıkışı insan hakları kadar eski olmasa da devletle birlikte (hatta kimilerine göre devletten önce) var olan bir denetleme aygıtıdır. Toplumların sivilleşmesi, yani ülke yönetimi üzerinde oy vermenin dışında bir etkiye ve katkıda bulunması bugün demokratikleşmenin ve ilerlemenin temel göstergelerinden biri olarak sayılmaktadır.

Türkiye gibi insan hakları alanında henüz kendini gerçekleştirememiş, sivil toplum anlayışını ise daha yeni yeni tanımaya başlamış bir ülkede sayıları binlerle ifade edilen sivil toplum kuruluşlarının rakamsal büyüklüklerinin yanı sıra içerik, etkinlik ve güç olarak zayıf ve yetersiz kalması şaşırtıcı olmamalıdır.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi açıklanmış, ardından denenceleri (tezleri) sıralanmıştır.

İkinci bölümde sivil toplum, sivil toplum kuruluşu ve insan hakları kavramları kuramsal açıdan incelenmiş ve küreselleşme, devlet, milliyetçilik ve din (İslam) çerçevesinde bu kavramlarla ilgili tartışmalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Antakya’da örgütlenmiş sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına ilişkin görüşleri üzerine bir alan çalışması yapılarak bunlara ilişkin bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır.

Dördüncü ve son bölümünü ise çalışmanın geneline ilişkin değerlendirme, öneriler ve sonuç bölümü oluşturmaktadır. Ayrıca bu bölümde çalışmanın denenceleri sınanmış ve çalışmanın başlangıcında ileri sürülen tezlerin ne ölçüde ispatlandığı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler : İnsan Hakları, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu, Küreselleşme, Devlet, Milliyetçilik, Din.

A B S T R A C T**NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS
& HUMAN RIGHTS****Alper AKDEMİR****Public Administration Department, Master Of Science****Supervisor : Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ****June 2006, 110 Pages**

This study includes non-governmental organizations managers opinion cooresponding ton on governmental and human rights discussions especially, human rights developed fastly since worlwar II after history of humanity meets face to face and do self cristicism, today human rights soon accepts all world and bounded to various norms and global principles.

Non-governmental isn't older than human rights but it is existence with state and it is inspection dewice (acording to somebody it was existence before state) non-governmental of society otherwise on the management of state outside of vate effects anal to contribute to be demokrate and it is main to development and it is indicate of development.

Turkey isn't study about human rights and non-governmental understanding continues to define non-governmental organizations can definite with tousend numbers definition is important however content activity and powerless it isn't surprising.

This study includes four sections first section includes subject purpose, severity's and methods explain, after hypothesis sorts.

Second section includes non government, non governmental installation and human rights concepts examine theoritical and globalizations, state, nationalism an religion. Perspective includes discussion of this concepts.

Third section of this study includes non-governmental organizations managers are organized in Antakya corresponding to discussion of non-governmental society and human rights and corresponding to finaling and evaluation takes part.

Forth and last section includes general evaluation suggention and restilf section separately in this part includes tenteal hypothesis of study and in the first section of this study puts hypothesis forward how much it is supported to hypothesis and proved.

Keywords: Human Rights, Non-governmental Society, Non-governmental Organization, Globalization, State, Nationalizm, Religion.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Teşekkür.....	i
Özet	ii
Abstract	iv
Çizelgeler Dizini	ix
Çizimler Dizini	x
Kısaltmalar Dizini	xi
Önsöz	xiii
 1. GİRİŞ	 1
1.1. Çalışmanın Konusu, Amacı Ve Önemi	2
1.2. Çalışmanın Denenceleri	4
1.3. Çalışmanın Yöntemi	5
 2. SİVİL TOPLUM, SİVİL TOPLUM KURULUŞU ve	
İNSAN HAKLARI	8
2.1. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu	8
2.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Sivil Toplum	8
2.1.2. Sivil Toplum Kuruluşu Nedir?.....	16
2.1.3. Sivil Toplum Kuruluşu Olmanın Olmazsa Olmazları	21
2.1.4. Küreselleşme ve Sivil Toplum	24
2.1.5. Devlet ve Sivil Toplum.....	28
2.1.6. Milliyetçilik ve Sivil Toplum	32
2.1.7. İslam ve Sivil Toplum	34

	<u>Sayfa No</u>
2.2. İnsan Hakları	39
2.2.1. Hak Nedir?.....	39
2.2.2. İnsan Hakları Nedir?.....	41
2.2.3. Tarihsel Süreçte İnsan Hakları.....	44
2.2.3.1. Birinci Kuşak Haklar	45
2.2.3.2. İkinci Kuşak Haklar.....	47
2.2.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar	48
2.2.4. Küreselleşme ve İnsan Hakları	49
2.2.5. Devlet ve İnsan Hakları	57
2.2.6. Milliyetçilik ve İnsan Hakları	60
2.2.7. İslam ve İnsan Hakları	66
2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları	70
2.3.1. Türkiye’de ve Hatay’da Sayılarla Sivil Toplum Kuruluşları	70
2.3.2. İnsan Hakları ile İlgili Sivil Toplum Kuruluşları.....	78
2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları’nın İnsan Hakları Alanındaki Çalışmaları –İnsan Hakları Derneği Örneği–.....	80
 3. ANTAKYA’DAKİ STK YÖNETİCİLERİNİN SİVİL TOPLUM ve İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI	83
3.1. Demografik Özellikler	84
3.2. Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Görüşler.....	88
3.3. Devlet Üzerine Görüşler	90
3.4. Din (İslam) Üzerine Görüşler.....	91
3.5. Milliyetçilik Üzerine Görüşler	91
3.6. AB / Küreselleşme Üzerine Görüşler.....	92
3.7. Terör Üzerine Görüşler	93
3.8. Yargı Üzerine Görüşler	94
3.9. İnsan Hakları Üzerine Görüşler	95

	<u>Sayfa No</u>
4. BULGULAR, ÖNERİLER, SONUÇ	97
4.1. Bulgular	97
4.2. Öneriler	99
4.3. Sonuç	100
Kaynakça.....	103

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa No
Çizelge 1. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları’nın Türlerine Göre Dağılımı.....	71
Çizelge 2. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Şehirlere Göre Dağılımı	71
Çizelge 3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurullarının Ortalama Görev Yapma Süresi.....	72
Çizelge 4. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurulu Üyelerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%).....	73
Çizelge 5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurulu Üyelerinin ve Başkanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (%)	74
Çizelge 6. Hatay Geneline ve Antakya’da Örgütlenmiş Sivil Toplum Kuruluşları’nın Türlerine Göre Dağılımı	75
Çizelge 7. STK’ların Antakya’da Türlerine Göre Örgütlenme Oranı	76
Çizelge 8. STK’ların Büyüklüklerine Göre Sıralanmış Dağılımı	77
Çizelge 9. Çalışmaya Dahil Edilen STK’lar	83
Çizelge 10. STK Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	84
Çizelge 11. STK Yöneticilerinin Yaşa Göre Dağılımı	84
Çizelge 12. STK Yöneticilerinin Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	85
Çizelge 13. STK Yöneticilerinin Mesleklere Göre Dağılımı.....	85
Çizelge 14. STK Yöneticilerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	86
Çizelge 15. STK Yöneticilerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı	86
Çizelge 16. STK Yöneticilerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı	87
Çizelge 17. STK Yöneticilerinin Üyelik ve Yöneticilik Sürelerine Göre Dağılımı	87

ÇİZİMLER DİZİNİ

	Sayfa <u>No</u>
Çizim 1. Görüşme Formu	7

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AK-DER	Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği
Altı Nokta	Altı Nokta Körler Derneği
BKD	Bağımsız Kadın Derneği
ÇAD	Çağdaş Aile Derneği
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DDD	Dostlar Dayanışma Derneği
DHKD	Doğal Hayatı Koruma Derneği
DİD	Demokratik İlkeler Derneği
Eğitim-Sen	Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası
EKBD	Evrensel Kardeşlik ve Bilgelik Derneği
EKODER	Ekolojik Yaşam Derneği
HAYAD	Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği
HE	Halk Evleri
HED	Hukukun Egemenliği Derneği
HÜD	Hukukun Üstünlüğü Derneği
HYD	Helsinki Yurttaşlar Derneği
IMF	Uluslar Arası Para Fonu
İGV	İnsanlık Güneşi Vakfı
İH	İnsan Hakları
İKGV	İnsan Kaynaklarını Geliştirme Vakfı
KADAV	Kadınlar Dayanışma Vakfı
KHKD	Kadın Haklarını Koruma Derneği
KTEG	Kadınlardan Topluma Eğitim Grubu
MAZLUMDER	İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
NGO	Non Governmental Organization
ÖZGEDER	Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği

Özgür-Der	Özgür Düşünce ve Eğitim Derneği
PSAKD	Pir Sultan Abdal Kültür Derneği
SES	Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası
SİD	Sigara İçmeyenler Derneği
SODEV	Sosyal Demokrasi Vakfı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAPD	Türkiye Aile Planlaması Derneği
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TÇYÖV	Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
TDV	Türk Demokrasi Vakfı
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TESAV	Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
THD	Tüketici Hakları Derneği
TİHAK	Türkiye İnsan Hakları Kurumu Vakfı
TİHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TKB	Türk Kadınlar Birliği
TKMÇV	Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı
TKV	Türk Kültür Vakfı
TMMOB	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği
TSD	Türkiye Sakatlar Derneği
TTB	Türkiye Tabipler Birliği
TTHD	Temiz Toplum Hareketi Derneği
Tuhad-Fed	Tutuklu Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu
TÜKO-DER	Tüketiciyi Koruma Derneği
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UYD	Ulaşılabilir Yaşam Derneği
YaDa	Yaşama Dair Vakıf

Ö N S Ö Z

Sivil toplum kuruluşları son yılların en sık telaffuz edilen ifadelerinden birisi. Kimine göre, demokratikleşmenin ve gelişmenin en önemli göstergesi, kimine göre devleti küçültme projesinin etkili bir silahı.

İnsan hakları ise insanlık var olalı beri süregelen bir mücadele serüveninin bugün neredeyse tüm dünya tarafından kabul edilmiş zafer simgesi olarak söylenmektedir.

Bu iki kavramın üzerinde belirleyici rol oynayan etmenler, devlet, küreselleşme, milliyetçilik ve din olarak sıralanabilir. Bu çalışmada gerek insan hakları gerekse sivil toplum, sayılan bu dört etmen temelindeki tartışmalarla birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde insan hakları konusunda kafalarda pek de fazla soru işareti bulunmamakla birlikte sivil toplum halen muğlaklığını koruyan bir kavramdır. Kimi zaman devleti temsil etmiş, kimi zaman devlet düşmanlığını, kimi zaman da devlet dışılığını. Ortaya çıkışından beri devletle çoğunlukla çatışma halinde yürüttüğü ilişkisini son yıllarda ağırlığı gittikçe artan küreselleşme karşısında yavaş yavaş eritmektedir.

Bu çalışma, sivil toplum kuruluşu olgusunun çıkış noktalarından hareketle bugün hangi amaçlara hizmet eder hale geldiğini, kimler tarafından desteklenip kimler tarafından önünün kesilmek istendiğini ve son tahlilde yürüttükleri gerçek işlevleri ortaya koymak kaygısını taşımaktadır.

1. GİRİŞ

Sivil toplum kuruluşlarının dünyada ve Türkiye’de hangi toplumsal, sosyal ve siyasal nedenlerle oluştuğu, bugünkü sivil toplum anlayışı ile sivil toplum kavramının ilk olarak ortaya çıktığı zamanlardaki sivil toplum anlayışı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ile sivil toplum kuruluşu olma iddiasıyla topluma entegre edilmeye çalışılan örgütlenmelerin ne derece “sivil toplum kuruluşu” olduğu; bunların ne ölçüde işlevlerini yerine getirebildikleri, üzerinde durulması ve tartışılması gereken konulardır.

Günümüz Türkiye'sinde sivil toplum konusundaki görüşler de bir yakınlaşma eğilimi içindedir. Artık demokratik bir toplumun sivil örgütlenmeden ayrı düşünülemeyeceği ortaya çıkmıştır. Bununla beraber sivil örgütlenmelerin demokratik sistemle uyumlu hale gelmesi, sivil toplumdan beklenenin elde edilmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu sebeple sivil toplumsal örgütlenmenin önündeki yasal engellerin kaldırılması ve sivil örgütlenmelerin serbestçe faaliyette bulunabileceği koşulların daha da geliştirilmesi zorunludur. Bu konuda özellikle düşünce özgürlüğünün sivil örgütlenmenin gelişmesi ve demokrasinin kurumsallaşması için zorunlu olduğu ifade edilmelidir. Ancak sivil toplum örgütlerinin kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmeleri için bu örgütleri ilgilendiren bir temel koşulun da yerine getirilmesi gerekir. Bu koşul sivil örgütlenmelerin kendi iç yapılarına ilişkindir. Söz konusu koşul bu örgütlerin demokrasiyi birbirleriyle ve kendi içlerindeki ilişkilerinde özümsemiş olmalarıdır. Sivil örgütlenmenin kurallarının demokratik bir toplumda katılımı arttırmayı hedeflediği gözden kaçırılmamalıdır. Bunun için de baskıcı yaklaşımlardan uzak, demokratik hoşgörü kültürünün benimsenmesi gerekir. Bu özümseme hem devlet hem de sivil örgütler açısından zorunludur.

Sivil toplum kuruluşları, çok farklı ihtiyaçlardan ve sebeplerden hareketle kurulan oluşumlardır. Devlet-toplum ilişkisinde değişik yönlerden bu çarkın içinde yer alan bu örgütlenmelerin bir kısmı, devletle toplum arasında köprü oluşturmak, bir kısmı devleti toplumda yaşayan insanlardan korumak, bir kısmıysa tam tersine

insanları devletten korumak amacını taşıyabilmektedir. Sivil toplum kuruluşu iddiasında olan örgütlenmelerin ilk elde toplumda yaşanan olaylara ve gelişmelere duyarlı olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda sadece kuruluş amaçlarına ve kendi sorunlarına boğulup kalmadan etrafına da ışık verebilen birer kaynak olmaları gerektiği mutlaka dikkate alınmalıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının, bulundukları kentten hareketle ülkesinde ve dünyada yaşanan insan hakları ihlallerine karşı duruşları kadar; sadece insan hakkı ihlallerinden sonra tepki göstermek değil, bu ihlallerin önlenmesi için çalışmalar yapmaları gerektiği olgusu da önemlidir.

1.1. Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Ülkemizde son yıllarda gittikçe artan bir ivmeyle çoğalan sivil toplum kuruluşları, gerek kuruluş amaçları, gerek örgütlenme yapıları, gerek toplum hayatında oynadıkları (ya da oynamaya çalıştıkları) rol, gerek siyasi partilerle ve ideolojilerle ilişkileri, gerekse de dünyadaki diğer sivil toplum kuruluşlarıyla benzeyen/benzemeyen yönleri ve gelişmişlikleri ile birçok çalışmaya konu olmuşlardır.

1980 sonrası artan liberal ekonomik eğilimle birlikte devletin bir çok alandan çekilmeye başlaması, özelleştirme ile, toplumu ilgilendiren bir çok alanın yerli veya yabancı sermaye gruplarına terk edilmesi toplumu oluşturan bireylerin hak aramada ve kendilerini (sosyal, siyasal, ekonomik ve kişisel anlamda) korumada devletten umudunu kesmesine ve kendi başlarının çaresine bakma yollarını aramasına neden oldu. Sivil toplum kuruluşları bu dönemde daha da belirgin olarak toplum hayatına girmeye başlamasına karşın bu konudaki asıl gelişme 1990'lardan sonra Avrupa Birliği sürecinin hız kazanmasıyla ortaya çıkmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarında yönetici olarak kimlerin görev aldığı, bu kişilerin toplumdaki yerinin neresi olduğu, sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına

getirdikleri bakış açısı ve siyasal iktidarı etkilemede ne kadar başarılı olduklarının ortaya konması, toplumun her alanında atılmaya çalışılan gelişme adımlarının yere daha sağlam değmesi açısından faydalı olacaktır.

Çalışmanın genel amacı, Avrupa Birliği sürecinde daha sık gündeme gelen (getirilen) ve ülkemizde henüz kurumsallaşma sürecinde olan ve tam olarak gelişimini tamamlayamamış olan sivil toplum kuruluşlarının Antakya’da örgütlenmiş olanlarının kimler tarafından yönetildiğini ve bu yöneticilerin sivil toplum ile insan hakları alanındaki tartışmalara bakış açılarının ortaya konmasıdır.

Sivil toplum kuruluşlarının günümüzdeki öneminin giderek arttığı ve bu kuruluşların toplumdaki gelişmelerde belirleyici rol almaya çalıştıkları açıktır. Sivil toplum kuruluşları hakkında yapılan birçok araştırma olmasına rağmen sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin sivil toplum ve insan hakları konusundaki tartışmalara getirdikleri yorum ve görüşleri irdeleyen bir çalışmaya pek rastlanabilmiş değildir.

Bu çalışma, içinde birçok kültürün ve uygarlığın yeşerdiği Antakya kentinde örgütlenmiş olan sivil toplum kuruluşları yöneticilerinin sivil toplum ve insan hakları alanındaki tartışmalara bakış açılarını ortaya koymaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

1.2. Çalışmanın Temel Tezi

Çalışmanın temel tezi sivil toplum ve insan hakları kavramlarını; kendileriyle yakından ilişkili olan devlet, din, milliyetçilik ve küreselleşme kavramları açısından Antakya’da örgütlenmiş olan Sivil Toplum Kuruluşları arasından seçilen aktif çalışma yürüten yirmi adet Sivil Toplum Kuruluşu yöneticisinin görüşlerini ortaya koyarak değerlendirmektir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel tezine yönelik alt tezler aşağıda kısaca belirtilmiştir.

Türkiye’de STK’lar sayıca yeterli olmasına rağmen çalışma ve üretme açısından yetersiz kalmış, kendi içinde demokrasiyi tam olarak özümseyememiş, toplumun genelini içine alabilecek açılımlar yapamamış, zaman zaman siyasi kimlik kazanmış ancak iktidarı etkileyebilecek güce hiçbir zaman erişmemiştir.

Devlet, tartışılmayan kutsal bir varlık olarak görülmemeli, ve her ne sebeple olursa olsun insan haklarının kullanımı durdurulmamalı veya geri planda bırakılmamalıdır.

Din, insanlara geniş özgürlük ve haklar sunmamakta olup özellikle şeriat devletinde insan hakları ihlali daha kolay ve daha yaygın yapılmaktadır.

Dünya üzerinde üstün bir ırk yoktur, insanların hangi ırktan veya hangi ülkeden oldukları önemli değildir. Milliyetçilik başlı başına bir insan hakkı ihlalidir.

Küreselleşme uzun vadede kültürel erozyona ve yeryüzünde tek tip insan’a yol açacaktır. AB süreci demokratikleşme açısından iyi bir araç olmuştur.

İnsan hakları alanındaki gelişme ve ilerlemelerin terörü tetikleyici etkisi yoktur, terör, dünyadaki egemen güçlerce desteklenmekte ve yönetilmektedir.

Ülkemizde yargı üzerinde devlet baskısı olup kanunlar adil ve tarafsızca uygulanamamaktadır.

Ülkemizde insan hakları ihlalleri yapılmakta olup düşünce ve ifade özgürlüğü yeterince açık değildir. Gerek yasalar gerekse uygulayıcılar bu alanda yetersiz kalmaktadır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın hazırlanması iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu ve İnsan Hakları konularında ana hatlarıyla genel bilgiler sunulmuş ve bu konularla yakından ilişkili olan kavramlarla ilgili çeşitli tartışmalara yer verilmiştir. Kuramsal çerçeveye ilgili bu aşamada veri toplama yöntemleri olarak; kitap, gazete, dergi taraması ve internet ortamında veri taraması yoluna gidilmiştir. İkinci aşamaysa Sivil Toplum ve İnsan Hakları alanındaki tartışmalara Antakya’da örgütlenmiş olan STK’ların yöneticilerinin bakış açısı hakkında fikir edinmek amacıyla, 01/01/2006 --- 01/06/2006 tarihleri arasında, Antakya’da örgütlenmiş olan STK’lardan aktif olarak çalışma yürüten 20 STK Yöneticisine uygulanan yapılandırılmamış bir görüşme formuna ve bu formun yorumuna dayanmaktadır.

Araştırma kapsamında kullanılan görüşme formu, tarafımızdan hazırlanmıştır. Görüşme formuyla, demografik özellikleri ölçen sorular dışında toplam sekiz konuda STK yöneticilerinin görüşleri alınmıştır.

Bu çalışmanın sonuçlarının sağlıklı olabilmesi amacıyla;

- STK Yöneticilerinin Görüşme Formuna daha önceden haber verilmeden ve hazırlıksız olarak katılmaları sağlanmaya çalışılmış ve isimlerini belirtmelerine gerek olmadığı vurgulanmıştır.
- Görüşme Formunun ortaya çıkardığı sonuçlardan belirgin şekilde genellemeler yapılabilecek olanların haricinde detaylı yorumlamalardan kaçınılmıştır.

Görüşme formunun STK yöneticilerine uygulanması sırasında görüşme formuna verilen cevaplar değerlendirme kolaylığı açısından “evet”, “kısmen” ve “hayır” şeklinde işaretlenmiş, daha sonra değerlendirme aşamasında STK yöneticilerinin genel görüşleriyle birlikte yorumlanmıştır.

Bu çalışma, Antakya’da örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarında 2006 yılında yönetici olarak görev alanlarla, çalışma kapsamında veri toplama amacıyla kullanılan görüşme formu ile ve STK yöneticilerinin görüşme formuna verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

STK yöneticilerine uygulanan görüşme formu aşağıdaki soruları içermekte olup Çizim 1’de gösterilmiştir.

Çizim 1. Görüşme Formu

SİVİL TOPLUM KURULUŞU YÖNETİCİLERİ	SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
	➤ Türkiye’de STK sayısı yeterli midir? ➤ STK’lar yeterince anlaşılabilmiş midir? ➤ STK’lar demokratik kuruluşlar mıdır? ➤ STK’lar siyasi kimlik kazanmışlar mıdır? ➤ STK’lar iktidarı etkileyebilecek güçte midir?
	DEVLET
	➤ Devlet tartışılmayan kutsal bir varlık mıdır? ➤ Devlet, gerekli gördüğü zamanlarda İ.H. kullanımını durdurabilmeli midir? ➤ Devletin güvenliği ve geleceği için İ.H. geri planda bırakılır mı? ➤ Herhangi bir sebep siyasi partilerin kapatılması için gerekçe olabilir mi?
	DİN (İSLAM)
	➤ İslam dini hak ve özgürlüklere geniş bir şekilde imkan tanımış mıdır? ➤ Şeriat devletinde insan hakları ihlali daha kolay ya da yaygın mıdır?
	MİLLİYETÇİLİK
	➤ Dünya üzerinde üstün bir ırk var mıdır? ➤ İnsanların nereli olduğu önemli midir? ➤ İnsanların hangi ırktan olduğu önemli midir? ➤ Milliyetçilik başlı başına bir insan hakları ihlali midir? ➤ Ana dilde eğitim-öğretim ve yayın serbest olmalı mıdır? ➤ Ülkede farklı etnik köken veya dine sahip insanların yaşamasından rahatsızlık duyar mısınız?
	AVRUPA BİRLİĞİ / KÜRESELLEŞME
	➤ Küreselleşme kültürel erozyona sebep olur mu? ➤ Küreselleşme uzun vadede dünya üzerinde tek tip insan kalmasına yol açar mı? ➤ AB üyelik süreci ülkemizde demokratikleşme ve insan hakları açısından ilerleme kaydetmek için iyi bir araç olmuş mudur? ➤ AB üyeliği ülkemize genel anlamda yararlı olur mu? ➤ Türkiye tüm şartları yerine getirirse AB’ye girebilir mi?
	TERÖR
	➤ İnsan Haklarının yaygınlaşması, terör olaylarının artmasına sebep olur mu? ➤ Terör söz konusu olduğunda insan haklarından vazgeçilebilir mi? ➤ İnsan Hakları alanındaki yasal düzenlemeler teröristlerin işine mi yaramaktadır? ➤ Dünyadaki egemen güçler terörü desteklemekte midir?
YARGI	
➤ Türkiye’de kanunlar adil ve tarafsızca uygulanmakta mıdır? ➤ Türkiye’de yargı üzerinde devlet baskısı var mıdır? ➤ Karşılaştığınız bir sorunla ilgili olarak iç hukuk yollarının tükenmesi durumunda AİHM’ye başvurur musunuz? ➤ AİHM’nin Türkiye ile ilgili kararları tarafsız ve adil midir?	
İNSAN HAKLARI	
➤ Türkiye’de insan hakları ihlali yapılmakta mıdır? ➤ Ülkemizde insanlar düşüncelerini özgürce ifade edebilmekte midir? ➤ İfade özgürlüğünün önündeki engeller yasalardan mı yoksa uygulayıcılardan mı kaynaklanmaktadır? ➤ İşsizlik bir insan hakları sorunu mudur? ➤ Kadınlar mı yoksa erkekler mi daha çok insan hakkı ihlaline maruz kalmaktadır?	

2. SİVİL TOPLUM, SİVİL TOPLUM KURULUŞU ve İNSAN HAKLARI

Bu bölümde sivil toplum ve sivil toplum kuruluşu kavramları ile insan hakları kavramı kuramsal açıdan ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu

Bu bölümde Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşu kavramları kuramsal açıdan açıklanarak, Sivil Toplum Kuruluşu olmanın gereklerinden bahsedilmiş, daha sonra da Sivil Toplum ile ilgili çeşitli tartışmalara yer verilmiştir.

2.1.1. Tarihsel Süreç İçerisinde Sivil Toplum

Sivil toplum, genel olarak “devlet”in dışında kalan sosyal ve ekonomik alanı tanımlamak için kullanılan bir kavramdır.

Sivil toplumun geçmişi, devletin çıkışına dek uzanır. Toplumsal ilişkileri düzenleyici bir “zor aygıtı”na ihtiyaç duyulmasıyla birlikte bu “aygıt”ın başına buyruk hareket etmesini engelleyecek bir denge unsuruna da ihtiyaç duyulmuştur. İşte tam da bu noktada Sivil Toplumun tarih sahnesine çıktığı görülmektedir.

Eski Yunan felsefe geleneğinde oldukça genel bir kullanıma sahip olan sivil toplum kavramı, benzer şekilde Ortaçağ’da da bölünmüş egemenlik birimlerini feodal düzenini Ortaçağ krallıklarını ve imparatorluklarını tümüyle belirtmektedir. Sivil toplum, ilk olarak Aristo tarafından kullanılan “politike koinonia”nın Çiçero tarafından Latinceye çevrilmiş biçimi olan “societas civitis”ten gelmektedir (Tosun, 2001:30). Aristo’nun “politike koinonia” dediği yurttaşların, kentlilerin ve politeslerin oluşturduğu politik düzendir. Polites, bu düzende bir kentte yönetime ve kararlara katılma yetkisine sahip kişidir (Esmer, 1998:28).

Aristo'yu izleyen gelenekte, koinonia yerine Augustine'nin "siyasal toplum" anlamında "societas terresta", Aquinas'ın ise "societas" ile eş anlamlı olarak "politike communitas" terimini kullandıkları dikkat çeker. Roma Katolik Kilisesi'nde ise, sivil toplum kiliseye zıt olarak devlet anlamında kullanılıyordu. Tarihsel bir olgu olarak Ortaçağ'ın sonlarında biçimlenmeye başlayan sivil toplum, modern ticari merkezlerin ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişen kentsel unsurların feodal sistem içinde ekonomik özerkliklerini elde ederek feodalizmin kurallarından özgürleşmeleri sonucu ortaya çıkan durumu tanımlıyordu. Bir başka ifadeyle Batı toplumlarında sivil toplum kavramı orta sınıfa kentsel yaşamda sağlanan bir takım sivil özgürlükler temelinde ortaya çıkan, merkezi otoriteden bağımsız ve özerk kurumların şahsında gelişme imkanı bulan toplumsal alanı belirtir (Tosun, 2001:31).

Thomas Hobbes, doğal halde insanların birbirinin kurdu olduğunu, bunun anarşi ve kaos anlamına geldiğini, bunu aşmak için insanların anlaşarak devleti meydana getirdiklerini, bir kez devleti oluşturduktan sonra tüm hak ve yetkilerinin devlete devrettiklerini belirtmekteydi. Hobbes devletin mutlak olduğunu kabul etmekle birlikte kutsal ve güce dayalı olmak yerine sözleşmeyle kurulduğunu kabul ederek önceki bakıştan farklı bir düzleme devleti oturtmaktaydı. Anarşi ve kaostan kurtulmak için devlet oluşturulduktan sonra devletin aşırılıkları görüldüğünden, bu defa devletin sınırlanması gündeme geldi. John Locke insanın doğal halde iyi olduğunu, ancak bazı hallerde ceza vermeyi düzenlemek ve aşırı cezalandırmayı önlemek için insanların sözleşmeyle devleti meydana getirdiklerini, devletin sözleşmeyle verilen alanlar dışında bireyler üzerinde etkisi olmadığını ve neyin iyi neyin kötü olduğunu bireylere söyleme hakkı bulunmadığını ve yetkilerini aşmaması gerektiğine ve sivil alanla siyasal alanın ayrılığına dikkat çekmekteydi (Yılmaz, 1997:87).

Sivil toplumun üyesi olmak, bir devletin vatandaşı olmak ve devletin koyduğu kurallara uyarak diğer vatandaşlarla uyum içinde yaşamaktan, bireylerin, devletten izin almadan girebildiği toplumsal ilişkiler ve gerçekleştirebildiği toplumsal etkinlikler olma yönünde evrilmiştir. Böylece sivil toplum devletle bütünleşme ve özdeşleşmeden, özerkleşme ve özgürleşmeye doğru bir gidiş

olmuştur. Bu karşıtlığa rağmen, sivil toplum ve devlet birbiriyle ilişkilidir. Bir taraftan devlet, siyasal ve hukuki düzenlemeleriyle sivil toplumun karmaşaya ve tiraniye dönüşmesini önlerken diğer taraftan sivil toplum da devleti etkileyerek keyfiliğe kaymasını önlemekte ve böylece demokratik dengenin oluşması mümkün olabilmektedir (Yılmaz, 1997:88)

18. yüzyıla değin sivil toplum, siyasal toplum ya da devletle aynı anlamda kullanılıyordu. Sivil toplumu devlet'ten ayıran ilk düşünür Hegel olmuştur. Hegel, sivil toplumun devlet ile aile arasında olduğunu ve sivil toplumun devletten sonra ortaya çıktığını ileri sürer (Esmer, 1998:29).

Hegel, sivil toplumu modern devletin bir boyutu olarak tanımlamıştır. Buna göre, devlet hem sivil toplumun dışındadır hem de aynı zamanda bir “moment” olarak sivil toplum devletin biçimlenme sürecinin içindedir. Hegel’de devlet tarafından korunmuş ve garanti altına alınmış haklar olan sivil toplum devlet otoritesi tarafından doğrudan kontrol edilmeyen sosyal ilişkiler alanını belirtir. Kısacası devlet, toplumsal evrim sırasında ahlaki cemaatler dizisinin ortaya çıkışındaki en son gelişme noktası olup, bu noktaya ulaşana dek geçirilen diğer aşamalar aile ve sivil toplumdur. Sivil toplum devlet olmaksızın var olamayacağı gibi, sivil toplum olmaksızın devletin doğasında bulunan “evrensel özgürlüğe” de ulaşmak mümkün değildir. Buna bağlı olarak da modern devletin sivil toplumu tamamen masetmemekle birlikte evrensel değerleri koruma yönünde düzenleyici olması kaçınılmazdır (Tosun, 2001:41).

Çaha’ya göre (1997:29) Hegel’in sivil toplum kavramına en büyük katkısı sivil toplumu devletten ayıran ilk düşünür olmasıdır. Marks da bu ayrımı temel almakla birlikte sivil toplumu, ekonomik ilişkileri üreten ve sınıf ilişkilerini doğuran bir alan olarak tanımlamaktadır.

Güneş’in Mardin’den (1990:14) aktardığına göre, Marks, Hegel’in sivil toplum yaklaşımına karşı çıkarken Hegel’in sivil toplum ve devleti iki farklı

birimmiş gibi ele almasının onun devlette iktisadi faaliyetleri düzenleyenlere boyun eğme hadisesini göremediğini ileri sürer (Güneş, 2003:120).

Hegel sonrası sivil toplum üzerine yapılan değerlendirmelerin büyük çoğunluğu kavramın, devlet dışılığını vurgulamaktadır. Bu vurgu sivil toplum kavramının bugünkü anlamda ortaya çıkışını göstermesi açısından önemlidir.

White; sivil toplumu, "devlet ile; devletten ayrı, devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu aile arasında ara bir birliktelik alanı" olarak tanımlamıştır. White sivil toplumu, "devlet ile aile arasında ara bir birliktelik alanı" olarak tanımlarken devlete karşı özerkliğe vurgu yapmıştır (Doğan, 2002:264)

Keane'in yaklaşımı da White'a benzer şekildedir. Keane'e göre soyut anlamıyla sivil toplum, üyeleri öncelikle devlet dışı faaliyetlerle -ekonomik ve kültürel üretim, ev yaşamı ve gönüllü birlikler- uğraşan ve bu faaliyetler aracılığıyla devlet kurumları üzerinde, bir çeşit baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün olarak tanımlanabilir (Doğan:2002:265).

Dahrendorf, sivil toplumu devlet dışı ve merkezi devlet organlarınca yönlendirilmeyen, siyasal partiler, sendikaların da içinde yer aldığı özerk kurumların hareket alanı olarak tanımlamıştır. Bu anlamda devlet alanının dışında kalan toplum kesitini ifade eden bir terimdir. Sivil toplum, daha geniş bir anlamda ifade edecek biçimde, merkezi kontrole ve hiyerarşiye tabi tutulmayan toplumsal ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir (Doğan 2002:266). Dahrendorf'un yaptığı bu tanıma diğerlerine ek olarak siyasal partilerin ve sendikaların da devlet dışı kuruluşlar olarak sivil topluma dahil olduğunu vurgulaması açısından önemlidir.

Jellinek, kişilerin sahip oldukları hakları "status libertatis" olarak adlandırmakta ve bu kavrama feodal ve mutlak egemen devlette var olan bireyi her

yönüyle kontrol altında tutan devletin karşısı bir içerik yüklemektedir. Buna göre status libertatis “devletin direkt egemen olmadığı bireysel alan”dır. Status civitatis’te birey hukukun koruması ve devletin idari tasarrufları ile devletin olumlu anlamda sağladığı destekten yararlanarak bireysel çıkarlarını gerçekleştirmektedir. Burada görüleceği gibi Jellinek’in bireyin kendi dünyası olarak tanımladığı devlete görece kapalı alan günümüzdeki sivil toplum kavramını kısmen karşılamaktadır. Diğer yandan status civitatis olarak adlandırdığı bireylerin hukuksal güvence eşliğinde çıkarlarını gerçekleştirdikleri toplumsal alan da kamusal alana karşılık gelmektedir. (Doğan 2002:267)

Habermas sivil toplumu "yurttaşların bir araya gelerek gruplar (kamular) oluşturmaları, devletin etki alanı ve ekonomi alanı dışında gönüllü olarak bir araya gelerek sosyal ilişkilerde ürettikleri yapılar ve oluşturdukları iletişim yapıları olarak tanımlamaktadır (Doğan 2002:267). Ona göre sivil toplumda açıklık, çoğulculuk esastır. Sivil toplum bireylerin doğrudan içinde yer aldıkları küçük çaplı gönüllü kuruluşlara ve sosyal yaşamda oluşan adaletsizliklere karşı duyarlı, problemlerin belirlenmesine ve bu problemlere ilişkin görüşlere ilgi gösterir. Sivil toplum, küçük çaplı gönüllü kuruluşların sorunlara devletten özerk çözümler üretmesine hoşgörülüdür. Devletin kamusal meseleler hakkında ürettiği çözümleri denetleyici ve bu çözümlere katkıda bulunma fonksiyonu gören bir yapıya sahiptir. Böyle bir görevi yerine getirecek sivil toplumda sorunların açıkça tartışılması esastır (Doğan 2002:268).

Sivil toplumun yaşam alanı bireyi savunan, bireyciliği ön plana çıkaran liberal demokratik devlet yapılarıdır. İslam ülkelerinde veya eski doğu bloku ülkelerinde devletin güçlü yapısı karşısında bir “sivil toplum” örgütlenmesi hem gerekli görülüyordu hem de bunun için uygun zemin yaratılmıyordu. Bu yüzde sivil toplum denince akla ilk gelen Batı olmaktadır. Yukarıda sıralanan görüşlerin “devlet dışı”lığa yaptığı vurgunun yanı sıra özellikle sivil toplumun liberal bir toplum düzeni içinde gelişip büyüyeceğini söyleyen liberal yaklaşımlar da incelenmelidir.

Dahrendorf sivil toplumu liberal bir perspektife göre tanımlamaktadır. Buna göre sivil toplum başlıca üç öğeden oluşur bunlar; anayasal demokratik bir devlet, serbest pazar ekonomisi ve siyasal özgürlükler. Sivil toplum özgürlüklerin yaşam bulduğu bir alandır. Özgürlüklerin yaşam bulduğu bir toplum için liberal siyasal kurumlara gereksinim vardır. Liberal siyasal kurumlara sahip bir toplumda insan hakları ve insan onurunun dokunulmazlığı kuraldır. İstisnasız bütün insanların özgürlüklerinden emin olması esastır. Dahrendorf'ta devlet minimum düzeydedir. Toplumun başlıca görevi bireyin özgür davranmasını sağlamak ve bireyi korumaktır. Sivil toplumun siyasal alandaki rolü alt düzeydedir. Görevi devleti sınırlayan bireyin özgürlüklerini koruma fonksiyonu ifa etmektir (Doğan 2002:274).

Schils bir toplumda etnik, sosyal ya da ekonomik bakımdan çeşitliliği de o toplumun bir sivil toplumu barındırdığını kabul etmek için yeterli saymamaktadır. Buradan hareketle eski dönemlerdeki çok kültürlü ve yerel otoritelere özerklik sağlayan ya da bu duruma razı olmak zorunda kalan imparatorlukların ve toplumu bir bütün olarak baskı ve boyunduruk altına alan komünist siyasal yönetimlerin birer sivil topluma sahip olabilecekleri görüşünü reddeder. Ona göre sivil toplumdan söz edebilmek için liberal bir toplum ve güçler ayrılığının bulunduğu liberal siyasal kurumların mevcut olması gerekir. (Doğan 2002:269)

Gellner'e göre sivil toplumun gelişmesi için temel koşullardan biri ekonomi ile yasal iktidar yapılarının ayrılmasıdır. Bağımsız bir piyasa ekonomisinin varlığı tek başına yeterli olmasa da sivil toplumun gelişmesi için zorunlu bir koşuldur (Özdalga, 1999:98)

Walzer devlet ve sivil toplum öğelerinin birbirinden ayrı değil iç içe olduğu kanısındadır. Hatta bu durumun böyle kabul edilmemesi doğu blokunun yıkılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ona göre sivil topluma tamamen yabancı bir devletin ayakta kalması mümkün değildir. Homojen ve tek yanlı bir siyasete dayalı devlet anlayışının egemen olduğu totaliter yönetimler başarısızlığa mahkumdur. Çünkü bu anlayışı benimseyen devletler toplumu politikadan soyutlayarak ve sivil oluşumlara devleti kapayarak toplumu çoğulculuktan uzaklaştırmakla devleti güçlendirdiklerini

sanması yanlışına düşerler. Bu durumun en yakın örneği doğu bloku devletlerinin birden bire çökmeleridir (Doğan 2002:271). Walzer bu yaklaşımıyla Schils'in görüşünü desteklemektedir.

Sivil toplum tartışmaları içerisinde ağırlıklı nokta “devlet-toplum” ilişkisi ve “liberalizm” vurgusu olmakla birlikte kimi yazarlar tarafından farklı hususlar da ele alınmıştır.

Bunlardan sivil toplumun Ortaçağ Avrupa'sında kilise hegemonyasına karşı aydınlanma sürecinin ürünü olduğunu söyleyen Di Palma Doğan'ın (2002:265) aktardığına göre sivil toplumu şöyle tanımlar: Pazar ekonomisinin bir ürünü, Protestan Reformunun kültürel ve dinsel çalkantılardan doğan laikleşmiş bir toplumun görünümüdür. Di Palma bu görüşüyle sivil topluma laiklik yakıştırmasını yapmıştır.

Hans Peter Dürr ise içinde devlet kelimesi geçmeyen bir sivil toplum tanımı yapmıştır. Buna göre, sivil toplum “entelektüel ve zihinsel olarak üretken, etik ve moral boyutları bulunan ve birbiri ile etkileşim içindeki özgür bireyler arasındaki dayanışma” olarak tanımlanmaktadır. Dürr'ün de saptadığı gibi sivil toplum devlet mekanizmasının hiyerarşik yapısının biçimlendirilmesini meşrulaştıracak birinci derecede etkisi olan bir araç değil aksine; bireylerin yaşam alanlarında onların kendi aralarında gerçekleştirdikleri oluşumların bir meşrulaştırıcı aracıdır. Bir başka anlatımla sivil toplum bireyler arası ilişkileri, onlar tarafından oluşturulan kurumları meşrulaştırır. (Doğan 2002:268)

Schils ise sivil toplumdan söz ederken mutlaka kamu yararı gözetilmesi ve “biz” bilinciyle hareket edilmesi gerektiğini savunur. Böylece kendini belirli bir toplum kesimi olarak tanımlayanlar kendilerini başka gruplar karşısında farklı tanımlamalıdır. Sivil toplumun kolektif bilincinde kamu yararı düşüncesi yatar. Yurttaşın "sivilliği" kolektif bir algılama ve davranış biçimi olarak kendini dışa vurur. Bu nedenle sivillik ruhu yurttaşın, kişisel çıkarın yanında toplumun tümünü ilgilendiren kamu çıkarının da dikkate alınmasını gerektirir. Sivil toplum bireyleri bu

durumun bilincindedirler. Böylece Schils'in işbölümü ve rekabetin yaşandığı her toplumu sivil toplum olarak kabul etmediği ortaya çıkmaktadır. Çünkü ona göre devlet iktidarının meşruluğa dayanmadığı, devlet iktidarının sınırlanmadığı toplumlarda sivil toplumdan söz edilemez. (Doğan 2002:269)

Walzer'e göre devletin daha belirleyici olduğu sosyal kurumlarda yurttaş politik nitelikli bir rol üstlenmiştir. Buna karşılık sivil toplum kuruluşunun etkin olduğu alanda davranan yurttaş ise bir sivil toplum üyesi olarak davranmaktadır. Böylece düşünür devleti de bazen sivil toplumun bir uzantısı olarak görmekte ve sivil toplum-devlet iç içeliği görüşünü bir kez daha ortaya koymuş olmaktadır (Doğan 2002:272). Walzer bu görüşüyle genel kabul gören anlamda devlet-sivil toplum karşıtlığını yadsıyıp, devletin de sivil toplum tanımı içerisine girebileceği şeklinde farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Sivil toplum, yurttaşlar toplumu, üçüncü sektör terimleri seksenli yılların ortalarından beri gerek Amerikan gerek Avrupa kıtasında ortaya çıkan siyaset bilimi alanındaki çalışmalarda anahtar bir kavram haline gelmiştir. Her üç kavramın da yaygın hale gelmesinde temel etken, modern demokratik devlet yönetiminin sadece seçimler ve siyasal partilerin oluşturduğu bir yönetim cihazı anlamına gelmediğinin yaygın olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bu bağlamda artık sadece siyasal partiler değil yurttaşların içinde yer alarak birbirlerini ve siyaseti etkiledikleri baskı grupları, gönüllü kuruluşlar ve uzun süreli olmasalar bile sivil inisiyatiflerin de modern devlet yönetiminden ayrı düşünölemeyeceği kabul edilmektedir. Bu yeni anlayışta Avrupa'da geleneksel olarak devletçe yerine getirilmesi beklenen birçok görevin sivil oluşumlarca üstlenilmesi normal karşılanmaktadır. Bir başka deyişle sivil toplum kuruluşları ve sivil inisiyatifler klasik siyasal sistemin bir alternatifi gibi algılanmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni anlayışta yurttaşlara seçimlerle siyasal karar organlarını belirlemeden daha fazla yetki ve yükümlölük getirilmesi kural olarak benimsenmektedir. Bir başka ifadeyle demokrasi sadece periyodik olarak yurttaşların seçimler yoluyla siyasal karar mekanizmalarını belirlemeleri artık yeterli görölmektedir. Bununla beraber batı demokrasilerinde sivil inisiyatiflerin üstlenmeleri

gereken görevlerin sınırı ve kapsamı konusunda bir uzlaşma tam olarak sağlanmış değildir (Doğan 2002:274).

Sivil toplum, bir zamanlar nefes almakta güçlük çeken kapitalizmin nefes borusu olarak kullanılmış, devletin toplumsal alandaki bazı görevlerini bu sihirli kavrama terk ederek küçülmesi yolunda önemli adımlar atılmasına ön ayak olmuş önemli bir aktör olarak düşünülebilir.

2.1.2. Sivil Toplum Kuruluşu Nedir?

Hükümet dışı kuruluşlar, devlet dışı kuruluşlar, resmi olmayan kuruluşlar, gönüllü kuruluşlar, özel gönüllü kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, üçüncü sektör, yurttaş örgütleri, demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri... listeyi uzatmak mümkün, bugün genel anlamda sivil toplum kuruluşu denilen örgütlenmeler zaman içerisinde farklı söylemlerin denenmesiyle artık genel kabul görmüş ifadesini bulmuştur. Ülkemizde bir zamanlar “sivil toplum örgütü” olarak kullanılan kavramın, içinde bulunan “örgüt” kelimesi 1980 sonrası politik ortamından ve ülkede yaşanan bazı sorunlardan dolayı yargısızca infaz edilmiş, direkt olarak “yasa dışı örgütler”i tanımlamakta kullanılmaya başlanmıştır. Bugün bile halen örgüt, örgütlenme gibi kelimeler insanların aklına yasa dışılığı getirebilmektedir.

Kavramın çıkış noktası “non-governmental organizations – NGO” olup Türkçede tam karşılığı bulunamayınca yukarıda sayılan adlandırmalar denenmiş ve 2000’li yıllarda kavrama Türkçe yüklenen anlam olarak “sivil toplum kuruluşu” ifadesi neredeyse tam olarak yerleşmiştir.

“Non-governmental” terimi negatif bir terimdir. Bir kuruluşun türünün ne olmadığını belirtiyor, ne olduğunu değil. Bir özelliğini belirtmiyor. Bunun gibi negatif terimler bir sınır çiziyorlar, dışarıda bırakacaklarını sınırılıyorlar ama içine girecek olanları belirtmiyorlar. Bu bakımdan nelerin içine gireceğini belirlemek için bu terimlerin, kavramların belirlenmesi son derece önemlidir. Mesela Türkçedeki

gerek sivil toplum kuruluşu gerek gönüllü kuruluşlar terimleri negatif bir belirleme değil pozitif bir belirleme denemesinden kaynaklanıyor (Kuçuradi, 1998:25).

Anglo-Saksonlar *non-governmental* yerine *non-profit* veya *not-for-profit* tanımından hareketle kar amacı gütmeyen kuruluşlar adlandırmasını kullanmaktadırlar (Yıldırım, 2004:54).

“Sivil toplum kuruluşu” kavramı, “sivil toplum” kavramına göre biraz daha evreni dar bir kavramdır. Sivil toplumun genel karakteristiği olan “devlet dışı”lık sivil toplum kuruluşunun tanımına oturtulduğunda tek başına kavramı nitelemeye yeterli bir özellik olmayacaktır. Daha sonra ele alınacağı gibi sivil toplum kuruluşu olmanın henüz üzerinde tam anlaşma sağlanmamış dahi olsa çeşitli kriterleri bulunmaktadır ve siyasal alanın dışında olmak bunlardan yalnızca bir tanesidir.

Yazında sivil toplum kuruluşunun geniş anlamda “sivil toplum alanında faaliyet gösteren ve yönetimin bir parçası olmayan her örgütlenmeyi ifade etmek için” (Yıldırım, 2004:51) kullanılan bir kavram olduğu söylene de böyle bir tanımlama soyut bir anlam yüklemekten öteye gidememiştir. Çünkü sivil toplum kuruluşunu tanımlarken “sivil toplumun örgütlenmiş halidir” şeklinde bir yargıya varmak sivil toplum kuruluşu kavramının sınırlarını genişletmekle kalmayıp bu kavramın, boyunu aşan bir suya atılması anlamına da gelmektedir. Böyle bir durumda iktidar partisi ve devlet teşkilatı içindeki kurumların dışında kalan tüm örgütlenmeler (iktidar hedefi olan ancak henüz iktidar olmayan siyasal partiler, kar amacıyla kurulan özel şirketler, medya... listeyi uzatmak mümkün) sivil toplum kuruluşu sayılmalı, yani “Sivil Toplum = Sivil Toplum Kuruluşu” şeklinde bir sonuca varılmalıdır. Bunun doğru ve uygun bir tanımlama olmadığı da açıktır.

Yine de bu hususta gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, sivil toplum anlayışının yerleşmesiyle bir toplumda sivil toplum kuruluşlarının sayısının, niteliklerinin ve işlevlerinin artacağı, buna koşut olarak da sivil toplum anlayışının daha da bilinçli bir şekilde toplumda yer edineceğidir. Sivil toplum ile sivil toplum kuruluşu arasında döngüsel bir ilişki vardır. İkisi de birbirinden beslenir.

Kavram, biraz daha dar ve somut bir çerçeveden bakınca “sosyo-ekonomik kalkınmaya dolaylı veya doğrudan katkı sağlamak amacıyla gönüllülük, bağımsızlık, kar amacı gütmemek ve kişisel çıkarına çalışmamak gibi esaslara dayanan sivil kuruluşlardır” (Yıldırım, 2004:52) şeklinde tanımlanabilmektedir.

Sivil toplum kuruluşu ile birlikte adı anılan bir diğer kavram olan baskı grupları (menfaat grupları) terimi daha çok siyasal iktidarın örgütlü bir şekilde etki altına alınması olarak ifade edilebilir. Baskı grubunun temel amacı siyasal iktidarı üyelerinin çıkarlarının kamu yararı ile uyumlu olduğuna ikna ederek yönlendirmek ve karar mekanizmalarını bu şekilde hareket etmeye sevk etmektir. Sivil toplum kuruluşlarının temel özelliği gönüllü bir örgütlenme olarak alındığında bir çok baskı grubu örgütünün sivil toplum kuruluşu sayılamayacağını görmekteyiz. Bu bağlamda yasalarca üye olmanın mecburi olduğu meslek kuruluşları birer baskı örgütü olmalarına rağmen sivil toplum kuruluşu sayılamayacaktır. Bir başka deyişle örgütlü olmak tek başına sivil toplum kuruluşu olarak nitelemek için yeterli değildir (Doğan, 2002:38).

Liberal anlayışın devleti küçültme projesi içerisinde kendine önemli bir yer bulan sivil toplum kuruluşları bazı alanlarda devlete ikame edilmek suretiyle devletin işlevlerini üstlenmek ve topluma karşı belirli konularda hizmet sunmak gibi bir misyon biçilerek kamusal alanın devlet tarafına itilmektedirler.

Toplumsal sorunları çözme işlevini yüklenen en büyük örgüt olarak devletin ve kamu yönetimlerinin bir çok alanda yetersiz kalması, hatta bir dizi alanda topluma karşı tavır alır hale gelmesi sonucunda doğan boşluklar, yeni toplumda bireylerin kendi örgütlenmeleri ile doldurulur hale gelmiş ve giderek fark edilmiştir ki; aslında bu alanlar kamu kurumlarının düzenlemesi gereken alanlar değil, sivil toplum kuruluşlarının bizatihi kendilerinin düzenleyebileceği alanlardır. Böylece STK’lar çözüm arayışlarının nesnesi olmaktan çıkıp yeni toplumun öznesi olmaya yönelmişlerdir (Us, 2003:109). Us, sivil toplum kuruluşlarını toplumun öznesi rolüne layık görürken aslında yukarıda belirtilen bakış açısıyla onları devlete ikame etme ve devleti küçülterek serbest piyasa işlerliğini sağlama düşüncesinden hareket eder.

Bu konuda Şenatalar'ın (2001:15) belirttiği “Küreselleşmenin getirdiği veya güç kazandırdığı neo-liberal ideoloji devletin sosyal görevlerini daraltarak harcamalarını azaltmayı hedefliyor. Bu çerçevede STK'lara yeni bir işlev, sorumluluk, görev yüklemeye yöneliyor. Yani devletin mümkün mertebe eğitime, sağlıkla, sosyal güvenlikle ilgili görevlerini piyasa ve STK'lara terk etmesi isteniyor. Bu Türkiye gibi gelişmekte olan ve sosyal eşitsizlikleri muazzam olan ülkeler açısından çok sakıncalı bir yaklaşım. STK'lar bu alanlarda tabii ki görev yapmalıdır, ama bu alanda devletin rolünü STK'ların doldurması veya yerine getirmesi olanağı yoktur. Dolayısıyla STK'ların klasik siyasetin yerine geçmesi, en azından günümüz için olanaksızdır. Klasik siyaseti zorlayabilir, zorlamalıdır, partileri zorlamalıdır, mevzuatı zorlamalıdır ama özellikle muazzam sosyal eşitsizlikleri olan bir ülkede politikacılara ve devlete Türkiye'nin bölgesel, sosyal eşitsizliklerine, eğitim sorununa, sağlık sorununa STK'ların çözüm getirmesini beklemeye hakkı olmadığını da hatırlatmak gerekir. Hem gerçekçi değildir hem de devletin ana görevleri arasındadır bunlar. Dolayısıyla bu alanda yapılması gereken STK'lara olanak yaratmaktır, STK'larla ortaklık yapmaktır, yönetim alanını genişletmektir ama birinci görev, birinci sorumluluk devlet, parlamento ve hükümetlerindir.” şeklindeki görüş Us'un üstü kapalı olarak söylediklerine karşı aleni bir şekilde STK'ların görev ve sorumluluklarının sınırlarının iyi bilinmesi, belirlenmesi gerektiğini vurgular.

Yerasimos (2001:14), sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi için gerekli liberal ortamın sağlanmaması durumunda politik ilişkilerin seçen-seçilen arasında dikey olarak gerçekleşeceğini oysa liberal toplumlarda sivil toplum kuruluşları aracılığıyla yönetenlerle yönetilenler arasında bir köprü görevi gören bu kuruluşlar sayesinde politik ilişkilerde yatay bir geçiş olacağını şöyle vurgulamaktadır, “Kişisel pasif siyasallaşma, politikada müşteri ilişkisi olarak ortaya çıkan dikey ilişkilerin ürünüdür. Kişi, oyu karşılığında politikacıdan çıkar sağlamak niyetindedir ve sorunlarını kendisi ile benzer sorunları olan çevresindeki diğer yurttaşlarla birleşerek çözmeye çalışacağına tek başına politikacıyla ya da iktidar temsilcisi ile pazarlığa girerek halleder. Oysa sivil toplum kuruluşları bireylerin eşit katkı ve sorumluluklarla kurdukları yatay örgütlerdir. Dolayısıyla kuruluşlarında ortak gaye olarak saptadıkları amaçtan başka amaçları yoktur. Özellikle iktidarı ele geçirmeye

yönelik bir çabaları yoktur ve bu siyaset dışı (apolitik) tutum, karakterlerinin en önemli belirtisidir. Burada bir paradoksa işaret etmeliyiz. Cemaat, klan, hemşehrilik ve geniş aile bağlarının, hâlâ işlevlerini sürdürdükleri toplumlarda politik ilişkilerin dikey, pasif, ve müşteri ilişkilerine dayalı olmalarına karşı, bireymerkezci toplumlarda yatay ilişkiler giderek önem kazanmaktadır. Bunun nedeni geleneksel grupların bünyesindeki hiyerarşik ilişkilerin politik alana da yansımaları, politikanın ve onu yerel düzeyde temsil eden politikacının geleneksel toplum öğelerinin bir üst kademesi olarak algılanmasıdır. Aksine bireyin esas olduğu bir toplumda, kişilerin arasındaki eşitlik ön plana geçtiğinden, sivil toplum kuruluşları kişinin değil, ortak amacın çıkarı doğrultusunda çalışmak zorunluluğunda olan yatay birimler olarak gelişir.”

Tabii ki bu durum bazı kişilerin STK’lar bünyesinde sivrilmelerini ve oradan aldıkları güçle politikaya soyunmalarını engellemez. Hatta bazı STK’ların baskı grubundan partiye kayması, iktidara oynaması ve bunu elde etmesi, çevreciler (yeşiller) örneğinde görülmüştür. STK’ların toplumsal bir güç haline geldikleri ancak partili politikanın hâlâ egemen olduğu günümüzde bu gibi kaymalar olağan sayılmalıdır (Yerasimos, 2001:14).

Sivil toplum, devlet-toplum ilişkisinde devlet hiyerarşisine ve devletin “zor aygıtı” olma işlevine karşı yurttaşlar lehine tavır alan, bireysel özgürlükçü bir kavramdır. Ancak yurttaşların devleti; toplumun (milletin) devleti olarak görmek yerine, toplumu (milleti); devletin toplumu (milleti) olarak gören bir anlayışın geçmişten beri yerleştiği Türkiye gibi ülkelerde sivil toplum kavramına verilen önemin ve sivil toplum olma bilincinin zayıf olması çok da şaşırtıcı olmasa gerektir.

2.1.2. Sivil Toplum Kuruluşu Olmanın Olmazsa Olmazları

Sivil toplum kuruluşunun tanımında olduğu gibi taşıması gereken özelliklerde de farklı yaklaşımlar, görüşler bulunmaktadır. Bir kuruluşu sivil toplum kuruluşu demek için o kuruluştan beklenen tavır nedir? Neden bir kuruluş sivil toplum kuruluşu sayılırken ona benzeyen bir başka kuruluş için sivil toplum kuruluşu değildir, denir? Bunları açıklarken sivil toplum kuruluşu olmanın olmazsa olmazlarından hareketle genel bir çerçeve çizilmeye çalışılacaktır.

Sivil toplum kuruluşu denince ilk akla gelen, hemen herkesin de üzerinde fikir birliğine vardığı, bu kuruluşların “devlet dışı” olma özelliği taşıması, yani siyasal alanın dışında kurulup faaliyetlerini yürüten kuruluşlar olmasıdır. Öyle ki bir örgütlenmeyi sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirmek için onun devletle veya kamu teşkilatıyla her hangi bir organik bağı olmaması temel şarttır.

Kar amacı gütmemek, sivil toplum kuruluşu olmanın bir diğer önemli şartıdır. Bir örgütlenme faaliyetlerini kar elde etme üzerine kurduğunda yapılan iş her ne olursa olsun bunun bir sivil toplum kuruluşu olmadığı yine genel kabul gören bir durumdur. Buradan, sivil toplum kuruluşlarının parasal değer yaratan her hangi bir oluşum içinde olamayacağı sonucu çıkmamalıdır. Sivil toplum kuruluşları çalışmaları sırasında para kazanabilir ancak bu paranın kamu yararına bir amaçla kazanılması ve kullanılması gerekir.

Buradan da ortaya çıkan bir diğer husus bu kuruluşların kamu yararına çalışmasıdır. Sivil toplum kuruluşları çalışmalarında belli bir kesimin veya zümrenin değil tüm toplumun çıkarlarını dikkate almalıdır. Toplumda yaşanan sorunlara duyarlı davranmalı bunların çözümüne yönelik yapıcı eleştirilerde bulunmalıdır.

Gönüllülük de sivil toplum kuruluşu olmanın esaslarından biri olarak sayılmaktadır. Buna göre bir örgüte giriş tamamen kişinin kendi inisiyatifine bağlı olmalıdır. Dileyen keyfi bir şekilde bu kurumlara üye olabilmeli veya istediği anda üyelikten çıkabilmelidir. Çünkü sivil toplum kuruluşu içerisinde yapılan çalışmalar,

bireylerin her hangi bir çıkar veya karşılık beklemeden yaptığı, tamamen isteğe bağlı çalışmalardır.

Kendi içinde demokratiklik, şeffaflık ve yasallık sivil toplum kuruluşu olmanın bir diğer önemli unsurudur. Devletle toplum arasında köprü işlevini üstlenen ve toplumun talepleri ve çıkarları doğrultusunda hareket eden örgütlerin yönetiminde şeffaflık ve demokratiklik bir mihenk taşı olmalıdır. Yoksa demokratik usullere göre yönetilmeyen bir örgütün toplum karşısında inandırıcılığı olmayacaktır.

Üyelerinin ortak bir değer ve çıkar etrafında birleşmesi ve anlaşması da sivil toplum kuruluşu olmanın gereklerindendir. Bu kuruluşlar belirli bir bilinç ve anlayış çerçevesinde kurulup önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda hareket ederler.

Sivil toplum kuruluşu olmak için yapılması gerekenler olduğu gibi bir de yapılmaması gerekenler vardır. Bunların başında gelen ise iktidar hedefi taşımamaktır. Çeşitli açılardan sivil toplum kuruluşu olmanın gereklerini yerine getiren ve bünyesinde barındıran kimi kuruluşlar iktidar hedefi taşımaları sebebiyle sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmemektedir. Burada bir de eklenmesi gereken nokta bu kuruluşların devletle olan mesafeleridir. Sivil toplum kuruluşu olma iddiasındaki bir örgütlenmenin devletle veya siyasi partilerle gerek parasal gerekse siyasi her hangi bir bağının olmaması esastır.

Sivil toplum kuruluşları, iktidarı ele geçirmek için değil, toplumun çıkarları doğrultusunda denetlemek ve yönlendirmek için çalışmalar yürütür. Ancak bilinen odur ki sivil toplum kuruluşları her zaman politik alanı etkilemek amacıyla faaliyet göstermezler. Bunlar kimi zaman politik bakımdan anlamlı olmayan faaliyetlere de yönelmektedirler (Doğan, 2002:240). Genellikle hayır amaçlı kuruluşlar devletin yetersiz kaldığı kimi alanlarda yurttaşın elini uzatarak devletin yapması gereken bir takım işleri üstlenebilmektedir.

Sivil toplum kuruluşu konusunda Türkiye’de tartışılan önemli bir konu da bazı örgütlenmelerin sivil toplum kuruluşu olup olmadığıdır. Yukarıda sayılan nitelikler bağlamında bu konuyu ele almakta fayda vardır.

Bunların başında “ülkü ocakları” gelmektedir. Bilindiği gibi ülkü ocakları MHP’nin bir çeşit “gençlik teşkilatı” niteliğindedir. Dolayısıyla bir siyasi partiyle sıkı bir ilişkisi vardır. Bunun yanı sıra iktidar arayışı ve amacı da bulunmaktadır. Öte yandan ülkü ocaklarında demokratik bir yapılanma ve yönetimden söz etmek de mümkün değildir. Çünkü bu örgütlerde “başbuğ” kutsaldır ve onun emirleri tartışılmaz, uygulanır. İçinde barındırdığı bu özellikler ülkü ocaklarının sivil toplum kuruluşu olmadığına açık göstergesidir.

Çeşitli dinsel cemaatler ve tarikatlar da zaman zaman sivil toplum kuruluşu oldukları iddiasını dile getiren bir diğer gruptur. Bunlar, her ne kadar görünüşte dinsel anlamda bazı gereklerin yerine getirilmesi ve ilahi mutluluk için çalışıyor olsalar da derinde yatan iktidarı ele geçirme ve ülkeyi kendi yapılarına dönüştürme arzusu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca bu örgütlerin demokratik olmayan, tartışmaya kapalı örgüt biçimleri nedeniyle sivil toplum kuruluşu olmadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bir diğer tartışılan örgütlenme biçimi de meslek odalarıdır. Meslek odaları önemli bir baskı grubu olmasına rağmen “gönüllülük” esasına göre değil de “zorunlu üyelik” esasına göre örgütlendiği için sivil toplum kuruluşu statüsüne girmemektedirler. Yine de Türkiye gerçeği göz önüne alındığında bir çoğunun içinde barındırdığı demokratik yönetim tarzı, kamu yararının gözetilmesi, parasal çıkar sağlama düşüncesinin ve iktidarı ele geçirme hedefinin olmaması bu kuruluşları sivil toplum kuruluşu olma yönünde destekleyen önemli özelliklerdir. TÜRMOB, TMMOB, TTB, TBB gibi meslek örgütlerinin ülke sorunları ve genel olarak dünyadaki gelişmeler konusundaki hassasiyetleri, bugün sivil toplum kuruluşu olarak herkesin kabul ettiği kimi örgütlerden daha fazla olabilmektedir.

Yukarıda sıralanan temel özellikler bir bütün olarak dikkate alındığında hangi kuruluşlara sivil toplum kuruluşu deneceği, hangilerine denmeyeceği konusu muğlâklığını koruyacaktır. Yazında yapılan sınıflandırmalardan aşağıdaki gibi ayırma gidilebilir:

Sivil toplum kuruluşu sayılacaklar; Dernekler, Vakıflar ve Yurttaş girişimleri.

Sivil toplum kuruluşu sayılamayacaklar; Kamu kurumları, İktidarda olan siyasal parti(ler) ve Şirketler.

Sivil toplum kuruluşu sayılması konusunda görüş birliğine varılamamışlar; İktidarda olmayan siyasal partiler, Meslek kuruluşları, Tarikatlar – cemaatler, Kooperatifler, Sendikalar ve İnternet grupları.

Yapılan araştırmada sivil toplum kuruluşu olarak ele alıp değerlendirilen kuruluşlar ise dernekler, vakıflar, yurttaş girişimleri, meslek odaları ve sendikalar olmuştur.

2.1.4. Küreselleşme ve Sivil Toplum

Küreselleşmenin sivil topluma olan etkilerin iki boyutlu olarak ele alıp incelemek yerinde olur. Bunlardan ilki, iletişim alanındaki hızlı ve baş döndürücü gelişmeler. Artık gerek bireylerin sivil toplum kuruluşlarıyla, gerekse de sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle olan ilişki-iletişiminde önemli rol oynayan internet, bilindiği üzere küreselleşmenin en canlı aktörlerinden biridir. Bugün insanlar bilgisayarının başında dünyanın öte yanında gelişen bir olaydan haberdar olup, bununla ilgili tepkilerini bireysel olarak veya toplu olarak gösterebilmektedir.

Bu durum, hem geniş kitlelere ulaşmakta güçlük çeken sivil toplum kuruluşlarını hem de sivil toplum kuruluşlarına ulaşmakta güçlük çeken duyarlı bireyleri rahatlatan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumdan; bir sivil toplum

kuruluşuna üye olmaktan, alınan kararlara katılıma kadar bir çok işlem internet üzerinden yapılabildiği için sivil toplum kuruluşları lehine bir gelişme olarak söz etmek mümkün. Eskiden farklı coğrafyalarda sınırlı imkanlarıyla mücadele veren kitle örgütlerinin zamanla dünyanın her yanından taraftar bulması ve faaliyetlerinin etki alanını genişletmesi küreselleşme sürecinin bir getirisi olarak sayılmaktadır. Buna örnek olarak çevreci örgütlenmeler gösterilebilir. Son yıllarda uluslar arası alanda faaliyet gösteren çevreci sivil toplum kuruluşlarının sayısı gittikçe artmaktadır.

Bir diğer yeni durumsa internet üzerinden sivil toplum kuruluşu gibi çalışma yürüten “internet grupları”dır. Bu gruplar da tıpkı bir sivil toplum kuruluşu gibi davranıp, çeşitli konularda faaliyetler yürütebilmektedir.

Yukarıda sayılanlar küreselleşmenin sivil toplum alanına olumlu etkileri olarak söylenebilirse de madalyonun bir de öteki yüzü olduğu da bir gerçektir. Küreselleşmenin sivil topluma olan ikinci önemli etkisi ise bu kuruluşların çeşitli çıkar grupları tarafından kurulup, dünya üzerinde gerçekleştirilmeye çalışılan bazı amaçlara alet edilmeleri ihtimalidir. Buna en güzel örnek de Dünya Bankası, Uluslar Arası Para Fonu gibi kuruluşlardır. Bilindiği gibi bu kuruluşlar ekonomik anlamda gelişmemiş veya krizlerle boğuşmaktan toparlanamamış ülkelerin ekonomileri ve genel olarak siyasi gidişatları üzerinde söz söyleyebilmek ve onları istenilen tarafa yönlendirebilmek için kullanılan önemli birer silahtır.

Küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin güç kaybetmesi ve giderek bir dünya devletinden veya dünya toplumundan söz edilir olması “uluslar arası toplum” diye bir kavramın icadına yol açmıştır. Uluslar arası toplum kimdir? Hangi ulusların arasındadır, bu topluma girmek için ne yapılmalıdır? Afrika’nın aç insanları bu toplumdan mıdır, ya da uluslar arası sermaye grupları bu topluma dahil midir? Bunun gibi bir çok soruyu akla getirebilecek muğlak bir kavramdır uluslar arası toplum. Bir taraftan da küreselleşmenin sivil topluma olan etkisini göstermek açısından ele alınması gereken anahtar bir kavram. Yukarıda sayılan sorulara verilecek gerçekçi yanıtlar küreselleşmeyle birlikte, bir çok olumlu yönünden söz edilen sivil toplum

kuruluşlarının da giderek küreselleşeceği, tektipleşeceği, ulus devletle yurttaş arasındaki dengeyi kurma görevini bir kenara itip uluslar arası sermaye ile “dünya yurttaşı” arasında denge kurmaya çalışan kuruluşlara dönüşeceği konusunda ip uçları vermeye yeterli olacaktır.

Tarihsel süreç ulus devletin güçlenmesi ile global sivil toplumun güç kazanmasının birbirine paralel değil aksine birbiri ile ters orantılı olarak gelişmekte olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı zaman zaman uluslar arası sivil toplum, ulus devlete karşı meydan okuma tutumu sergilemektedir. Böylece uluslar arası alanda devletlerin rolü de giderek değişme gösterme eğilimindedir. Artık devletler bazen kendi ulusal çıkarları ile tam da örtüşmeyen yeni bir tür çekişme, güç ilişkisi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu yeni gelişmeler global sivil toplum ile birlikte uluslar arası alanda devleti andırabilecek kurumların doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu yöndeki gelişmeler kişi özgürlükleri açısından olumlu bir ortamı sağlayabilmekten uzaktır (Doğan, 2002:290).

Devlet olma gücünü elinde bulunduranların sınırsız hareket alanı karşısında Sivil toplum olgusu, uzun süreden beri yerleşmiş parlamenter demokrasinin ve ulusal devletin sorgulandığı, sanayi ötesi toplumların bir özelliği olarak görülüyor. Oysa Batı Avrupa ve ABD'nin dışındaki ülkeler çoğu zaman ulusal devlet-kimlik sorunlarını çözemedikleri gibi bunlarda demokrasi yerleşmemiş ya da cılız kalmıştır. Buna rağmen, genel gelişmelere ayak uydurarak, sivil toplum kıpırdamaları az çok her yerde görülmektedir ki bu olgu merkez-çevre ilişkilerinin bir parçası olarak algılanmalıdır. Ulusal kimlikler berraklaşmadan ulusal devlet birimlerine geçilmesi, kentleşme sürecinin başlangıcında olan kırsal toplumların sanayileşmesi, geleneksel sosyal ve politik mekanizmaların üstünde parlamenter demokrasilerin yerleştirilmesi, Batı'daki uygulamaların hâkim model olarak çevreye yayılması sonucudur. Ancak, yayılma ve etkilenme yoluyla çevre ülkelerinde oluşan devlet, sanayi, demokrasi biçimleri salt “geri kalmış” ya da “gelişmekte olan”, yani aynı yolu izleyerek ilerde Batı'daki uygulamaların düzeyine varacak yöntemler olarak ele alınmamalıdır. Farklı koşullarda ve değişik bir geleneksel altyapı üzerinde bina edilen bu gelişim, var olan öğelerle yoğrularak farklı sonuçlara varmaktadır ki

bu da küreselleşmenin korkulan yeknesaklığının diğer yüzünü oluşturmaktadır. (Yerasimos 2001:15)

Uluslar arası düzeyde etkinlik kuran sivil toplum kuruluşlarının üç ayrı kaynaktan beslendiği ileri sürülebilir (Doğan, 2002:292):

Bunlardan ilki finansal amaçlı küresel kuruluşlardır. Bunların amacı görünüşte farklı olsa bile gerçekte ulus devletin etkinliğini kırmak için üçüncü sektör kuruluşlarından yararlanmaktır. Bu nedenle her ne kadar insan hakları gibi önemli konularda sivil toplum kuruluşlarına destek verseler de bu destek stratejiktir. Çünkü ulus devletin yıpranması küresel sermaye akımı açısından bir tehdidin zayıflaması yani maliyet unsurunda düşüş demektir. Bu küresel finans kurumları sosyal güvence gibi insan haklarını da bir maliyet unsuru olarak görmektedirler. Bu halka genişlediğinde insan hakları ile maksimum kar amacı karşı karşıya geldiğinde bireyler açısından küresel düzeyde her şeye egemen hale gelen bu konsorsiyumlar karşısında yapılabilecek çok şey bulunmayabilir.

Uluslar arası sivil toplum kuruluşlarını daha doğru deyimle hükümet dışı kuruluşların etkinliğinin artmasına bir başka destek noktasını dünyadaki etnik sorunlar oluşturmaktadır. Gerçekten de etnik sorunlar dünya barışını tehdit etmektedir. Bir çok uluslar arası kuruluş bu sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışırken aynı zamanda bu azınlıkların ilgi duyduğu ve aktif görev aldıkları kuruluşlar haline gelmektedir. Ne var ki bu tür kuruluşlar da ancak ortalamanın altındaki devletlere karşı etkin olabilmekte, güçlü devletler üzerinde baskı kuramamaktadırlar.

Uluslar arası bir sivil toplumdan söz etmeye hak verecek bir destek noktası da entelektüel ve küresel amaçlarla özellikle barış, sanat, estetik gibi konularda oluşan küresel oluşumlardır. Ancak bu üç grup arasında en etkin olanın uzun dönemde finansal kuruluşların görünmeyen politikalarına hizmet edenler olduğu öne sürülebilir.

Dünya sisteminde birbirine eklemlenmiş bir yönetimin hüküm sürdüğü bir çağda uluslar arası örgütlerin gerçek amaç ve portrelerini ortaya koymak oldukça güçtür. Söz konusu organizasyonların önemi ve rolü değişse de karmaşık dünya yönetim sistemi içerisinde giderek ağırlıkları artmaktadır. Dünya politikasında devletten devlete ilişkilerin öneminden uzaklaşıldığı oranda yerel, bölgesel, global alanda ortaya çıkan karmaşık dinamikler ve farklı sektörlerin (kamu sektörü, ekonomi ve sivil toplum) farklı alanlardaki aktivitelerinin üstlendikleri roller sayesinde politikayı etkileme güçleri de giderek artmaktadır. Ne var ki ortaya çıkan bu yeni tabloda güç ve etki eşitsiz dağıtılmıştır (Doğan, 2002:291)

2.1.5. Devlet ve Sivil Toplum

Devlet olma gücünü elinde bulunduranların sınırsız hareket alanını daraltmak için ortaya çıkan sivil toplumun ve bunun temsilcisi olan sivil toplum kuruluşlarının devletle nasıl bir ilişkisi olmalıdır? Bu soru aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının var oluş sebeplerinin de sorgulanması anlamını taşır.

Bu konunun incelendiği çalışmalarda ve makalelerde çoğunlukla sivil toplumun devlet karşısında ortaya çıkışı ve devletle çatışması üzerinde durulmuştur. Bu konu sivil toplumun tarihsel gelişimi incelenirken ele alındığından daha çok sivil toplum kuruluşlarının devlete yaklaşımları ve devletin sivil toplum kuruluşlarından beklentileri ve onlara karşı mesafeleri üzerinde durulacaktır.

İlke olarak sivil toplum kuruluşlarının iktidarı ele geçirmek gibi bir hedefleri yoktur. Dolayısıyla da devlet gücünü kullanmaya veya devlete ikame edilmeye yönelik bir talepleri de yoktur.

Baskıcı rejimlerde devlet “sivil toplumu tanımaz, gerekli görmez ve gelişmesine izin vermez, çünkü bu rejimlerde devlet toplum için gerekli her şeyi düşünür! ve yapar! Ayrıca bir sivil toplum hareketine ve sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç yoktur.” Öte yandan sivil toplum olmanın temel koşullarından biri olan,

devletin, iktidarın eleştirilebilirliği bu rejimlerde söz konusu olmadığından sivil toplum hareketleri oldukça alt düzeylerde cereyan eder ve genellikle de illegal örgütlenmelere dönüşür.

Demokratik devlet yapılarında ve liberal anlayışta ise sivil toplum hareketleri demokrasinin ve katılımın bir gereği olarak kabul edilir. Dolayısıyla da gerek yasal düzenlemelerle gerekse de toplumsal oluşumları desteklemekle sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki yeri genişletilmeye, toplum; sivil topluma dönüştürülmeye çalışılır. Buradaki en önemli görev de demokratik (sosyal) devletin liberal devlete dönüşebilmek için üzerindeki yükleri boşaltabileceği bir “hamal” olarak düşünülen sivil toplum kuruluşlarına yüklenmektedir.

Liberalizmin özgürlükçü ve bireymerkezci düşünce yapısı devleti salt güvenliği sağlama görevini yerine getiren “jandarma” devlet olarak minimize etmeyi içerdiğinden (sosyal) devlet tarafından yerine getirilen “eğitim”, “sağlık”, “sosyal güvenlik” gibi hizmet alanlarının “piyasa”ya terk edilmesini savunur. Ancak ekonomik gelişmişlik düzeyi zayıf ve gelir dağılımı dengesiz olan ülkelerde bu talep sert tepkiyle karşılanacağından araya formül olarak sivil toplumun daha çok ekonomiyle ilgili yönünün vurgulandığı “üçüncü sektör” konulmaktadır. Üçüncü sektör, kamu sektörüyle özel sektör arasında yer alan bir ara (bulucu) sektördür.

Devletin sivil toplum kuruluşlarına yaklaşımı incelendiğinde, her ne kadar sivil toplumun gelişmesi, sivil toplum kuruluşlarının sayıca nitelik yönünden büyümeleri devlet tarafından istenen bir durum olsa da öte yandan devletin “devlet baba” imajına ve “ekonomik devlet” anlamında değil fakat “siyasal devlet” anlamında güçlü yapısına yönelik tehdit unsuru içeren bir sivil toplum – sivil toplum kuruluşu gelişimi tüm liberal söylemlere karşın devletin duvarına çarpmaktadır. Buradan hareketle devlet, sivil toplum kuruluşlarının denetimini ve gelişim sürecini kontrol altında tutmak amacıyla ya bizzat çeşitli devlet kurumları bünyesinde veya kontrolünde sivil toplum kuruluşu! kurdurmakta ya da önde gelen sivil toplum kuruluşlarına çeşitli mevkilerde yer alan bürokratlarını zorunlu olarak ya da karşılıklı gönüllülük! esasıyla yerleştirmektedir.

Sivil toplumun henüz yerleşip kökleşemediği, toplumun sivil toplum olma düzeyine erişemediği toplumlarda var olan demokratik yapıda yurttaşların ülke yönetimine katılımı genel-yerel seçimlerden öteye gidememektedir.

Yurttaşların toplumda gördükleri eksiklik – aksaklıkları ve yönetici hatalarını ortadan kaldırmaya yönelik bir takım örgütlü çalışmaları demokratik bir yönetime geçiş için önemli adımlardır.

Devlet – sivil toplum ilişkisi ele alındığında üzerinde durulması gereken bir nokta da sivil toplum kuruluşlarının devlete mesafesi ve devletin sivil toplum kuruluşlarına mesafesidir. Sivil toplum kuruluşları genel olarak devlete karşı değildirler. Onların amacı devleti ortadan kaldırmak veya devlet yapısını değiştirmek değil, devletin, yani devletin yöneten kurumların üzerinde baskı oluşturarak demokratik, katılımcı bir toplum yapısı oluşturmaktır. Bunu yaparken devletle yakın ilişkide bulunan sivil toplum kuruluşları zaman zaman toplumda soru işaretleriyle ve kuşkuyla karşılanırsa da bazı sivil toplum kuruluşlarının devletten maddi-manevi destekler aldığı da bilinmektedir. Bu tür destekler bu sivil toplum kuruluşlarının özerklik ve bağımsızlığına ve “devlet dışı”lığına gölge düşüren unsurlardır. Devletin ise sivil toplum kuruluşlarının gelişmesine ve çalışmasına imkan tanınması, yasalarla ve yasaların gerektiği şekilde uygulanmasıyla sivil toplum kuruluşlarının önünü açması temenni edilen durumdur.

Şenatalar (2001:13) devlet ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki denklemini şematik olarak şöyle ifade etmektedir:

- Devletin STK’ları yasaklamaya, engellemeye çalıştığı hasmane bir ilişki,
- Devletin, bir takım STK’ları kurduğu, yönlendirip finanse ettiği bir patronluk ilişkisi,
- STK’ların özgür ancak devletle ilgisiz olduğu bir ilişkisizlik,
- STK’ların ve devletin birlikte çalıştığı, birbirlerine destek olduğu yönetişim ilişkisi.

Yılmaz'ın (1997:89-90) Fincancı'dan aktardığına göre ise sivil toplum kuruluşlarının devletle olan ilişkisinde öne çıkan üç temel kuram bulunmaktadır. Bunlar : Devletten ayrı bir toplum alanının varlığını tanıırken devletin asgariye indirilmesi yerine sivil toplumun kurumsal yapıyı etkileyerek devlet faaliyetlerini yönlendirmesini savunan *çoğulcu sivil toplum* kuramı, devletin yapay kurallar koymasını ve toplumsal yaşamın doğal ve kendiliğinden düzenini engellememesini sağlamaya çalışan *asgari devletçi sivil toplum* kuramı ve devlet ile sivil toplum içiçeliğine dayanan ve katılımcı demokrasi düşüncesinden doğmuş olan *katılımcı sivil toplum* kuramıdır.

Karaman ise devletin her hangi bir toplum kesimine yakın olmasının toplumdaki sivil oluşumları tırpanlayacağını, toplumu tek tipleştirmeye götüreceğini şu cümlelerle ifade etmektedir. Eğer devletin resmi ideolojisi varsa bu, sivil toplumun böyle bir devletin çatısı altında gerçek bir varlık kazanmasına başlı başına bir engel oluşturuyor demektir. Başka bir deyişle, bir resmi ideolojinin varlığı, tanımı ve tabiatı gereği, sivil toplumda yer almış bulunan farklı düşünce ve inanç (hatta kimlik) alanlarının varlığına karşı bir tahammülsüzlüğü ve devamında devleti toplumun en azından belli kesimlerine karşı koruma güdüsü ile bir siyasal vaziyet alışı beraberinde getirmektedir. Nihayet, bir resmi ideolojinin varlığı, baştan beri vurgulanan ikilemi sürdüren bir başka çelişkiyi, adını koymak gerekirse, siyasal toplumun sivil toplum kuruluşlarından bir kısmı ile özellikle yaklaşırken pek çok diğerini dışlaması gibi bir olguyu ortaya çıkartabilmektedir. Dolayısıyla bu tür bir ideolojik yapılanma halinde devletin, sivil toplumun devleti olmaktan uzaklaşıp, demokrasiye uygun tanımıyla “tarafsız” konumunu yitirdiği ölçüde “siyasallaşacağını ve sivil topluma müdahaleci olabileceğini” öne sürmek yanlış olmayacaktır. (Karaman, 1997:207)

Konunun geneline yönelik yapılacak olan değerlendirmede devletin sivil toplum kuruluşlarının özerklik ve bağımsızlığına müdahaleci olmaması, sivil toplum kuruluşlarının da devletle olan ilişkilerinde “devlete yaslanıcı” olmaması gerektiği hatırlanmalıdır.

2.1.6. Milliyetçilik ve Sivil Toplum

Milliyetçilik, algılanış ve yorumlanış biçimine göre şekillenen bir kavram olmakla birlikte genel olarak etnik bir birlikteliği ifade etmektedir.

Şehsuvaroğlu milliyetçiliği pozitif açıdan ele alıp değerlendirerek onun insan hakları ve sivil toplum konusunda bir merkez üs olacağını iddia etmektedir. Şehsuvaroğlu'na göre “Milleti sivil toplum, devleti de siyasal toplum şeklinde vasıflandırmak mümkün olduğuna göre; sivil toplum ile siyasal toplum ilişkilerini belirleyen uyumlaştırma ilkesi olarak milliyetçilik bugün gerek milli güvenlik stratejileri, gerekse demokrasimizin sağlığı bakımından daha fonksiyoner bir karakter kazanmıştır/kazanmalıdır. Tabi ki milliyetçiliğin bu fonksiyoner karakteri kazanabilmesi için milleti sevmek, onu yüceltmek, üstünlüğü için çalışmak şeklindeki klasik tariflerin aşılması gerektiğini söylemek istemiyorum. Klasik tarif de doğrudur; ancak milliyetçilik üstüne soyut söylemleri sürdüren ama onu devletin aparatı haline sokan kesimler genellikle klasik söylemin sürmesinden yanadırlar. Devletçi bir milliyetçilikten milletçi bir milliyetçiliğe dönüldüğü takdirde sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki mevzuniyet ilkesi olarak milliyetçilik, insan hakları ve demokrasi taleplerinin de millet adına tam bir merkez üssü olacaktır. İnsan hakları ve demokrasi gibi evrensel ilkeler, milli tehdit unsurlarının geri planda destekleyicisi olan batılı ülkelerin kendi silahlarıyla vurulması manasına da gelecektir. Dolayısıyla milletimiz için istediğimiz bu ilkelerin evrensel ilkeler olması hasebiyle de küreselleşmenin getireceği ve daha önceki klasik tehdit unsurlarıyla da örtüşen yeni tehditleri boşa çıkarılmış olacaktır” (Şehsuvaroğlu, 1998:533).

Güneş (2003:148), “İrkçi milliyetçi hareketin devleti kuşanıp siyasal yaşama egemen olmaya çalışması sivil toplumsal gelişmeler için kaygı vericidir” derken milliyetçi tavırların ve hareketlerin “devlet yönetimini ele geçirme” arzusuna vurgu yaparak bunların sivil toplum hareketi içerisinde sayılamayacağına dair kanıtlar sunmaktadır.

Yine aynı yapıtında Güneş (2003:148) “Milliyetçi hareketin sivil toplumu devlet eliyle ele geçirmeye çalıştığı”ndan bahsederken aslında milliyetçi hareketin bir sivil toplum hareketi olmadığını, sivil toplum alanını ele geçirmek için siyasal alanı ele geçirmeyi hedefleyen ve böylelikle de hem sivil hem siyasal alana egemen olmaya çalışan totaliter bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Milliyetçi hareketler genellikle “tabandan tavana” değil de “tavandan tabana” doğru şekillendiğinden üyelerine yönetimde söz hakkı tanımak veya demokratik bir yapı içermek yerine statükocu ve tektipleştirici bir işleyişi tercih eder. Dolayısıyla da sivil toplumun olmazsa olmazları içerisinde sayılan bir çok özellik milliyetçi hareketler tarafından göz ardı edilir. Bunların başında da “iktidarı ele geçirme hedefi” vardır. Hemen hemen bütün milliyetçi hareketlerin temelinde bu amaç yatar.

Milliyetçi eğilimler içeren bir çok hareketin (Türkiye örnekleri; 1912 Türk Ocakları, 1924 Milli Türk Talebe Birliği, 1950 Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri, 1961 Üniversiteliler Kültür Derneği, 1962 Türkçüler Derneği, 1973 Ülkü Ocakları Derneği, 1977 Ülkücü Gençlik Derneği, 1980 Ülkü Yolu Derneği, 1992 Nizamı Alem Ocakları...Bu oluşumlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Can, 2001:201-209) dernek, birlik vb. kimlikler ile faaliyet yürütmesi yanlıtıcı olmamalıdır.

Sivil Toplum - Milliyetçilik ilişkisinin irdelenmesi sırasında Türkiye ölçeğinde bir milliyetçi hareket olan Ülkü Ocakları temelinde değerlendirme yapılacaktır.

Ülkü Ocakları kitlesel ve etkin bir teşkilat olmasına rağmen, klasik manada bir sivil toplum örgütü olarak değerlendirilemez. Hatta tam anlamıyla bağımsız bir tüzel kişilik de sayılmaz. Çünkü bugün Ülkü Ocakları örgütlenmesi, yasal görünümüyle *Ülkü Ocağı Dergisi*'nin temsilcilikleri şeklindedir; yani ortada bir tüzel kişilik, en azından bütün hacmi kuşatan bir tüzel kişilik yok aslında. Diğer yandan, Ülkü Ocakları, aşağıdan yukarıya doğru değil, yukarıdan aşağıya doğru ve atama yoluyla yönetimleri belirlenen katı merkezi bir yapı. Bir diğer özelliği ise, tam bir siyasi kontrol altında olması. Partinin siyasi kontrolü, zaman zaman dozu değişse de

her zaman vardı. Şimdi, hem siyasal, hem yapısal nedenlerden ötürü, bu kontrol çok daha belirginleşmiş durumda. Bütün bunlar, Ülkü Ocakları'nın sivil dinamiklerden tamamen bağımsız olduğunu düşündürmeye yetmez. Çünkü, gerek siyasi rolü, gerekse sosyal işlevi açısından Ülkü Ocakları hala önemli bir sosyalleşme ve kimlik merkezi olma niteliğini devam ettiriyor (Can, 2001:209-210).

Ülkü Ocaklarının örgütlenme anlayışı konusunda ise Can (2001:210-211) şunları söylüyor : “ 80 öncesi Ülkü Ocakları ve öncü örgütlerin çoğu, 70’li yılların yasal mevzuatına uygun olarak dernek statüsüne göre şekillenmiş örgütlerdi. Çünkü o dönemin yasal mevzuatı için en elverişli örgüt formu dernekti. 1980 sonrasındaki örgütlenme, dönemin yasal mevzuatı nedeniyle keşfedilen yeni bir formda dizayn edildi: *Bizim Ocak* ve daha sonra *Ülkü Ocağı* dergileri etrafındaki örgütlenme”. 1996 yılında ise tek yasal tüzel kişilik olarak *Ülkü Ocağı Eğitim ve Kültür Vakfı* kurulduğunu vakfın internet sitesine gönderme yaparak söylemek mümkün.

Yazısının sonuç bölümünde Can (2001:230-231), ülkü ocaklarından “gerçek bir sivil toplum örgütü olmasa bile sivil toplumu etkileme imkanları ve toplumsal reflekslerle kurduğu organik ilişki dolayısıyla son derece hayati bir öneme sahip” olarak bahsederken en nihayetinde böyle bir milliyetçi örgütlenmenin bir sivil toplum kuruluşu sayılamayacağına da vurgu yapmaktadır.

2.1.7. İslam ve Sivil Toplum

Tüm dinlerin dünya yaşamını düzenlemek ve kurallara bağlamak gibi bir iddiası olmuştur. Her din, kendi kuralları ve doğruları çerçevesinde bir yaşam biçimini savunmuş elinden geldiğince de bundan taviz vermemeye çalışmıştır. Özellikle İslam dini ortaya çıkışından bugüne dek (kuralları) değişmeden kalan (ya da değişmediği söylenen) bir din olmuş ve neredeyse tüm dinlerin toplamından daha fazla “dünya işleri”yle ilgilenmiş ve çıkışından kısa bir süre sonra da bir devlet yönetim biçimi haline gelmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere “devlet” ve “sivil toplum” genellikle birbirinin karşısı kavramlar olarak anılır. Yani devlet siyasal alanı,

sivil toplum ise siyasal olmayan alanı tanımlamakta kullanılır. İslam, yapısı gereği bir “devlet yönetim biçimi”, Kur’an da bir “anayasa” olarak algılanırsa bu durumda “siyasal olmayan alan” içerisinde sayılması mümkün değildir. Yani İslam, siyasal alanda hareket eden bir aktördür. Dolayısıyla da “sivil toplum”un bir yansıması veya parçası olarak düşünülmesi doğru olmayacaktır.

Müslümanlar tarihte sivil alanda rahattılar, devletle çatışmaya girecek düzeyde baskılara maruz kalmadılar ve bu yüzden devlete bağılılıkları hep sürdü. Bu bağılılığı son iki yüz senede uğranılan askeri yenilgiler, büyük toprak kayıpları, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ertesinde imparatorluğun dağılması ve en son Sevr karşısında sahip olunan son toprak parçasının da elden gitme tehlikesinin ortaya çıkması daha da pekiştirdi. Bütün bu acılı tarihi süreçte Müslümanlar devlete daha çok sahip çıkma, ona sarılma ve koruma refleksiyle hareket ettiler. Devletten gelen haksızlıkları, baskı ve zulümleri dahi fiziksel varoluşları, toprağın ve devletin bekası hatırına tolere ettiler. Cumhuriyet kurulur ve Tek Parti yönetimi altında bunca hadiseler yaşanırken Anadolu halkının seçtiği tutumu buna bağlamak mümkün. Halen de Müslüman cemaatler ve halk, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün tehdit altına girmesi ve devletin zaafa uğramasının uluslar arası güvenlik sisteminin kendilerini yutmaya, varlıklarına son vermeye fırsat vereceği yönünden derin bir korkuyu içlerinde taşımaktadırlar. Devrim yasalarının ağır baskılarını üzerinde hisseden sarıklı, cübbeli sıradan bir Müslüman devletin kendisiyle barışık olmadığını bilir; ama şöyle düşünür: “Benim de onun da fiziksel becamız, var oluşumuz onun güçlü olmasına bağlıdır. Allah devlete zeval vermesin”. Bu, devletin özüne ve varlığına herhangi bir düşmanlık ve yıkıcılık amacı gütmeyen gerçek sivil tepkilerin dahi gösterilmesini engellemektedir (Bulaç, 1997:248).

Bulaç’ın eleştirel bakış açısıyla yaklaştığı konuda M. Ertuğrul Düздаğ’dan alıntı yaparak belirttikleri İslam ve sivil toplumun ne derece paydaş olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir. “Devlet verili bir doğrudur, sürekli bir güçlenme süreci içinde olması lazım; çünkü Müslümanların birlik ve beraberliklerini ve dış düşmana karşı bağımsızlıklarını korur. Yanlış ve bozuk ellerde olması ile Müslümanlara her türden zulüm ve baskıyı reva görmesi, devlete karşı bir tavır

alınmasını gerektirmez. Eğer Müslümanların eline geçerse her şey düzelir” (Bulaç, 1997:249).

Rejimin amaçları ve yöntemleriyle uyum göstermeyen belki son hedefte birey özgürlüğüne dayalı siyasal sisteme alternatif ve baskıcı bir rejim getirmeyi amaçlayan cemaatlerin sivil toplum içindeki konumu ister istemez bir sorgulamayı da beraberinde getirmektedir (Doğın, 2002:283).

İslam ögesi, bizi ilgilendiren bağlamda, cemaate ve cemaatin devletle ilişkisine gönderme yapmaktadır. Ortaya çıkışının tarihsel koşullarına bağlı olarak İslam, cemaat esasına göre düzenlenmiş olduğundan, Müslümanlığın temelini oluşturan kurallarda cemaatin dışında ya da üstünde bir devlet biçimi öngörülmemiş, oysa tarihsel evrimin gereğı ve çevre Doğu medeniyetlerinin etkisiyle, merkezî mutlak bir devlet Müslüman toplumunun başına geçmiştir. Böylece tarih boyunca devletle cemaat arasında açıklığa kavuşamayan, belgelenemeyen bir mücadele süregelmıştır. Dinsel değer sisteminin (şariat) konusu olan cemaatin, toplumun yönetiminde doğrudan sözü olmadığı gibi, tüm iktidarı bünyesinde toplayan devlet, bu değer sisteminin dışında kalmaktadır, İslam hukuku kendi içinde bir tüm olduğundan ve kaynağı da kutsal kabul edildiğinden, devletin bunu değiştirecek ya da doğrudan etkileyecek kural koyma hakkı yoktur. Devletin idari kararları ancak yürütme pratiğinin kurallaşmasından ibarettir. Oysa şariat, kendi evriminin tamamlanmış olduğuna karar verdikten sonra (9. yüzyılda içtihat kapılarının kapanması), devlet, pratiğini kurallaştırmayı sürdürmüş ve zamanla örfi bir idari hukuk haline gelen bu pratik, şeriati cemaat içindeki bireylerin ilişkilerini saptayan bir özel hukuk konumuna indirgemıştır. Bununla birlikte, İslam hukuku felsefesinde daima şariat esas, örf ise yerel uygulamaları kapsayan bir ek olarak algılanmıştır. Bu tarihsel evrimin en belirgin olduğu dönem ise Osmanlı imparatorluğu dönemidir. Bu durumda, Osmanlı devlet anlayışı bir Türk özelliğı olmaktan çok, İslam devlet birikiminin zamanla ulaştığı ileri bir aşama olarak ele alınabilir. Söz konusu birikimin, Batı'daki gelişmelerin etkisiyle 19. yüzyıldaki Batılılaşma hareketi ve Tanzimat reformlarıyla kendisini açığa vurması ve kanunlaşması, tepeden inme ani bir karar

sonucu olarak değil, derin ve tarihten gelen bir evrimin doğal sonucu olarak belirmiştir (Yerasimos 2001:15).

Cemaatle devlet arasındaki ilişkilerin bu özel konumu tüm Müslüman toplumları ve dolayısıyla Osmanlı camiasını etkilemiştir. Müslüman cemaat kendisini devletin gerçek sahibi olarak görmesine rağmen devletin yaptırımlarına karşı savunmasızdır ve devlete karşı sürekli, ancak pasif ve arada uzlaşmalarla noktalan bir direniş halindedir. Bu direnişin en önemli silahı ise şeriattır. Çünkü örfî kararların şeriat’a uygunluğu esas olduğu gibi onları uzun dönemde uygulayacak olanlar cemaatin liderleri sayılan din bilginleridir. Böylece cemaat, muhafazakar bir tutumla kendi konumunu koruyabilse de iktidara sahip olamamaktadır, devlet ise, tüm gücüne rağmen, toplumu yönetme olanağından önemli derecede yoksun kalmaktadır. Osmanlı devletinin Batılılaşması, bu bağlamda, çağdaşlaşma adı altında topluma hâkim olması ve onu yönlendirmesidir. Bu durumun izleri ise günümüze kadar sürmektedir (Yerasimos 2001:16).

Söz konusu ilişkilerin günümüzde algılanması ve yorumlanması sonucu olarak Müslüman cemaat, devlete karşı geleneksel muhalefetinden ve Batılılaşma sürecinde Osmanlı ve Cumhuriyet devletinin “aydınlanma istibdat”ına direnişinden dolayı, İslamcı kesim tarafından ilk sivil toplum olarak nitelenmiştir. Oysa burada açık bir tarih yanlışlığı söz konusudur. Çünkü sivil toplumu tanımlayan, özgür bireylerin kendi iradeleri ile ve kendi aralarında saptadıkları ortak bir amaçla bir araya gelmesidir. Aksine, kişi bir cemaatin bünyesinde doğar veya sonradan katılmış olsa bile bir daha çıkamaz, cemaatin önceden ve kendi iradesinin dışında var olan kurallarını değiştiremez. Tarihsel süreçte cemaat ile sivil toplum arasında özgür birey vardır. Aynı biçimde, Osmanlı camiasında, 19. yüzyıldan başlayarak ve gayrimüslimler başta olmak üzere, çeşitli milletlerin bünyesinde kurulan dernek ve gruplaşmalar, ilk etapta kendi geleneksel cemaatlerinin tahakkümünden kurtulmak çabasında olmalarına rağmen, kısa zamanda faaliyetlerini, ulusal kimlikler yaratarak, imparatorluktan kopacak olan ulus-devletler yararına yöneltmişler, Osmanlı çerçevesinde sivil toplum olmaktan çok, yeni kurulacak ulus-devletlerin iktidarlarını oluşturmuşlardır. Son olarak da, Meşrutiyet döneminde görülen ilk Osmanlı

Müslüman dernekleşmeler, kendilerini kısa zamanda yeni doğmakta olan Türk milliyetçiliğine adanmışlardır. Böylece sivil toplumun Osmanlı prehistoryası ulus-devletin kurbanı olmuştur. (Yerasimos 2001:16)

Bazı yazarlar ise İslam dininin geleneksel anlayış yerine içtihat anlayışına göre değerlendirilmesi durumunda tam anlamıyla bir sivil toplum oluşumunu ortaya koyduğunu belirtmektedir. Burada Akdemir'in (1997:272) belirttiklerine bakılacak olursa, "İslami kurumlar sivil toplum kuruluşlarını sözde bırakmayıp gerçekleştirir; kurumlaştırır. Tarihteki İslami uygulamalar bakımından Akileler ile hukuki alandaki mezhepler, bilim alanındaki medreseler tamamen sivil toplum kuruluşlarıdır. Bütün bu hizmetler gönüllü kuruluş olan vakıflar aracılığı ile görülmüştür. Birey, çoklu ve çoğulcu özellik gösteren bu kurumlar içinde, öncelikle yerel birimlerde sivil inisiyatifini kullanabilmiştir. Ancak, halifeler döneminden sonra saltanata dönüşen Bizans ve Perslerden etkilenen siyasal ve yönetsel yapı bu sivil oluşumun dışında kalmıştır. Bize göre İslamiyetin siyasal ve yönetsel yönünün içtihatla yapılacak çağdaş yorumu, gerek demokrasi gerek laiklik gerekse hukuk devleti bakımından sivil toplum alanına bir çok katkı yapacak niteliktedir. Bütün sorun İslamın çağın şartlarına uygun içtihat ile yorum ve görüşlerinin ortaya konulmasından ibarettir. Çağla barışık İslam ancak içtihat ile mümkündür."

Bu görüşe katılmayan Sunar (1998:20-21), İslamiyetin sivil toplumu destekler bir yapısı olmadığını şöyle ifade eder: "Sultani/emperyal gelenek içinde İslamiyet, devlet ile dinin ayrılmasına düşman değildir, çoğulculuğa da düşman değildir. Aksine Osmanlı millet sistemi dört başı mamur bir çoğulculuktu. Gellner'in terimleriyle söylersek, sivil toplum karşısında 'emperyal' İslamiyetin sorunu inanç, iktidar ve toplumu kaynaştırmasında değil, toplumu sigortalayan karşı denge oluşturucu çoğulculuğun türündeydi; bu tür, kimliklerin özgürce seçilmediği, toplumsal bağların esnek ve araçsal olmadığı ve dinsel-manevi ilişkilerle sınırlanıp engellendiği bir 'boğucu komünalizm'di. Burada söz konusu olan, devletin, dinin ve toplumun ideokratik kaynaşması değil, 'yüksek İslam'ın emperyal varyantının sorun alanıdır.

O halde İslam uygarlığında bir değil, iki modelle karşı karşıyayız; ne var ki ikisi de farklı biçimlerde de olsa sivil toplum açısından sorunludur. ‘Hilafet’ modelinde inanç, iktidar ve toplum arasındaki çember dokunulmazlığını korurken, ‘emperyal’ modelde inanç ile iktidar arasındaki bağ kopar, fakat inanç ile toplum arasındaki bağ muhafaza edilir. Çağdaş Müslüman dünyada bazı hareketler ve rejimler ‘hilafet’ modeline (radikal köktendinci hareketler, İran ve Suudi Arabistan gibi), bazıları ‘emperyal’ modele (bazı değişikliklerle Fas, Ürdün ve Pakistan gibi) bağlıdırlar. Bazıları da ikisini birden reddeder ve inanç, iktidar ve toplum arasındaki çemberi koparırlar (Türkiye gibi).”

Sonuç olarak sivil toplum olmanın temel şartlarından biri demokrasidir. Baskıcı, totaliter bir rejimde sivil toplumdaki söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla da din kurallarına göre yönetilen ülkelerde sivil toplum oluşumuna izin verilmesi ve imkan tanınması söz konusu değildir. Türkiye gibi aynı anda hem “Müslüman” hem “laik” hem de “demokratik” bir ülkede yaşayan Müslümanlar ise çeşitli sivil toplum oluşumlarının içinde yer alabilmekte, kendilerini zaman zaman sivil toplum kuruluşu olarak ifade edebilmektedirler. Bunu yaparken de çoğunlukla Osmanlı geleneğinden kalma “vakıf”laşmayı tercih etmektedirler.

2.2. İnsan Hakları

Bu bölümde Hak ve İnsan Hakları kavramları kuramsal açıdan ele alınmış, insan haklarının tarihsel gelişimi de dikkate alınarak sınıflandırılması yapıldıktan sonra İnsan Hakları ile ilgili çeşitli tartışmalar genel hatlarıyla açıklanmıştır.

2.2.1. Hak Nedir?

Hak, çeşitli kuramsal görüşlerle açıklanmaya çalışılan bir kavramdır. İrade kuramı hakkı, hukuk düzeninin kişilere tanıdığı irade kudreti biçiminde tanımlar. Çıkar kuramına göre hak, hukuk düzeninin tanıdığı, koruduğu çıkarlardır. Her iki kuramı

birleştiren karma kuram ise, hakkı, hukuken korunan ve yararlanılması hak öznesinin iradesine bırakılan çıkar biçiminde tanımlar. Özgürlük, tüm hakların ortak kökeni iken; haklar, hukukun özgürlükleri sağlamak amacıyla kişiye tanıdığı meşru yetkilerdir. Dolayısıyla hak, öznesinin bir istemde bulunabileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği bir durumun varlığını içerir. Özgürlük ise, yapma ya da yapmama serbestliğidir. Hak, bireylerin ya da birey topluluklarının çeşitli gereksinimlerinin karşılanması için dile getirdikleri istemlerin hukuk yoluyla düzenlenip güvenceye bağlanmasıdır. Hukuk, bir düzenleme yaparak özgürlükleri kısıabilir, hatta yasaklayabilir. Ancak bu kısıtlama ve yasakların, insan hakları uluslar arası sözleşmelerine uygun olması gerekir (Gülmez 2001:8). Görülüyor ki burada Gülmez özgürlüklerin çeşitli şartlarda hukuk aracılığıyla kısıtlanmasını normal karşılamaktadır. Ancak başkasına zarar vermeyen özgürlüğün her ne sebeple olursa olsun (savaş veya başka sebepler) kısıtlanması insan haklarına tamamen aykırı bir durumdur.

Hakkın konusu ve kapsamı, hak sahibine tanınan ve en genel ifadesiyle ve ondan ibaret olmamak kaydıyla, “yapma ya da yapmama” kudreti olarak açıklanabilecek olan “erki”, bir açığa göre “imtiyazı” anlatır. Ama bununla kalmaz. Aynı zamanda, hak öznesi bakımından “olası talebin”, diğer deyişle “meşru ve yasal beklenti” ile bu beklentinin “istenmesinin” alan ve konusunu da ifade eder (Gemalmaz 2003:24).

Felsefi temeli açıdan insan hakları; ahlaksal bir hak, belirli bir özden yararlanmanın genel tehditlere karşı toplumca güven altına alınması haklı isteminin ussal temelini oluşturur. Bir insanın belli bir hakkı varsa o hakkın özünden yararlanabilmesini haklı gösterecek geçerli nedenleri vardır. Hakkın özü ise, o hak neyin hakkıysa odur. Genel bir hakkın belki de en önemli yönü toplumca güvence altına alınmasıdır. Çünkü bu, hakkın karşılığı olan ödevleri gerekli kılan bir yöndür. Bir hak ancak o hakka sahip herkesin yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler yapıldığı vakit güvence altına alınmış olur. Bir hakkın genel tehditlere karşı ussal olarak haklılığı kanıtlanmış toplumsal güvence istemini içermesi demek, yararlanma hakkına sahip oldukları şeylerden yararlanabilmeleri için gerekli etkin kurumları, yoksa yaratmak, varsa korumak ödevidir. Hakların karşılığı olan ödevlerin en azından sakınma, koruma ve yardım işlevini de yerine getirmesi gerekir (Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2001:43).

Temel haklar, her kişinin insanlığın geri kalanına yönelttiği akla yatar istemlerin en azıdır. Kendisine saygısı olan hiç kimsenin yadsınmalarını kabul edeceğini düşünemeyeceğimiz haklı istemlerin ussal temelidir. Temel hakların temel olmasının nedeni, tüm öteki haklardan yararlanabilmek için bunların korunmasının zorunlu olmasıdır (Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2001:44).

2.2.2. İnsan Hakları Nedir?

İnsan hakları, insanın, salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür. İnsan hakları bu anlamıyla, tarihsel ve düşünsel olarak doğal hukuk anlayışından kaynaklanmıştır. İnsan hakları, insan onurunu güvenceye alan haklardır. Hakka, insan hakkı niteliği kazandıran değer, insan onurudur. Bunu güvenceye alan tüm haklar, insan haklarıdır. Gerek insan haklarıyla ilgili uluslar arası ve bölgesel kuruluşların kurucu / anayasal belgelerinde, gerekse ürettikleri değişik nitelikli belgelerde yinelenen insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel ve eylemsel saygı ilkesi, aslında insana saygı anlamına gelir (Gülmez 2001:4).

Mourgeon'a (1991:9) göre ise insan hakları, kişinin tek tek kişilerle ve iktidarla olan ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen ayrıcalıklar olarak tanımlanır.

İnsan hakları, en genel ifadeyle, kişinin insan olarak var olmasından kaynaklanan yadsınamaz ve vazgeçilemez doğal kazanımlarını ifade eder. İnsan haklarının kaynağı, insanın kendi doğasıdır. Yaşama hakkının temel hak olarak genel kabulünün yanında, bu hakkın içeriğine ilişkin düşünceler siyasal-ideolojik tercihler tarafından etkilenebilir. Batı kaynaklı liberal düşünce geleneğinde siyasal ve sivil haklar ön plana çıkarken, sosyalist görüş, ekonomik ve sosyal hakların, Üçüncü Dünyacılar ise ulusal bağımsızlık ve kalkınma gibi kolektif hakların üzerinde dururlar. Siyasal tercihlerden kaynaklanan bu farklı bakış açıları uluslar arası standart

oluşturma sürecinde uzlaşya dönüşmüş, bu üç insan hakları kategorisinin de geçerliliği Birleşmiş Milletler metinlerinde ifade edilmiştir (Dağı, 1999:46).

İnsan hakları yürürlükteki hukuktan bağımsızdır. Anayasa ya da yasalarla güvenceye bağlanmamış, hatta hukuk kuralları tarafından yasaklanmış bazı tutum ve davranışlar bile insan haklarının kapsamı içinde olabilir. Örneğin, yetişkin nüfusa oy verme hakkı tanımayan, siyasal partilerin kurulmasına izin vermeyen, bazı düşüncelerin açıklanmasını yasaklayan bir devletin yurttaşları seçme ve seçilme hakkını, örgütlenme ve düşünce özgürlüklerini insan hakları olarak talep edebilirler. İnsanlar, bu haklara devlet verdiği için değil, insan oldukları için doğuştan sahiptir (Uygun 2000:14). İnsan hakları, ayırım gözetmeksizin, tüm insanlara tanınması gereken, tüm insanların ve insanlığın ortak dili olduğu düşünülen ve olmasına çaba gösterilen haklardır (Gülmez 2001:4).

İnsan hakkı iddiası, haklar alanında başvurulabilecek son çaredir. Kişi, önce hukuki haklarını deneyecektir. Bundan bir sonuç elde etmesi ideal çözümdür. Haklarını hukuk yoluyla elde eden kişi için, insan hakları talebini öne sürmeye gerek kalmaz. Hukuk kuralları hakları korumuyorsa, kişi için, insan hakları talebini öne sürmekten başka, daha üstün, daha etkili bir yol bulunmamaktadır. (Uygun 2000:15) Bu sebeple insan hakkı iddiası haklar alanındaki son çaredir; bundan daha yüksek bir hak başvurusu yoktur (Donnelly 1995:24).

İnsan hakları iddialarının siyasi olarak etkin olması ölçüsünde, bu gibi iddialarda bulunma ihtiyacı azalır veya ortadan kalkar. Bir kişi insan hakkını, bu gibi iddiaların en sonunda gerekli olmayacağı bir toplum yaratma ümidiyle ileri sürer. İnsan haklarının fiilen korunduğu yerde, insan haklarına sahip olmaya devam ederiz ama onları kullanmaya ihtiyaç veya neden yoktur. Bu, sahiplik paradoksunun insan haklarının merkezinde bulunduğunu ifade etmenin başka bir yoludur (Donnelly 1995:24).

İnsan hakları, en geniş anlamda siyasal meşruluğun bir ölçütüdür; hükümetler ve onların uygulamaları, insan haklarını korudukları ölçüde meşrudurlar. İnsan

Hakları Evrensel Bildirisi'nde ifade edildiği gibi, insan hakları, “bütün halklar ve bütün uluslar için başarının bir ölçütü”dür. Ama bunun kadar önemli olan nokta; bunların, yurttaşları bu hakları savunmak üzere harekete geçmeye haklarını kullanmak suretiyle bu standartların gerçekleştirilmesinde ısrarlı olmaya ve bunların gerçekleştirildikleri bir dünya yaratmak üzere mücadele etmeye yetkili kılınmalarıdır. İnsan hakları yalnızca emelleri, önerileri, dilekleri ve övgüye değer düşünceleri değil, haklara dayanan sosyal değişme taleplerini de ifade eder. Ve bu talepleri kişi kendi hükümetine bile yöneltebilir (Donnelly 1995:24).

Hukuki haklar, siyasal sistem üzerinde, zaten yerleşik hukuki yetkileri korumaya dönük hukuki iddialara zemin oluştururlar. İnsan hakları ise siyasal sistem üzerinde, mevcut hukuki yetkileri güçlendirmeye veya onlara yenilerini eklemeye yönelik ahlaki iddialara dayanak teşkil ederler. Bu insan haklarını hukuki haklardan ne daha güçlü ne de daha zayıf yapar. Gerçekten, eğer işlevleri farklı olmasaydı, insan hakları ile hukuki hakların ikisine birlikte ihtiyaç olmazdı (Donnelly 1995:26).

İnsan haklarının felsefi temellerine bakıldığında genel olarak üç yaklaşım göze çarpmaktadır. Ağcan (2003:36) bu yaklaşımları kısaca şöyle açıklamıştır :

Birincisi, doğal haklar kuramı ki insan haklarını felsefi temellerinde en etkili argümanları sunan öğretiden hareket etmektedir. Üstün ve evrensel ilkeler olarak kabul edilen doğal hukuk ilkesi, insanlar tarafından oluşturulan hukuktan ayrı ve ona üstün durumdadır. Doğal hukukun insanlara vermiş olduğu doğal haklar insanların vazgeçilmez haklarıdır. Bunların kaynağı, ne insan, ne toplum ne de siyasal otorite olduğundan bu hakların devredilmesi söz konusu olamaz. Aynı zamanda bunlarca ortadan kaldırılması kabul edilemez. Doğal durum öğretisinde sistemli halini bulan bu gelenekte, insanın doğal durumda var olan hakları toplumsal düzene geçtiğinde devam etmektedir. “Siyasal otorite bu hakları korumak için, toplumun refahı için vardır” anlayışı ile insan haklarının temellerinin atıldığı kabul edilmektedir.

İkincisi, insan hakları teorisini, insanın doğasını temel alarak kurmaya çalışan yaklaşımdır. Bu bakış açısına göre, insan merkezde ve dinamiktir. İnsan, varlıksal

pozisyonundan ötürü haklara sahiptir. İnsanın maddi ve manevi gereksinimleri insan haklarının temellerinin kurucusudur.

Üçüncü yaklaşım olan pozitivist yaklaşımda insan pasiftir. Bu anlayışta ne insan ne de doğa temelli bir tanımlama vardır. İnsan haklarının temelini toplum ve siyasal otoritenin iradesi olduğu, toplumsal gereksinimlerin neticesinde, hukuki çerçevede insan haklarının teorik alt yapısının çizilebileceği belirtilir. Sosyal olgu ve toplumun merkezde olduğu bu yaklaşım, bilimsel düşüncenin gelişimi ve toplumsal sistemin dönüşümüne bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

2.2.3. Tarihsel Süreçte İnsan Hakları

İnsan hakları tarihi, savaşlar, kıyımlar, acılar ve ölümlerle dolu uzun bir yolculuktur. Bu yolculuğun başlama çizgisi, insanların ilkel komünal toplum yapısından sıyrılması ve devlet kavramının yani düzenleme aygıtının keşfedilmesine dek uzanır.

İnsan hakları genel olarak bir bütünün parçalarını ifade etmektedir. Bu bütünden kopacak parçalar, bütünlüğü bozacağı için de insan haklarının sınıflandırılması veya kategorizasyonu doktrinde sıkça eleştirilmektedir. Buna rağmen insan hakları, tarihsel gelişim süreci açısından incelendiğinde gerek ulusal, gerekse uluslar arası literatürde pek çok ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir. Hatta Anayurt'un (2000:51) Luchaire'den aktardığı gibi neredeyse hak sayısı kadar çok sınıflandırmaya gidildiği de söylenebilir.

İnsan hakları çeşitli açılardan sınıflandırılmıştır ancak bu sınıflandırmalara nispi bir değer atfetmek gerekir. Her bir sınıflandırma bünyesinde az-çok bir keyfilik barındırmakta olup bunun başlıca iki sebebi vardır (Anayurt 2000:56) : Birincisi, bir çok hakkın, içinde bulunduğu kategorinin sınırlarını aşarak diğer kategorilere de dahil olabilmesi, ikincisi ise her bir hakkın, bir diğerinin varlık nedeni veya tamamlayıcısı olmasıdır. Yine de sınıflandırma, hakların özel gelişimini, belirli

verilerini ve tabi olduğu rejimin temel özelliklerini ortaya koymaya yardımcı olması ve hakların hukuki rejiminin belirlenmesini ve ayrıca türdeşliği ölçüsünde, elde edilen hak gruplarına özgü ortak ilkelerin araştırılmasına imkan tanınması bakımından önem taşır.

Hakların sınıflandırılması sırasında yapılan ayrımların başlıcaları şunlardır :
(Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2004:55)

- A. Klasik insan hakları - İsteme hakları
- B. Bireysel haklar - Kolektif haklar
- C. İnsan hakları - Yurttaş hakları
- D. Koruyucu haklar - İsteme hakları - Katılma hakları
- E. Şekli haklar - Gerçek haklar
- F. Kişisel haklar - Siyasal haklar - Ekonomik haklar - Kültürel Haklar - Ödevler
- G. Birinci kuşak haklar - İkinci kuşak haklar - Üçüncü kuşak haklar

Bu sınıflandırmaların hepsi, yukarıda da değinildiği gibi keyfilik taşır ve hiç birinin genel kabul görmüşlüğünden söz edilemez. Ancak en çok karşılaşılan sınıflandırma olarak tarihsel gelişim açısından **üç kuşaklı sınıflandırmadan** söz etmekte fayda vardır (Bu konuda farklı kaynaklar için bakınız: Dağı-Polat, 1999:52-63; Anar, 1999:24-30; Kaboğlu, 2002:39-48; Özyurt, 67-69; Ağcan, 2003:17-37; Uygun, 2000:21-25; Gülmez, 2001:11-24; Gemalmaz, 2003:25; Tezcan-Erdem-Sancakdar, 2001:55-61).

2.2.3.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar)

Klasik haklar olarak da adlandırılan birinci kuşak haklar, 17. ve 18. yüzyıl düşünürlerince dile getirilmiş; Amerikan ve Fransız Devrimleri ile büyük ölçüde uygulamaya geçirilmiştir. Klasik hakların arkasında, o dönemde ticaret yoluyla zenginleşen yeni bir sınıf olan **burjuvazi** vardır. İleri sürülen hak talepleri, ancak devrim niteliğinde bir toplumsal ve siyasal düzen değişikliği ile karşılanabilmiştir.

Burjuvazinin elini kolunu bağlayan feodal düzen yıkılmış, kapitalizme geçiş sürecinde, eski egemen sınıf olan aristokrasi tasfiye edilmiştir. İlk kez burjuvazinin kendi sınıfsal çıkarlarını savunmak için klasik hakları ileri sürmesi biçiminde ortaya çıkmış olsa da insan hakları kuramı çok uzun zaman önce bu kökenden ayrılmış ve evrenselleşmiştir (Uygun 2000:21-22).

Birinci kuşak haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3-21. maddeleri arasında başlıca şöyle sıralanmıştır :

- Yaşama ve özgürlük hakkı
- Kölelik yasağı
- İşkence yasağı
- Kişi olarak tanınma hakkı
- Hukuk önünde eşitlik
- Etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkı
- Keyfi tutma yasağı
- Adil yargılanma hakkı
- Mahremiyet hakkı
- Seyahat özgürlüğü
- Sığınma hakkı
- Vatandaşlık hakkı
- Evlenme ve ailenin korunması hakkı
- Mülkiyet hakkı
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü
- İfade özgürlüğü
- Toplanma ve örgütlenme hakkı
- Katılma hakkı

Birinci kuşak hakların özelliği, negatif statü hakları (koruyucu haklar) olmasıdır. Devleti sınırlandıran bu haklar, kişiye devletin, toplumun ve üçüncü kişilerin dokunamayacağı özel, bağımsız bir eylem alanı sağlar. Devlet, kişinin bu özel alanına giremez. Kişi bu alanda dilediğini yapar. Özgürlüğün içeriği, onu

kullanan kişinin isteğine göre belirlenir. Ama bu, devletin bu alanda düzenleme yapamaması anlamına gelmez. Devlet, düzenleme yaparak özgürlüklerin kullanılmasını kolaylaştırır, ama sınırlandıramaz. Geleneksel haklar, iktidarın/devletin yetkilerinin sınırlandırılmasını amaçlar.

İnsan hakları anlayışı “bireyci” ve “bireysel” olduğu için, bu ilk aşamada toplu haklar tanınmadı, hatta yasaklandı. Tüm insanların doğuştan özgür ve eşit olduğu savlarına karşın, somut olarak kimi kesimler dışlandı. Örneğin kadınlar, siyasal hakların kapsamı dışında tutuldu. Dışlanan bir başka sosyal kesim ise işçi sınıfı idi. Burjuva devrimleri sonucunda tanınan insan hakları arasında, örneğin 1789 Bildirgesinde işçi sınıfının sosyal hakları, özellikle toplu sosyal hakları yer almıyor, tersine yasaklanıyordu. Kısacası, siyasal haklar yalnızca varlıklı/aktif yurttaşlara tanındı. Yoksul/pasif yurttaşlar ise, soyut olarak özgür ve eşitti. Gerçekte özgür ve eşit olan burjuvalardı (Gülmez 2001:19-20).

2.2.3.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar)

Ekonomik, sosyal ve Kültürel haklar olarak da nitelendirilen ikinci kuşak haklar, sanayi devrimi ve sosyalist öğretisi ile liberal burjuva öğretinin kendisini sosyalleştirmesi süreçlerinden geçerek ortaya çıktı. Doğuşunun temelinde, sanayi devrimi, bu ekonomik ve sosyal dönüşümün yarattığı ve derinleştirdiği sosyal sınıflar arasındaki *sosyal eşitsizlikler* ve işçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdiği tepki ve eylemleri vardır. 19. yüzyılda, eşitlik ve özgürlük herkese tanınmıştı ama herkes özgürlüklerden yararlanamıyordu. Bireylerin eşitlik ve özgürlüğü, soyut ve kuramsaldı.

İkinci kuşak haklar, işçi sınıfının siyasal ve sosyal eşitsizliklere tepkisi, karşı koyması ve savaşımları ile kazanıldı. Siyasal haklar, genel ve eşit oy hakkı ile genişletildi. Yasaklanan toplu sosyal haklar için savaşım verildi. Devlet, çalışma ilişkilerine güçsüzler yararına karıştı, olumlu edimlerde bulunmaya başladı (Gülmez, 2001:20).

Liberal/bireyci öğreti ile Marksist öğretiyi uzlaştırmaya çalışan Evrensel Bildirge (Gülmez 2001:20) sosyal hakların uluslar arası düzeyde tanındığı ilk belge niteliğindedir.

İkinci kuşak haklar, başlıca şöyle sıralanabilir (Uygun 2000:24) :

- Sosyal güvenlik hakkı
- Çalışma, adil gelir ve sendika kurma hakkı
- Dinlenme hakkı
- Eğitim hakkı
- Kültürel yaşama katılma hakkı
- Sağlık, beslenme ve konut hakkı
- Grev ve toplu sözleşme hakkı

2.2.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları)

Dayanışma hakları da denilen üçüncü kuşak haklar, belli bir topluluk halinde yaşam anlayışını yansıtır. Ayırıcı özelliği, insan için gerekli olan dayanışma ortamını yaratabilmektir. Bu haklar, insancıl bir toplum yaşamı düşüncesinin anlatımıdır. Hem bireylere, hem de toplumun tümüne aittir. Bu hakların gerçekleşmesi için salt devletin karışması yeterli değildir, birey ve grupların da yani toplumda yaşayan herkesin etkin biçimde katılımı ve çabası gereklidir (Gülmez 2001:21).

Üçüncü kuşak hakların oluşum süreci henüz tamamlanmamıştır. Bu hakların insan hakkı olarak nitelendirilmesi konusu tartışmalıdır. Bununla birlikte, 21. yüzyılın insan hakları kuramında, üçüncü kuşak haklarla ilgili tartışmaların önemli yer tutacağı anlaşıyor (Uygun 2000:24).

Dayanışma haklarını doğuran nedenlerin başında, bilimsel ve teknik ilerlemenin yarattığı sorunlar gelmektedir. Çevre kirliliğinin korkunç boyutlara ulaşması, nükleer silahların tüm insanlığı yok edebilecek bir savaş tehlikesine yol açması, ülkeler ya da bölgeler arasında çok büyük gelişme farklarının bulunması ilk akla gelen ciddi sorunlardır (Uygun 2000:24).

Üçüncü kuşak haklar başlıca şöyle sıralanabilir (Gülmez 2001:21) :

- Barış hakkı
- Çevre hakkı,
- Halkların kendi kaderini tayin (self-determinasyon) hakkı
- Gelişme hakkı
- Herkesin insanlığın ortak mal varlığından yararlanma hakkı

2.2.4. Küreselleşme ve İnsan Hakları

Küreselleşme, tüm dünyanın tek bir Pazar haline gelmesi ve başta ekonomik alan olmak üzere toplumu ilgilendiren birçok alanda sınırların ortadan kalkması/kaldırılması olarak ifade edilebilir.

İlk elde ‘uluslararası’laşmak gibi görünen küreselleşmenin basit bir uluslararasılaşmadan öte olduğunu ortaya koyan başlıca olgular; mübadelede liberalleşme, uluslar arası ticarete hızlı artış, yabancı ülkelerde doğrudan yatırımların ivme kazanması, üretim aygıtlarının dünya çapında örgütlenmesi, para piyasalarının bütünleşmesi olarak sıralanabilir. Bu nedenle artık ‘uluslar arası ticaret’ yerine ‘dünya ticareti’ deyiimi tercih edilmektedir. Gümrük engelleri kalkıp serbest mübadele alanları kurulunca mallar, hizmetler ve dolayısıyla piyasa hareketlilik kazanmıştır (Sur, 2000:598).

Küreselleşmeyi tetikleyen nedenlerin başında ise teknolojiadaki hızlı gelişme, SSCB'nin çökmesiyle doğu blokunun ve hatta kimilerine göre sosyalizmin yıkılması ve ekonomik anlamda yaşanan darboğazlar sıralanabilir. Aslında gerek teknolojik gelişmeler gerekse ideolojik anlamda dünyada ortaya çıkan değişimler, temelinde ekonomik kaygıların yattığı bir açılımı sadece itici güç olarak desteklemişlerdir. Asıl küreselleşme ekonomik ihtiyaçlardan kaynaklanmaktadır.

Ekonomik alanda dünyanın tek bir pazara dönüşmesi ya da dönüştürülmesi çabası, karlılık oranlarını düşmeye başladığı ve kapitalizmin ciddi yara aldığı 1929 kriziyle (ve tabi bundan sonra süregelen bir dizi kriz ortamı ile) açıklanabilir.

Piyananın “görünmez el” yordamıyla işlerliğini savunan ve devlete sadece koruyuculuk görevini yükleyen kapitalist sistem, fordist üretim biçiminin kullanılmaya başlanmasıyla gittikçe artan bir hızla üretimini sürdürdü. Ta ki piyasadaki talep, arzın altında kalana dek. Arz, talepten fazla olunca kapitalizmin yapacağı iki şey vardı: Birincisi, arzı azaltmak, ki bu daha az üretim ve dolayısıyla daha az kar anlamına geliyordu. İkincisi ise bir şekilde talebi artırmak. Talebin artmasıyla hem ellerindeki stokları tüketebilecek hem de arz seviyesini düşürmeden üretime devam edebileceklerdi. Bunun yolu ise talebi genişletebilecek yeni piyasalar yaratmaktan geçiyordu. Küreselleşmenin asıl ortaya çıkışı bu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Küreselleşme bir yandan insan haklarını bertaraf etmesi ile eleştirilirken kimileri de küreselleşmeyi insan hakları için vazgeçilmez bir değer sayıp yüceltmektedirler.

Bir kavram ve olgu olarak küreselleşme, demokrasi ve insan hakları gibi evrensel değerleri de bütün dünyaya ileten bir işlev görmektedir. (Dağı, 1999:66). Küreselleşmenin etkilerinden kaçış mümkün değilse, demokrasi ve insan hakları taleplerinden kaçınmak olamaz. Bu talepler bir yandan ulusal düzeyde dile getirilirken, diğer yandan da küresel güçler tarafından desteklenmekte ve dayatılmaktadır. Ayrıca küresel güçler ulusal düzeydeki talepleri kamçılayan bir

işlev de görmektedir. İnsan hakları ve demokrasi taleplerine direnmeye çalışan ulusal yönetimlerin hem ulusal hem de küresel düzeylerde karşılaştıkları tazyiklere uzun süre karşı koymaları mümkün görünmüyor. İnsan haklarına dayalı demokratik bir yönetim hem ulusal hem de uluslar arası meşruiyetin bir temeli olarak kaçınılmazdır. Küreselleşme, yaşadığımız dünyanın ekonomik, sosyolojik ve teknolojik dönüşümünü daha iyi anlayabilmemiz için geliştirilen kavramsal bir araç olduğu kadar yaşadığımız dünyanın olgusal bir tasviridir de. Ekonomik, teknolojik, sosyolojik ve siyasal boyutlarıyla son yıllarda iyice belirginleşen, etkileri her düzeyden iktisadi birimler, ulus-devletler, toplumlar ve bireyler tarafından hissedilen modern bir olgudur (Dağı, 1999:67).

Küreselleşmecilerin insan hakları alanında en çok sarıldıkları nokta ise ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin, ulusal bağlamda kalmayıp, uluslar arası platformlara taşınması ve çözüm için uluslar arası bir baskı aracı oluşturmasının küreselleşmeyle sağlandığı savıdır. Dağı'nın bu bağlamda yaptığı açıklama bu savı desteklemeye yöneliktir.

Sonuçları itibariyle küreselleşmenin sosyal, siyasal ve iktisadi faaliyetlerde iç-dış, yerli-yabancı gibi ayrımları zorlaştıran belki de anlamsızlaştıran bir dinamik olduğu söylenebilir. Bu bağlamda küreselleşmenin hem doğası hem de sonuçları bakımından son yıllarda uluslar arası politikada ağırlığı giderek artan insan hakları olgusuna da yeni boyutlar eklediği bir gerçektir. Toplumsal, hatta bireysel olguların ve olayların ulusal sınırlar dışında diğer toplumlar ve bireyler üzerinde yankılar bulmasına imkan veren “küreselleşen dünya” insan hakları sorunlarının da hızla “ulusal” alandan “uluslar arası” alana geçmesine neden olmaktadır (Dağı, 1999:68).

Burada Dağı'nın, “insan hakları”nın ve “insan hakları mücadelesi”nin uluslararasılaşmasını küreselleşme olgusuna dayandırması küreselleşmeyi ele alış ve algılayış biçimiyle ilgilidir. Küreselleşmenin bir ekonomik “avuçlama” olduğu gerçeğini yadsıyan bu yaklaşım, basit olarak ilk bakışta onu insan haklarının gerektirdiği masum bir aygıt olarak düşündürebilmektedir.

Oysa Civelek-Durukan'a göre (2000:614) küreselleşme bir ideoloji, bir inanç ve değerler sistemidir. Bu çerçevede küreselleşme, sınırsız bir dünya görüşünü masumca simgeleyen bir kavram ya da doğal bir fenomen değildir. Dünya ülkelerinin tümüne, özellikle gelişmekte olan ülkelere refah ve özgürlükler dağıtıcı tılsımlı bir araç da değildir. Küreselleşme, gerçek açılımı ile kapitalizmin küreselleşmesidir. Genellikle küreselleşme kelimesi ile kapitalizm kelimesi birlikte yazılmamakta, telaffuz edilmemektedir. Bunun nedeni, kapitalizmin sömürücülük/emperyalizm kavramları ile özdeşleşmişliğidir. Küreselleşme kelimesinin kapitalizm ile birlikte kullanılmaması, bu özdeşliği dünün Batı ülkelerinin sömürgesi olan ülkelere, geçmişlerini, bilinçli olarak hatırlatmama isteminden kaynaklanmaktadır.

Buna göre küreselleşme, olumsuz yönleri dolayısıyla zaman zaman 'vahşi' nitelenmesi de alan kapitalizmin, usta bir makyaj ile imaj değiştirmesinden başka bir şey değildir. Asıl amacı gelişmiş olan Batı ülkelerinin çıkarlarına hizmet etmektir (Civelek-Durukan, 2000:614).

Küreselleşme süreci, neo-liberal ekonomik politikalarla, emeğin sosyal devlet döneminde sermaye karşısında ulaşmış olduğu hassas dengeyi bozmuş, sosyal devletin sağladığı görece iyileşme yerini görece yoksullaşmaya bırakmıştır. Uyum, bütünsellik ve denge arayan *fordist* dönemden; çatışma, parçalanmışlık ve dengesizlik üzerine kurulu *post-fordist* düzene geçilmiştir. Üretim sürecinin parçalanması, emeğin esnekleştirilmesi ve örgütlü gücünün dağıtılması, gelir dağılımının sermaye yararına bozulması, *post-fordizmin* çatışma-dengesizlik-parçalanma ilkesinin günlük yaşama yansımalarının tipik örnekleridir. Esnek uzmanlaşmanın üretim sürecini parçalaması sonucu yaşanan hızlı taşeronlaşma süreci büyük kitleleri üretim sürecinin dışına iterek yoksullaştırmıştır. 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan bu ekonomik politikalar sonucunda Batı Avrupa'da ve ABD'de çok sayıda insan işsiz kalmış, işsizlik oranı artmıştır (Şahin, 2000:592).

Küreselleşme denince akla ilk gelenlerin başında IMF, Dünya Bankası gibi uluslar arası ekonomi kuruluşları ve çokuluslu şirketler yer almaktadır. Özellikle IMF ve Dünya Bankası'nın insan hakları üzerindeki etkilerini görmek açısından kuruldukları döneme ve üstlendikleri işlevlere bakmak da yarar vardır.

Her iki kuruluşun da II. Dünya savaşının sonrasında ortaya çıkması bir tesadüf olmasa gerek. II. Dünya savaşının ardından yeniden şekillenen dünyada bazı dengelerin kurulması ve kapitalist sistemin köklü yerleşimine zemin hazırlanması bakımından bu iki kuruluş önemli yer tutar. Anar'ın (1999:112) Gülalp'ten aktardığı gibi “bu kuruluşlar uluslar arası kapitalizmin işleyişini denetleyen birer üst organ, uluslar arası kapitalizmin ‘kolektif beyni’ olarak nitelenebilir.”

IMF, çoğu ülkeye verdiği kredileri faizleriyle birlikte geri alabilmek ve o ülkeyi kendisine bağımlı kılmak amacıyla kemer sıkma politikaları uygulamalarının katı bir şekilde uygulanmasını talep etmekte bu da o ülkelerde yaşayan emekçi kitlelerinin gelirlerinin azalmasına yol açmakta ve toplumsal çalkantılar oluşmaktadır. Bunun sonucunda ise askeri darbeler, olağanüstü hal uygulamaları, sıkı yönetimler ve sistematik insan hakları ihlalleri gündeme gelmektedir (Anar, 1999:112).

IMF'nin uygulattığı bu politikalar, ezilenler için olduğu kadar, bu politikaların uygulayıcıları için de hayal kırıklığı ile sonuçlanmaktadır. Örneğin; 1982'den bugüne (1999) 70 ülkede uygulanan 556 Yapısal Uyum Programı başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu IMF tarafından da kabul edilmek zorunda kalınmıştır. Dünya Bankası'nın görüşlerini benimseyen ülkelerde ise, toplumsal muhalefete yönelik baskılar artmış ve kişisel ve siyasal hakların bir bölümü ile birlikte ekonomik, sosyal hakların –ifade ve örgütlenme özgürlüğü, sendikal haklar vb.– içi boşaltılmış ve gelir dağılımı iyiden iyiye bozularak bunun sonucunda da geniş kitlelerin gelirden aldıkları pay cılızlaşmıştır (Anar, 1999:113).

Öte yandan, çok uluslu şirketlerin küreselleşme sürecinde ve sonrasında insan hakları ihlalleri konusundaki yeri de önemlidir. Bu şirketler daima daha fazla kar elde edebilmek için ucuz emeğin, ucuz hammaddenin ve ‘aç’ piyasaların bulunduğu ülkelere doğru hızla yönelmişlerdir. Bu yabancı yatırımları yapanların, gittikleri ülkenin ekonomisini kalkındırmak veya işsizliği azaltmak gibi bir düşünceleri hiçbir zaman olmamıştır. Söylenen tüm iyi niyetli ve masum hedefler, asla “daha çok kar elde etmek” amacının önüne geçmemiştir. Bu şirketler, siyaset üzerinde etkili rol oynamakla beraber bazen hükümetleri yönetmek/yönlendirmek bazen de darbeler yaparak hükümeti toptan değiştirmek gibi üst düzey görevler de üstlenebilmektedirler (Ayrıntılı bilgi için Anar, 1999:113-117).

Çok uluslu sermayenin yapısının temel özelliklerine bakıldığında durum daha da anlaşılır hale gelecektir. Bu şirketler; bireysel çıkarlardan arınmıştır, belirli bir ikametgahı, yöneticisi, vatani ve ideolojisi yoktur, kendi varlığını sürdürmek ve daha çok tüketimle daha çok kar dışında amacı yoktur ve tekelleşme eğilimi yapısalıdır (İlal, 2000:584).

Sermayenin “vatansız”laşması beraberinde bir emek uluslar arasılaşmasını getirmediğinden sermaye sahipleri için geniş bir hareket alanı yaratan küreselleşme emek sahipleri için de aynı oranda hareket kabiliyetini daraltan bir etki yaratmaktadır. Emek sahipleri, emeklerini ulusal piyasada değerlendirmeye mecbur bırakılırken çok uluslu şirketlerin, özellikle de işsizliğin yüksek seyrettiği ülkelerde çok ucuza emek satın alabilmesi ve çalışanların ve bunların ailelerinin dolayısıyla da bulundukları ülkedeki tüm insanların, insan haklarını ihlal etmek için çok çaba sarf etmesinin gerekmemesi doğal bir sonuç olarak ortaya çıkacaktır (Ayrıntılı bilgi için Anar, 1999:117-128).

1980’lerde gündeme giren neoliberal küreselleşmenin 20 yıllık bilançosunda insan haklarına düşen pay, sistemli bir gerilemeden başka bir şey değildir. İronik olan, bu fiili gerilemeye rağmen, son 20 yıldır insan hakları söyleminin tarihte benzeri görülmedik biçimde yükselmesidir. Küreselleşme sürecine “insani” bir yüz kazandırma ihtiyacı “insan hakları” söyleminden karşılanmış; bir yandan eski

sosyalist ülkelerin kapitalizme geçişi “özgürlüğe yeniden dönüş”, diğer yandan Üçüncü Dünyaya yapısal uyum programlarının empoze edilişi “demokratikleşme” retoriğiyle meşrulaştırılmıştır. İnsan hakları söyleminin popülerleştiği bu sürecin gerçek sonucu 20 yıldır insan haklarının sistematik biçimde altının oyulmasıdır. Küreselleşme ideolojisi insan hakları kavramından, gerçekte onun klasik ve liberal çerçevesine bir geri dönüşü anlamıştır (Özdek, 2002:33).

Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuç uluslar arası bağımlılık ve sömürü ilişkilerinin derinleşmesidir. Bu ise, küreselleşmenin bağımlı ülkelerin halkları için bir anlamı daha olduğunu; bunun uluslar arası bağımlılık ve sömürü ilişkilerinin yeniden yapılandırılması demek olduğunu; küreselleşmenin aynı zamanda bir yeniden sömürgeleştirme süreci olduğunu ortaya koyar (Özdek, 2002:40).

Yaklaşık 25 yıllık bir uygulama döneminden sonra ilan edilen yeni stratejiler küreselleşmenin yeni bir evreye girdiğini haber veriyor. Bu evreyi karakterize eden iki strateji ise “yoksullukla mücadele” ve “terörle mücadele”.

Kalkınma ve yoksulluğu azaltma adıyla ilan edilen yeni strateji, küreselleşmenin ilk 25 yıllık dönemi boyunca gündemde olan neoliberal iktisadi politikalarından bir kopuşu değil, tersine bu politikaların uygulamadaki eksikliklerinin tamamlanmasını ve kurumsallaştırılmasını öngörüyor. Yeni stratejinin kılavuz ilkelerini, yerelleşmenin güçlendirilmesi, özelleştirmenin alanının daha da genişletilmesi ve uluslar arası sermayenin kendi içinde eşgüdümünün sağlanarak daha merkezi politikalar doğrultusunda hareket etmesi oluşturuyor. İçine girilen bu yeni süreçte, ilk 25 yıl boyunca Üçüncü Dünyada yapısal uyum programları aracılığıyla büyük ölçüde tasfiye edilen kalkınmacı devlet modelinin yerine, hükümetler arası kuruluşların ve şirketlerin doğrudan söz sahibi olacakları yeni bir sistemin kurulması amaçlanıyor. “Kalkınma ve yoksulluğu azaltma” bu sürece meşruiyet kazandırmak için geliştirilmiş retoriklerdir (Özdek, 2002:40).

Küreselleşmenin önümüzdeki dönem politikalarının ikinci ayağı olan ve 11 Eylül 2001 sonrasında uygulamaya giren “terörle mücadele” stratejisi de dünyanın cazip görünen piyasalarının doğal kaynaklarının ve topraklarının işgalini amaçlaması anlamında yeniden sömürgeleştirme programının bir parçasıdır. Ve aynı zamanda küresel yoksullaştırmaya karşı biriken toplumsal tepkilerin bastırılması, toplumun korku ve şiddetle kontrol altına alınması için düşman yaratılması ihtiyacından kaynaklanan bu stratejinin küresel bir despotluk rejimini beraberinde getirme olasılığı da oldukça yüksektir (Özdek, 2002:43).

Hak ve özgürlük savaşimleri ezen ve ezilen sınıfların ortaya çıkmasıyla başlayan uygarlık tarihi kadar eski bir olgu olmasına karşın, burjuvazi kendi savaşımında insan haklarını biçimselleştirmiş, feodalizme karşı kullandığı bu silahın bir gün kendisine çevrilmemesi için, insan haklarını kendine bağlı bir kurum haline getirmiştir. Kapitalizmin gelişme evrelerine koşut olarak, insan haklarının kapsam ve içeriğinde değişiklikler olmuştur. Fordist dönemde devlet, post-fordist dönemde ise uluslar arası sermaye insan haklarının korunması ve uygulanmasında yükümlü ve sorumlu kılınmıştır (Şahin, 2000:595).

Küreselleşmenin insan haklarına biçimsel yansıması ise 1993 Viyana İnsan Hakları Bildirgesi ile olmuştur. Bu Bildirge ile tüm insan haklarının geliştirilmesi ve ilerlemesi uluslar arası toplumun yasal sorumluluğuna bırakılmıştır. Burada uluslar arası toplumun kimliği, yanıtlanması gereken önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslar arası insan hakları örgütleri ve mahkemeleri mi, uluslar arası sermaye mi? Uluslar arası insan hakları örgütleri ve mahkemeleri, uluslar arası toplumun biçimsel ve gözle görünür boyutudur, sermaye ise gözle görünmeyen ancak sistemin özünü oluşturan boyuttur (Şahin, 2000:595).

Sonuç olarak küreselleşme, insan hakları konusunda faydalı bir kavram giysisini giyinmişse de ulus devlet yapılarını eritip, çok uluslu sermayenin rahat dolaşımını sağlamak sürdürebilmek amacıyla uydurulmuş bir masaldır. Şahin’in de dediği gibi (2000:595) Uluslar arası finans kurumları ve sermayenin korunmasına bırakılan insan hakları, piyasada arz ve talebi olan bir mal haline getirilmektedir.

2.2.5. Devlet ve İnsan Hakları

Devlet, zamana ve ideolojik bakışa göre bir çok tanıma sahip olan ve üzerinde genel bir anlaşmanın sağlanamadığı geniş bir soyut kavramdır.

Sözlük anlamına bakılacak olursa devlet, toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasi bakımdan teşkilâtlanmış millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık olarak tanımlanmıştır (www.tdk.org.tr).

Genel anlamıyla ise devlet; insanlar arasındaki çatışma ve uzlaşmazlıkları gidermek ve toplumda güveni, refahı ve düzeni sağlamak amacıyla kurulmuş bir çeşit düzenleme aygıtı olarak tanımlanabilir.

Devlet olgusunun insan hakları üzerindeki etkilerini incelemeye geçmeden önce devlet'in tanımlanmasında ve 'siyasal ideolojiler'le 'devlet' arasındaki ilişkinin/mesafenin belirlenmesinde yarar vardır.

Belli başlı siyasal akımların hiçbiri devlete karşı pek sıcak görünmüyor. Anarşistlerin gözünde devlet başlıca kötülük kaynağı, insanlığın en önemli görevi ondan kurtulmak. Marksist görüşe göre de devlet aynı ölçüde kötü bir şey: bir vuruşta ortadan kaldırılmasa bile, adım adım kuruyup gitmesini sağlamak için elden gelen her şey yapılmalı. Çünkü devlet, egemen sınıfın ezilen sınıflar üzerindeki sömürü düzeninin devamının en etkin aracıdır. Sosyal demokrasinin görüşü böylesine katı değil. Devleti durmadan artan bir eşitliğe ulaşma ereğinde işe yarar bir araç olarak değerlendiriyor. Yine de dizginlenmemiş bir devlet gücünün yaratacağı tehlikelerin iyice farkında. Yerinden yönetimde ve yaygın bir özyönetim isteminde direktmesinin temel nedeni de bu. Son aşamada sosyalizme varma ereği, attığı adımların sonsuz ağırlığı yüzünden az çok gözden kaybolursa bile, yine de sosyal demokrasi, devletle özgürlük arasında temel bir uyumsuzluk gören yaygın solcu düşüncesinin bir parçası. İşin ilginç yanı, siyasal yelpazenin sağ kanadının da devlete daha az kuşkuyla bakmaması. Liberallerin devlete karşı besledikleri küçümseme duygusu gerçekten kendi doğalarının gereği. Ona karşı ta içlerinden gelen bir tiksinti

duyduklarına hiç kuşku yok. Muhafazakarların da devlete karşı pek sıcak duygular besledikleri söylenemez, kamu düzeninin korunması için devlet gücünün gereğini kabul etmekle birlikte, bu gücün yaygınlaşması onları hep rahatsız eder. Aslına bakılırsa, devlete devlet olarak değer veren az çok önemli siyasal akım Faşizm'dir. Faşizmin de yalnızca solun değil, ama sağın çoğunluğunun da gözünde böylesine iğrenç olması herhalde rastlantı değildir. Kısacası başkaca ayrılıkları ne olursa olsun, Faşizm dışındaki belli başlı tüm siyasal görüşler devlete karşı aynı sevmezliği paylaşıyorlar (Eroğul 2002:15-16).

Devletlerin insan hakları ile ilgili tutumları elbette ki onların ideolojik yapısıyla yakından ilgilidir. Devlet ve İnsan Hakları konusu incelenirken vurgulanması gereken önemli bir nokta da hangi siyasal yapının insan hakları konusunda daha iyimser ya da daha ilerici olduğudur. Eroğul'un belirttiği, siyasal görüşlerin devlet hakkındaki düşünceleri araya ayna koyup bir de ters açıdan bakmakla, yani devlet tiplerinin insan hakları konusundaki tavır ve duruşlarını irdelemekle konu biraz daha aydınlığa kavuşturulabilir.

Uluslar arası düzeyde tanınan insan hakları liberal bir rejimi gerekli kılmaktadır. Diğer rejim türleri ve onların dayandıkları insan onuru anlayışları başka ahlaki ve siyasi gerekçelerle savunulabilir, ama onlar insan hakları standardına dayanan dikkatli bir incelemeye dayanmazlar (Donnelly 1995:76). Böylelikle Donnelly, insan hakları devlet ilişkisini, liberal devletler ve liberal olmayan devletler olarak iki farklı boyutta ele alıp tartışmayı yeğlemiştir (Ayrıntılı bilgi için bakınız Donnelly 1995:77-97).

Bireyle devlet arasındaki mukadder çatışmalarda, liberaller, insan haklarıyla korunan alanlarda bireylere öncelik verirler. Liberal için bireyin, topluluk ve toplumsal rollerden ayrılabilir olmaktan başka, tam anlamıyla ayrı, kendine özgü bir birey olarak da özel bir değeri vardır; herkese eşit ilgi ve saygıyla muamele edilmesinin gerekli olmasının nedeni de budur. Devlet ve toplum, az çok sözleşmeci biçimde, insan haklarının kullanılması yoluyla insanın potansiyelinin tam olarak gerçekleştirilmesi amacına dönük topluluklar olarak kavranmaktadır. Liberal için

insan onuru, büyük ölçüde, her bir kişinin toplumun eşit, özerk ve bütün insan haklarından yararlanan bir bireyi olduğu bir hayat görüşünde ifadesini bulur (Donnelly 1995:78).

Donnelly ve bir çok liberal düşünür, liberal olmayan devlet yapılarında insanların hak ve özgürlükleri ile insan onurunun yeterince korunmadığı ve tatmin edilmediği görüşünde birleşirler. Onlara göre bireyi değil de devleti veya toplumu temel alan devlet yapılarında bireysel hak ve özgürlükler ikinci plana itildiğinden ve toplumsal fayda kişisel faydadan üstün tutulduğundan bu durum bu devletlerin insan hakları açısından yetersiz ve zayıf olduklarını gösterir.

İnsan Hakları kavramı, bireyi devlete karşı koruma temelinde şekillendiği içindir ki ‘devlet’in bu kavramdan hoşlanması, onu içine sindirip kendini ikinci plana atması olası değildir. Gerger’in de belirttiği gibi “İnsan Hakları kavramı ve hukuku, şiddet tekeli elinde bulunduran ve birlikte yaşamının merkezi örgütlü gücü olan Devlet’e karşı bireyin ve toplumun haklarını korumak çabasıyla kaynaklanmıştır. Bu haklar, bireysel ve toplumsal öz savunmanın doğal sonucudurlar, dolayısıyla da devlete karşı talepler biçiminde formüle edilirler. Doğuşunda, kaynağında ve tarihsel gelişiminde İnsan Hakları, devlete karşı talepleri, devlete karşı savunmayı, hakların devlete karşı korunmalarını içerir. İnsan Hakları mücadelesi, özgürlük alanının, ancak devletin etki alanının sınırlandığı, darlaştırıldığı ölçüde genişletilebileceği inancına dayanır. Böyle olunca da, devleti kutsayan ve devlet bürokrasisinin özellikle de silahlı kesimini yücelten anlayışların İnsan Hakları mücadelesini kolaylaştırdığı söylenemez. Devlet karşısından konumlanışı ‘vatana ihanet’ ile bir tutan bir fetişizmin, millet ile rejimi ayırt edemeyen bir ideolojinin, yurttaşı kul gören bir zihniyetin, demokratik açılımları kucaklayabileceğini düşünmek zordur” (Gerger 1998:494).

Bu bağlamda dikkat çeken bir hususa çoğu zaman toplumların bu devlet baskısını normal kabul edip içine sindirmesi, bir çeşit “kadercilik”le ses çıkarmadan yaşamaya devam etmesidir. “Ne yazık ki devlet için yaratılmış bir millet ve emir-komuta cenderesi içinde örgütlenmiş bir toplumsal yaşam, insan hakları kavramının

kendisini ve bu uğurdaki mücadelenin moral kaynaklarını da kurutuyor. Otoriteye sorgusuz-sualsiz boyun eğmeyi içselleştirmiş ve resmi ideolojinin hurafelerine tutsak bir toplum insan haklarını da önemsemiyor, hatta bu tür taleplere düşmanca bir tepkiyle bile yanıt verebiliyor (Gerger 1998:498).

Gerger'in vurguladığı konunun Türkiye ölçeğinde basit bir somutlaştırması yapılacak olursa Güneş'in "İnsan Hakları ve Kent Muhtarları" ile ilgili yaptığı bir araştırmaya göz atmak yeterli olacaktır. Antakya ve İskenderun'da 134 muhtara yönelik olarak yapılan araştırmanın bulgularına göre "Muhtarlar, insan haklarını büyük oranda Avrupa'nın Türkiye'ye bir dayatması olarak görmekte olup, insan haklarının toplumsal gerilime neden olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre İnsan Hakları, suçluları ve teröristleri korumaya yönelik bir kavramdır. Bu bağlamda İnsan Hakları, Türkiye için önceliği olan bir konu değildir. Muhtarlar devleti herkesin itaat etmesi gereken bir kurum olarak görmektedirler. Bu durum çalışmada istatistiki olarak çok güçlü bir biçimde vurgulanmıştır. Muhtarlarda 'baba devlet' düşüncesi ağırlıktadır. Bununla birlikte devletin orta ve düşük gelir grupları için bir baskı aracı olduğu düşüncesi de kabul edilmektedir. İnsan Hakları ve demokrasinin iyi işlemesi konusunda devletin istekli olmasının gereğine ise muhtarlar katılmamaktadırlar" (Güneş, 2002:9).

2.2.6. Milliyetçilik ve İnsan Hakları

Milliyetçilik ve İnsan Hakları ifadeleri yan yana geldiklerinde çoğunlukla kafalarda soru işareti oluşmasına yol açan kavramlardır. Bir yanda her zamanda ve her yerde herkesin kabullendiği insan hakları öte yanda zamana ve kişiye göre şekillenen milliyetçilik. Hal böyle olunca yapılacak açıklamalar ve yorumlar da elbette göreceli olacaktır. Bu görecelilikse yorumcunun siyasi ve sosyal yapı içerisindeki yerine göre değişmektedir.

Gellner, milliyetçiliği "yerçekimi gibi önemli ve kapsayıcı bir güç" diye tanımlarken haksız değildir. Gerçekten de tarih sahnesine çıktığından bugüne

milliyetçilik her ülkede çok önemli roller oynamış, ülkelerin ve halkların kaderi üzerinde söz sahibi olmuştur. Şoven biçimler alıp faşizme gidişin yolunu döşediğinde de yabancı işgale karşı ulusal kurtuluşun bayrağı haline geldiğinde de toplumsal ve siyasal olarak çok farklı sonuçlara yol açsa da milliyetçilik, tarihin şu ya da bu doğrultuda akışını belirleyen bir güç olmayı hep sürdürmüştür (Öngider, 2002:5).

Milliyetçilik değerlendirme yapılan zamana göre ele alındığında kimi zaman devrimci/ilerici bir çizgiyi, kimi zaman da gerici/muhazafakar bir çizgiyi temsil etmiştir. Fransız devrimi sonrasında ulusçuluk akımının dünyaya yayılması, o zamana kadar egemen yönetim biçimi olan imparatorluk, krallık gibi büyük devlet yapılarının çatırdamasına giderek de çökmesine neden olmuştur. 1800’lü yıllarda çeşitli büyük devletlerin boyunduruğu altında ezilen ulusların kurtuluşu için bir silah olan milliyetçilik, 1900’lü yılların ortalarına doğru bütün insanlığa çevrilmiş tehlikeli bir silaha dönüşmüştür.

Yaygın kanının aksine milliyetçilik (ulusal esarete karşı savaş gibi özel koşullar hariç) gerçekte olumlu bir değer oluşturmamaktadır. Aksine içte halkın kendi hak ve özgürlüklerine, dışta ise diğer halklara karşı yabancılaştırıcı bir işleve sahiptir. Bu anlamda milliyetçilik, kutsanan devlete karşı tebaalık bilinci oluşturan, barış yerine savaş riskleri üreten ideolojik bir manipülasyon aracı olarak kullanılmış, hak mücadelesi doğrultusundaki toplumsal dinamiklerin önünün kesmenin mazereti olagelmıştır. Bu noktada milliyetçilikle dünyanın ve insanlığın sorunlarına çözüm üretilemeyeceği de özellikle anımsatılmalıdır. Modern çağ tarihinin de gösterdiği gibi o, ortaçağdaki dinsel ideoloji ile kıyaslanacak denli büyük acı ve kan getirmiştir insanlığa (Aydın, 2002:9).

Milliyetçiliği açıklarken “millet” kavramına net bir görüş açısı kazandırmakta fayda var. Bu alanda çeşitli görüşlere rastlamak mümkündür. Birinci görüşe göre millet, aynı ırktan olanların oluşturduğu insan topluluğudur. İkinci görüş millet’i aynı toprağı vatan kabul eden insan topluluğu olarak tanımlar. Bir başka görüşe göre ise millet aynı dinden olanların oluşturduğu insan topluluğudur. Görüldüğü üzere

milliyet, ırk birliği, vatan birliği veya din birliği gibi teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Birinci görüşte belirtilen millet'in aynı ırktan olanlar olduğu düşüncesinden hareketle milliyetçilik de aynı ırktan olanların birliğini savunmak hatta bu ırktan olanları diğer insanlardan üstün saymak şeklinde tanımlanabilmektedir.

Milliyetçi çevreden gelmiş bir yazar olan Ahmet Kabaklı milliyetçiliği yukarıdaki görüşü destekler bir şekilde şöyle tanımlar : “Milliyetçilik, milleti yüceltme sanatıdır. Aslında, bütün milletlerin yaptığı şeydir. Bu anlamda bütün milletler milliyetçilik yaparlar. Yapmıyorsa kendinden vazgeçmiş demektir” (Hakan, 2001:10).

İkinci görüşe göre ise milliyetçilik, aynı toprağı vatan sayanların vatanına bağlı olması ve vatanının korunması için gerekirse savaş vermesi olarak ifade edilebilir.

Üçüncü görüş ise milliyetçiliği ümmetçilikle bağdaştıran görüştür. Buna göre aynı dine mensup kişiler tek bir millet sayılacağından milliyetçilik ümmetçiliğe uyarlanmış bir ara formüldür (Buna örnek olarak da farklı milletleri Müslümanlık çatısı altında toplayan Osmanlı verilmektedir).

Bu başlık altında incelenecek milliyetçilik kavramı, bir ırk birliğine sahip olan insan topluluklarının (milletlerin) “kendi ırklarından olmayanlara karşı kendilerini üstün görmeleri” şeklindeki anlamıyla ele alınmıştır.

Şenel, üç ayrı nedene dayanan üç farklı kökeni olan üç milliyetçilik (kendisi ulusçuluk kelimesini kullanmaktadır) akımından söz eder (1993:155): “Bunlardan birincisi, reel sosyalizmin yıkılmasıyla, eski Sovyetler Birliği topraklarında ve Balkanlar'da görülen *ulusal devlete dönüş ulusçuluğu*, ikincisi, Batı Avrupa'da ekonomisinin çalkantılı dönemlerinde patlak veren akımdır; daha doğrusu türdeş bir Avrupa Topluluğu oluşturma çabası içinde, artık bir safra gibi görülüp atılmak

istenen yabancı işgücüne karşı ulusçu politikacılarca örgütlendirilen yerli işçilerin ve işsizlerin *yabancı işçi düşmanı ulusçuluk* biçimidir. Üçüncüsü ise ülkemizde ve bölgemizde görülen, imparatorlukların tasfiyesi sırasında görülmemiş bir hesabın, onun kalıtıcısından istendiği bir *geç kalmış ulusçuluk* türüdür.”

Milliyetçilik üzerinde konuşulurken ortaya konması gereken önemli bir husus da milliyetçilik – faşizm – ırkçılık üçgenidir.

Cangızbay’ın milliyetçiliğin ileri boyutu olarak ifade edilen faşizm hakkında söyledikleri, insan haklarıyla milliyetçilik/faşizm ilişkisini değerlendirmek açısından önemlidir. Buna göre faşizm, İtalya’da yerleşmesi 1922-1925 arasında gerçekleşmiş ve 1943 Temmuz’una kadar aralıksız devam etmiş olan rejimdir. Ancak faşizm, zamanla bir cins isim haline gelir. Demokratik bir rejimin yerine milliyetçi bir baskı rejimi koymak amacını güden doktrin ve/veya uygulamalar. Milliyetçi bir söylemin ardına sığınarak ırkçılık, totaliterlik, emperyalizm, teröre başvurma ve terör yoluyla ya da resmen demokratik hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması, halk yığınlarını cahil bırakma, toplama kampları kurma, işkence gibi insanlık dışı usullerin kullanılması vb. (Meydan Larousse, Faşizm maddesi) Tabii, biz bunlara, ayrıca toplama kampı kurmak yerine, köyleri, kasabaları, hatta kentleri veya bütün bir yöreyi abluka altına alıp gıda ambargosu koyarak doğrudan toplama kampına dönüştürmeyi de ekleyebilir, insanlık dışı usullerin içeriğini insana dışkı yedirme ile de zenginleştirebiliriz (Cangızbay, 2002:9).

Burada milliyetçilik ile ırkçılık arasındaki ilişkinin ortaya konması da önemlidir. Irkçılığı, milliyetçiliğin az gelişmiş ikiz kardeşi olarak niteleyen Şenel (1993:156) ideolojinin ve söylemin yapısında bulunan sınıflandırma ve abartma eğilimlerinin, canlanan ulusçuluğun üç biçimine de kolaylıkla ırkçılık damgasının vurulvermesine yol açtığını, bu eğilimlerden yararlanan kimi çevrelerin de bilinçli bir ideolojik taktikle temelde ulusal olan bazı akımları ırkçı olarak görüp gösterme yolunu tuttuklarını belirtmektedir.

Milliyetçiliğin faşizm ve nazizm ile bağlantısını Babaoğlu (1998:9) şöyle açıklamıştır : “Nazizm, özgün bir ideoloji akımı ve faşizmin özgün bir görüngüsü olarak Almanya’da, özgün Alman tarihinin sonucu olarak ortaya çıkmış ve milliyetçiliğe masum ve sempatik, devrimci ve ilerici görünüşü yerine zalim ve gaddar, tahripkar ve korkunç görüntüyü kazandırmıştır.”

Şenel gerek batıda gerekse ülkemizde aslında ırkçı olmayan, ayrımcı ve ayrılıkçı akımlar ve eylemlerin bulunduğunu ancak bunların, resmi ideolojinin söyleminde ırkçı olarak sunulup damgalandığını belirtmektedir. Şenel’e göre “bu taktik, onlara, karşı oldukları milliyetçi, ayrımcı akımları suçlarken, kendi milliyetçiliklerini gizleme hatta yasallaştırma olanağı sunmaktadır” (Şenel, 1993:163).

Sorunun özü milliyetçiliktir; ırkçılık söylemi kendi milliyetçiliğini yasallaştırıp, öteki milliyetçilikleri yasalık dışına itmenin bir aracı olarak kullanılmaktadır (Şenel, 1993:164).

Şenel burada ulusçuluk – ırkçılık ayrımının ne denli ince bir çizgiyle belirlendiğini vurgulamak istemiştir. Öte yandan ırkçılığın milliyetçiliğin radikal ürünü olduğu yolundaki eski anlayışı formülleştiren ulusçuluk ırkçılık görüşünün de gözden geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Kronolojik açıdan bakıldığında sömürgeci ırkçılık milliyetçiliği beslemiş, milliyetçiliğin aşırı (faşist) ve özel (antisemitist) bir biçimi faşist ırkçılığa yol açmıştır. Dolayısıyla formülün, sömürgeci ırkçılık ırkçılık ırkçılık faşist ırkçılık biçiminde düzeltilmesi gerekmektedir (Şenel, 1993:158).

Erözden, (1996:31) milliyetçiliğin başlıca iki hedefi olduğundan söz eder. Buna göre birinci hedef ulus (millet) adı verilen insan topluluğunun kendine ait bağımsız bir devlet çatısı altında örgütlenmesini sağlamaktır. Bu dışa dönük hedeftir. Bir de madalyonun öteki yüzü vardır. Yani ulusçuluğun içe dönük yüzü... Ulusçuluğun ikinci temel hedefi ulus kavramının içeriğini tanımlamak ve bu içeriğe uygun bir ulus yaratmaya çalışmak...

Erözden'in vurguladığı milliyetçiliğin içe dönük temel hedefinin, insan haklarına ve tüm insanları eşit görme anlayışına göre değerlendirildiğinde ne kadar insancıl olduğu düşünmeye değerdir.

Erözden, “ulusun, aynı dili konuşan, aynı kültürden beslenmiş, aynı manevi değerlere sahip, aynı dine mensup, aynı etnik kökenden gelen, aynı ülküyü paylaşan mükemmel türdeşlikte bir insan topluluğu olarak tasarlandığını, oysa gerçekte mevcut her hangi bir devletin bünyesinde yer alan insan topluluğunun böylesi mükemmel türdeşlikte bir bütün oluşturmalarının söz konusu olmadığını” söyler (Erözden, 1996:36).

Kısacası, kurguyla olgu örtüşmemektedir. Ancak kurgunun geçerliliğini korumak için belli bir ölçekte de olsa, bu örtüşmeyi sağlamak gerekmektedir. İşte bu gereksinime yönelik çabalar, bir bütün halinde ulus inşası olarak adlandırılabilir. Ulus inşası çok genel bir tanımlamayla türdeş olmayan bireyleri türdeş kılma ve onları türdeş olduklarına inandırma projesidir. Bu içeriğiyle ulus inşası milliyetçiliğin başlıca uğraş alanlarından birini oluşturmaktadır (Erözden, 1996:36).

Ulus inşası, çeşitli araçlar kullanılarak gerçekleştirilir. Bu araçlardan birincisi zorunlu eğitim sistemidir. Zorunlu eğitimle bireylere, her şeyden önce aynı dili konuşmaları öğretilir. İkinci araç, ordu ve zorunlu askerlik kurumudur. Zorunlu askerlik kanalıyla, orduya alınan erkek yurttaşlara vatanın kutsal bir değer olduğu, gerektiğinde vatan uğrunda can vermekten kaçınılamayacağı somut bir biçimde öğretilmektedir. Aynı şekilde, bu düzenek içinde, ulusun düşmanları açıkça tanımlanarak düşman karşısında ortaklık bilinci de yaratılmaya çalışılmaktadır. Ulus inşası araçlarından bir diğeri ise tarih yazımcılığıdır. Gerçekten de bir ulus oluşturma çabası esnasında, izlenmesi gereken başlıca yollardan birisi, tarihi yeniden yazmaktır. Bu yeniden yazım sırasında da kaçınılmaz olarak bazı tarihsel olgular aslında olduğundan fazla önemli kılınarak vurgulanacaktır. Diğer yandan da üzerinde vurgu yapılan bu olgular, ulus düşüncesi ve gerçekliği sanki o dönemlerde varmış gibi sunulur, büyük ölçüde çarpıtılacaktır (Erözden, 1996:36-39).

Sonuç olarak, insan hakları, bütün insanlığın salt insan olmalarından kaynaklı olarak var olan ve herkese (ırk, dil, din, cinsiyet vb.) ayırım gözetilmeksizin eşit olarak sunulan haklar bütünü olarak algılandığında yeryüzündeki her hangi bir ırka mensup kişilerin, diğerlerinden üstün oldukları iddiasının başlı başına bir insan hakkı ihlali olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2.7. İslam ve İnsan Hakları

İnsan hakları ile ilgili hemen her konuda olduğu gibi “İslam ve İnsan Hakları” konusunda da çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ancak diğer dinlerde olduğu gibi İslam’da da ‘Tanrı merkezli bir sistem’ ve buna bağlı olarak ‘Tanrı’ya kulluk etmek üzere yaratılmış insan’ anlayışı genel olarak bütün dinlerin özel olarak da İslam dininin insan haklarına bakışını ortaya koymak açısından önemlidir.

İslam’a göre insanlar Allah tarafından ve Allah’a kulluk etmek üzere yaratılmıştır. Bazı İslamcı yazarların sayfalar halinde sundukları “İslam’da insan hakları ile ilgili listeler”se (Karaman 1998:236-244, Doğan 1998:224-225, Pamak 1998:249, bazı yabancı yazarlarla ilgili ayrıntılı bilgi için Donnelly 1995:58-60) gerçekte insan hakları değil, Allah’ın verdiği emirlerin yerine getirilmesine imkan tanıyacak görev ve sorumluluklardır. Bu gerçek İslamcı yazarlar tarafından da açıkça ifade edilmektedir. “Tüm inançlara, yaratıcısı tarafından bahşedilen tüm bu donanımlara insanın temel hakları diyebiliriz. Kur’an bunları insanın temel sorumlulukları, görevleri ve kulluk vecibeleri olarak zikretmektedir” (Pamak 1998:248).

İslami kesimde insan hakları olarak sayılanların gerçekte hak değil çeşitli ödevler olduğu Donnelly tarafından şöyle ifade edilmektedir (1995:59) : “Hayatın korunması hakkının temeli olarak zikredilen Kur’an ayetleri aslında öldürme yasağı ile ilgili ilahi emirlerdir. Adalet hakkının da yöneticilerin, adaleti sağlama görevi olduğu görülmektedir. Özgürlük hakkı ise haksız olarak köleleştirmeme ödevinden ibarettir. İktisadi haklar, hayatını kazanma ve muhtaçlara yardım etme ödevleri

olarak anlaşılmaktadır. Yine ifade özgürlüğü hakkı aslında doğruyu söyleme yükümlülüğüdür. Müslümanlar, sürekli olarak ve kesin bir biçimde, dindaşlarına saygı ve onurla muamele etmekle emredilmişlerdir ama bu emirlerin dayanakları insan hakları olmayıp, yalnızca ödevler yükleyen ilahi emirlerdir”.

İslam, insan merkezli olmadığı için İslami literatürde “İnsan Hakları” kavramına pek rastlanmaz. Daha çok tercih edilen kavram “Kul Hakkı”dır. Çünkü İslam insanları kul olarak görmektedir.

Pamak (1998:261) tarafından ifade edilen “Batı düşüncesinde insan merkezli düşünülüp, insan nihai otorite olarak kabul edildiği için, insan’ın hakları ifadesi öne çıkarılır, vecibeler, yükümlülükler ikinci plana itilir.” sözleri, İslamcı insan hakları bakış ile Batılı insan hakları bakış arasındaki farkı ortaya koymak açısından ilgi çekicidir.

İslamcı yazarlardan, bu konuda eleştirel bir tavır sergileyen Kırbaçoğlu da (1998:277) Donnelly’nin anılan fikirlerine katıldığını belirtmektedir. “İnsan Hakları Öğretisi içerisinde bazı konular hala tartışılmakta olduğu halde, İslam dünyasının bu alanda ciddi bir varlık gösterdiği söylenemez. Bir örnek vermek gerekirse, ‘yaşama hakkı’ nı sadece ‘hayatta kalma, öldürülmeme hakkı’ olarak algılayan yaygın anlayış yanında; ‘yaşama hakkı öldürülmeme hakkı ile sınırlı olmayıp, açlıktan ölmeme’den yaşam kalitesinin yükseltilmesine, sağlıktan çevreye kadar bir dizi hak da yaşam hakkı’nın kapsamındadır’ diyen başka bir anlayış da vardır”.

Kırbaçoğlu’na göre (1998:266) “İster İnsan Hakları, ister başka bir konu olsun, bir hususu İslami açıdan ele alırken bilinmesi gereken en önemli nokta, bir şeyin İslamiliğinin ortaya konulabilmesi için mutlaka bir ayet-hadis’e atıfta bulunmanın zorunlu olmadığıdır. Diğer bir ifadeyle bugün karşı karşıya bulunduğumuz problemlerin, tartışılan konu ve kavramların mutlaka ayet ve hadislerde (veya Kur’an ve Sünnet’te) bulunması gerekmez; zaten bu doğru da değildir. Zira olgular sınırsız, nasslar ise sınırlı olduğundan, her meseleyi ve çözümü ayet ve hadislerde mutlaka bulabileceğimiz iddiasından vazgeçip, daha mütevazı

olmak zorunda olduğumuz ortadadır. İnsan Hakları konusuna bu açıdan bakacak olursak, şu hususların altını çizmemiz gerekir :

İnsan Hakları modern bir kavramdır ve bu şekliyle Kur'an ve Sünnet'te mevcut değildir. İnsan Hakları konusunda doğrudan bir ayet-hadis olmaması, Müslümanların bu konuda İslami bir bakış açısı üretemeyecekleri anlamına gelmez. Dolayısıyla İnsan Hakları konusunda hazır İslami bir yaklaşım veya çözüm mevcut olmayıp, çağdaş İslam uleması ve düşünürleri bu yaklaşım veya çözümü kendileri ortaya koyacaklardır. Peki İnsan Hakları konusunda İslami bir alternatif üretirken atılması gereken adımlar nelerdir? İslami bir insan hakları anlayışının Kur'an ve Sünnet'te verili olmadığına kabul ve itirafı ve bunun Müslümanlar tarafından ortaya konacak bir şey olduğunun idraki içerisinde bakıldığında ilk söylenebilecek şey; 'İnsan Hakları'nın İslam'a uygunluğu kadar, ona aykırı olup olmadığını tartışmaktır. Şunu belirtelim ki bir şeyin İslam'a uygunluğu ile ona aykırı olup olmadığı farklı şeylerdir. Şayet 'uygunluk söylemi' esas alınacak olursa bunu tabi sonucu olarak birçok ayet ve hadisin zorlama tevillere tabi tutulması olacaktır. Hatta sırf bu amaçla İslam geleneğine hakim olan bir yaklaşımla ayet ve hadisler parçacı bir tarzda ele alınarak, bazen tek bir ayet ve hadisin bile içinde bir parça, bir cümlecik cımbızla çekip çıkarılarak delil olarak kullanılacaktır".

İslamiyet ve İnsan Hakları konusunda yeteri kadar cesur davranmayan bazı yazarlar tam da Kırbaçoğlu'nun eleştirdiği gibi Kur'an sayfalarını ve din kitaplarını didikleyerek insan haklarıyla ilgili ayet/hadisler bulma uğraşına girmişlerdir (Ayrıntılı örnekler için bkz.; Doğan 1998:223-246, Yılmaz 1998:227-230, Karaman 1998:231-244, Pamak 1998:246-273, Temiz 1998:281-306, Yağız 1998:307-309).

Bunlardan Karaman'ın (1998:236-244) insan hakları ile ilgili yaptığı listede yer alan kimi başlıkları örnek olarak ele alıp eleştirisiyle birlikte ortaya koymak konunun somutlaştırılması açısından önemlidir.

Her insanın hür doğup hür yaşadığı, din ve vicdan hürriyeti (Karaman 1998:238) olduğu söylenirken; düşüncesinde 'hür' olduğu kabul edilen bir

müslümanın İslam'ı terk etmesi halinde ölümle cezalandırıldığı; seçme-seçilme hakkı (Karaman 1998:238) olduğu söylenirken; bu hakkın kullanımının erkeklere verildiği; hukuk karşısında eşitlikten (Karaman 1998:240-242) söz edilirken; kadınların şahitliğinin erkeğe göre yarım sayıldığı, kadınların ölen kişinin annesi olması haricinde erkeklere göre mirastan yarım pay aldığı, erkeğin kadını tek taraflı boşayabilme hakkı varken kadının mahkemeye başvurma zorunluluğu (kadının yalnızca evliliğin kuruluşu sırasında tek taraflı boşanma hakkını alma imkanı olduğundan, eğer kuruluş sırasında bu hakkı almamışsa daha sonra böyle bir hakkının olmadığından söz edilmekte), erkeğin çok eşliliğine müsaade edilirken, kendisiyle eşit olduğu söylenen kadın için asla böyle bir hakkın olmadığı... gibi durumlar dikkate şayandır. Her ne kadar Karaman veya diğer İslamcı yazarlar yukarıda bahsi geçen konularda durumu kurtarmaya yönelik bazı açıklamalar yapsalar da kendilerince o çağlarda geçerli olabilecek kanıtların ve açıklamaların şu an için kabul görmesinin imkansızlığı ortadadır.

İslam'da cezalandırma yöntemi olarak kullanılan “kisas’a kisas” yönteminin, insan hakları açısından değerlendirildiğinde çok da insani bir yöntem olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. “Şeriatta çeşitli suçlar için öngörülen cezalar üzerinde de durmak gerekir. Bunlar arasında, kafa, el, kol ve ayağın kesilmesi ve kırbaçlama gibi cezaların yer aldığını görürüz. Zina suçunun cezası ise ‘recm’ yani taşlanarak öldürülmedir. Uygar insanın vicdanında isyan duyguları uyandıran bu tür ilkel yöntemlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde (madde 5) ve uluslar arası sözleşmelerde yer alan “Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı, onur kırıcı ceza verilemez veya davranışta bulunulamaz” ilkesine ne derece uygun düştüğünü söylemek her halde gerekmez” (Kapani 1996:124).

Diğer taraftan akla gelen bir soru da madem İslam'da ve Kur'an'da bugünkü batılı anlamdaki medeniyetlerin halen ulaşamadığı denli (Ayrıntılı bilgi için Uygun 2000:29) üst düzey insan haklarından söz edilirken neden bunların ortaya konması için ayetlerden/hadislerden parça parça alıntılar yapılması gerekmektedir. Neden bu haklar mesela İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde olduğu gibi Kur'an'da da sıralanmamıştır.

Kırbaçoğlu, İslam'ın İnsan Hakları konusundaki eksiklik ve yetersizliklerini açıkça itiraf etmektedir (1998:280) “Görünen odur ki İslam dünyasında olduğu gibi ülkemizde de hakim olan, katı muhafazakar, yeni yorum çabalarına daima kuşku ile bakan, slogancı ve savunmacı İslam anlayışıyla ne insan hakları ne de Demokrasi konusunda bir gelişme olabilir ne de bu konuda İslami bir katkı ya da alternatif ortaya konulabilir. Bu katı yapı değişmedikçe, ya da içtihad-tecdid merkezli dinamik bir çağdaş İslam yorumunu amaçlayan, yenilikçi İslam düşüncesi benimsenmedikçe çözümsüzlük kaderimiz olmaya devam edecektir. İnsan hakları tartışmalarında da bir sonuç alabilmemiz, bu konuda toplumsal bir uzlaşma sağlayabilmemiz, ancak Müslümanların ciddi bir zihniyet değişimini gerçekleştirmesinden sonra mümkün olacaktır”.

2.3. Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları

Bu bölümde Türkiye/Hatay/Antakya üçgeninde sivil toplum kuruluşları ile ilgili çeşitli rakamsal veriler aktararak bunların yorumları yapılmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de insan hakları ile ilgili sivil toplum kuruluşları sıralanmış ve sivil toplum kuruluşlarının insan hakları ile ilgili çalışmaları İnsan Hakları Derneği özelinde örneklendirilmiştir.

2.3.1. Türkiye’de ve Hatay’da Sayılarla Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil Toplum Kuruluşları konusunda, çok net bir veri tabanının tutulmamış olması bu konuda verilecek bilgilerin de çok net olmayacağı doğal sonucunu vermekle birlikte yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular Türkiye / Hatay / Antakya ekseninde değerlendirilmiştir.

Bu alanda Tarih Vakfı tarafından yapılan çalışmalar en dikkate değer çalışmalardır. Aşağıda belirtilecek olan Türkiye geneli ile rakamsal veriler de Tarih Vakfı tarafından hazırlanmış olan internet sitesinden alınmıştır.

Çizelge 1. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları’nın Türlerine Göre Dağılımı

STK Türü	STK Sayısı	STK Oranı (%)
Dernek	1763	59
Vakıf	490	16
Sendika	217	7
Meslek Odası	389	13
Kooperatif	43	1
İnisiyatif	17	0,6
Platform	13	0,4
Diğer	142	3
Toplam	2974	100

Kaynak : www.stkrehberi.org, 21/03/2006.

Çizelge 1’de görüldüğü üzere ülkemizdeki sivil toplum kuruluşları içerisinde dernek statüsünde olanlar % 59 ile ilk sırayı almıştır. Bunu % 16 ile vakıflar ve % 13 ile meslek odaları takip etmektedir. Gerek 1980 sonrası politik gidişat gerekse de mevzuattaki düzenlemeler ülkemizde dernek sayılarının hızla artmasının temel nedenleri olmuştur.

Çizelge 2. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Şehirlere Göre Dağılımı

STK Türü	İstanbul + Ankara + İzmir		Diğer Şehirler	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Dernek	796	45	967	55
Vakıf	348	71	142	29
Sendika	77	35	140	65
Meslek Odası	99	25	290	75
Kooperatif	21	50	22	50
İnisiyatif	10	59	7	41
Platform	7	50	6	50
Diğer	61	75	81	25
Toplam	1419	48	1555	52

Kaynak : www.stkrehberi.org, 21/03/2006.

Sivil toplum kuruluşlarının illere dağılımı incelendiğinde ise ilginç ancak pek de şaşırtıcı olmayan bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye’deki STK’ların % 48’i üç büyük kentte örgütlenmişken kalan tüm iller % 52’lik bir STK sayısına sahiptir. Buradan hareketle metropol şehirlerde sivil toplum kuruluşlarının ve sivil örgütlenmelerin, diğer şehirlere göre daha fazla olduğunu ve bunun sosyolojik ve politik açıdan incelenmeye değer bir durum ortaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çizelge 3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurullarının Ortalama Görev Yapma Süresi

STK Türü	Ortalama Görev Süresi (Yıl)
Dernek	2
Vakıf	2,4
Sendika	3,3
Meslek Odası	2,5
Kooperatif	2,3
İnisiyatif	1,2
Platform	2,1
Diğer	2,4
Ortalama	2,3

Kaynak : www.stkrehberi.org, 21/03/2006.

Sivil toplum kuruluşlarında yönetim kurullarının ortalama görev süreleri incelendiğinde ise bunların kendi içinde demokratik yapıyı özümlediklerini ortaya koyan bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Yönetim kurullarının ortalama 2,3 yılda bir değişmesi bu kuruluşların birer “sultan”lığa dönüşmediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

**Çizelge 4. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurulu
Üyelerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (%)**

Eğitim Durumu	Dernek	Vakıf	Sendika	Meslek Odası	Kooperatif	İnisiyatif	Platform	Ortalama
Üniversite	49,2	66,5	31,5	48,4	23,2	62,4	59,3	48,6
Y. Okul	8,2	7,4	11,4	2	10,3	5,4	18,7	9,2
Lise	21,8	9,3	23,6	15,2	24,6	16,1	14,3	17,8
Ortaokul	5	2,1	5,3	7	9,8	0	3,3	4,6
İlk Okul	6,8	2	10,7	17,4	19,6	2,2	1,1	8,5
Diğer	8,9	12,6	17,5	10	12,5	14	3,3	11,3

Kaynak : www.stkrehberi.org, 21/03/2006.

Sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin eğitim durumlarına bakıldığında yarıdan fazlasının (yaklaşık % 58) üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Sivil toplum anlayışının ve sivil toplumcu mantığının, üniversite okumuş kişiler tarafından daha çabuk ve kolay benimsendiğinin göstergesi olan bu oran aynı zamanda bu kuruluşların üye profiliyle birlikte değerlendirilebilirse daha da sağlıklı sonuçlar alınabilecektir (Çalışmanın amacı ve konusu gereği böyle bir ayrıntılı incelemeye gidilmemiştir.).

**Çizelge 5. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Kurulu
Üyelerinin ve Başkanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı (%)**

STK Türü	Kadın		Erkek	
	Üye	Başkan	Üye	Başkan
Dernek	19,8	16,3	80,2	83,7
Vakıf	18,7	13,5	81,3	86,5
Sendika	6,1	3,2	93,9	96,8
Meslek Odası	8,9	3,6	91,1	96,4
Kooperatif	11,2	9,3	88,8	90,7
İnisiyatif	43	0	57	100
Platform	44	7,7	56	92,3
Diğer	19,8	8,5	80,2	91,5
Ortalama	21,4	7,7	78,6	92,3

Kaynak : www.stkrehberi.org, 21/03/2006

Yönetim kurulu üyeleri ve başkanlarının cinsiyete göre dağılımı ise ülkemizdeki bir çok alanda olduğu gibi bu alanda da kadınların çok da fazla ön planda olmadığı görülmektedir. Kadınların gerek yönetimi kurulu üyesi olarak gerek de başkan olarak en fazla görüldükleri STK türü dernekler olup ardından en yüksek oranlara sahip kuruluşlar olarak vakıflar göze çarpmaktadır.

Çizelge 6. Hatay Genelinde ve Antakya’da Örgütlenmiş Sivil Toplum Kuruluşları’nın Türlerine Göre Dağılımı

Sıra	STK Türü	Hatay Geneli STK Sayısı	Antakya STK Sayısı	Antakya/Hatay Oranı (%)
1	Basın	11	4	36
2	Çevre	12	3	25
3	Dostluk	2	2	100
4	Cami	82	8	10
5	Eğitim	40	12	30
6	Güzel sanatlar	13	6	46
7	Haklar ve özgürlükler	5	2	40
8	Halk evleri	3	1	33
9	İmar	51	9	18
10	İnsan hakları	2	1	50
11	Kültürel	56	13	23
12	Leo	1	1	100
13	Lions	3	2	67
14	Okul dernekleri	14	0	0
15	Rotary	7	3	43
16	Sağlık	21	7	33
17	Soydaş	6	1	17
18	Spor	149	53	36
19	Türk Hava Kurumu	8	1	13
20	Kızılay	8	1	13
21	Yardımlaşma	272	103	38
22	Ziraat	20	4	20
23	Diğerleri	34	6	18
Toplam		820	243	30

Kaynak : Hatay İl Dernekler Müdürlüğü-2005.

Çizelge 6’ya bakıldığında Hatay’da bulunan STK’ların % 30’unun il merkezi olan Antakya’da örgütlendiği görülmektedir.

Çizelge 7. STK'ların Antakya'da Türlerine Göre Örgütlenme Oranı

Sıra	STK Türü	Antakya STK Sayısı	STK Türü / Antakya Oranı (%)
1	Basın	4	1,65
2	Çevre	3	1,23
3	Dostluk	2	0,82
4	Cami	8	3,29
5	Eğitim	12	4,94
6	Güzel sanatlar	6	2,47
7	Haklar ve özgürlükler	2	0,82
8	Halk evleri	1	0,41
9	İmar	9	3,70
10	İnsan hakları	1	0,41
11	Kültürel	13	5,35
12	Leo	1	0,41
13	Lions	2	0,82
14	Rotary	3	1,23
15	Sağlık	7	2,88
16	Soydaş	1	0,41
17	Spor	53	21,81
18	Türk Hava Kurumu	1	0,41
19	Kızılay	1	0,41
20	Yardımlaşma	103	42,39
21	Ziraat	4	1,65
22	Diğerleri	6	2,47
Toplam		243	100

Kaynak : Hatay İl Dernekler Müdürlüğü-2005.

STK'lar toplam içindeki büyüklüklerine göre dizildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır :

Çizelge 8. STK'ların Büyüklüklerine Göre Sıralanmış Dağılımı

Sıra	STK Türü	Antakya STK Sayısı	STK Türü / Antakya Oranı (%)
1	Yardımlaşma	103	42,39
2	Spor	53	21,81
3	Kültürel	13	5,35
4	Eğitim	12	4,94
5	İmar	9	3,70
6	Cami	8	3,29
7	Sağlık	7	2,88
8	Diğerleri	6	2,47
9	Güzel sanatlar	6	2,47
10	Basın	4	1,65
11	Ziraat	4	1,65
12	Çevre	3	1,23
13	Rotary	3	1,23
14	Dostluk	2	0,82
15	Haklar ve özgürlükler	2	0,82
16	Lions	2	0,82
17	Halk evleri	1	0,41
18	İnsan hakları	1	0,41
19	Kızılay	1	0,41
20	Leo	1	0,41
21	Soydaş	1	0,41
22	Türk Hava Kurumu	1	0,41
Toplam		243	100

Kaynak : Hatay İl Dernekler Müdürlüğü-2005.

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere Antakya'daki STK'ların yarıya yakını Yardımlaşma Dernekleri'nden oluşmaktadır. Yardımlaşma derneklerini, % 21,81 ile Spor Kulüpleri izlerken Eğitim-Kültür gibi alanlardaki toplam STK sayısının % 10,29'da kalması ilgi çekicidir. Bir diğer ilginç nokta ise İnsan Hakları alanındaki STK'ların % 0,41 ile 5 STK'yla birlikte sonunculuğu paylaşmasıdır.

2.3.2. İnsan Hakları İle İlgili Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye'de insan hakları ile ilgili STK'ların sınıflandırılması çok net olmamakla birlikte aşağıdaki gibi yapılabilir (www.stkrehberi.org.-01/05/2006).

1. İnsan Hakları Derneği (İHD)
2. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Vakfı (TİHAK)
3. İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)
4. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)
5. Tüketicileri Koruma Derneği (TÜKO-DER)
6. Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (Özgür-Der)
7. Kadından Topluma Eğitim Grubu (KTEG)
8. Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği (HAYAD)
9. Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği (AK-DER)
10. Tutuklu Hükümlü Aileleri Hukuk Dayanışma Dernekleri Federasyonu (Tuhad-Fed)
11. Hukukun Egemenliği Derneği (HED)
12. Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD)
13. Hukukun Üstünlüğü Derneği (HÜD)
14. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)
15. Özgürlüğünden Yoksun Gençlerle Dayanışma Derneği (ÖZGEDER)
16. Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)
17. Türk Demokrasi Vakfı (TDV)
18. Sigara İçmeyenler Derneği (SİD)

19. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği (PSAKD)
20. Evrensel Kardeşlik ve Bilgelik Derneği (EKBD)
21. Halk Evleri (HE)
22. Ulaşılabilir Yaşam Derneği (UYD)
23. Ekolojik Yaşam Derneği (EKODER)
24. Temiz Toplum Hareketi Derneği (TTHD)
25. Türk Kültür Vakfı (TKV)
26. Türkiye Sakatlar Derneği (TSD)
27. Türk Kadınlar Birliği (TKB)
28. İnsanlık Güneşi Vakfı (İGV)
29. Yaşama Dair Vakıf (YaDa)
30. Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD)
31. Demokratik İlkeler Derneği (DİD)
32. Dostlar Dayanışma Derneği (DDD)
33. Tüketici Hakları Derneği (THD)
34. Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV)
35. Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV)
36. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı (TÇYÖV)
37. Türkiye Aile Planlaması Derneği (TAPD)
38. Altı Nokta Körler Derneği (Altı Nokta)
39. Kadın Haklarını Koruma Derneği (KHKD)
40. Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)
41. Bağımsız Kadın Derneği (BKD)
42. Çağdaş Aile Derneği (ÇAD)
43. Küresel Denge Derneği (Küresel Denge)
44. Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı (TKMÇV)
45. Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)

Bu sayı daha da artırılabilir olmakla birlikte adı geçen internet sitesinden yapılan derlemeye yaklaşık bir sonuç olarak insan hakları alanında faaliyet gösteren 45 sivil toplum kuruluşu olduğu söylenebilir.

2.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının İnsan Hakları Alanındaki Çalışmaları -İnsan Hakları Derneği Örneği-

Sivil toplum kuruluşlarının insan hakları alanındaki çalışmalarından söz ederken genel olarak en fazla bilinen ve göze çarpan sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hakları Derneği'nin özelinde inceleme yapılacaktır.

Derneğin çalışmaları dernek tüzüğünde şöyle sıralanmıştır :

- Yurdumuzda insan hakları ile ilgili uygulamaları araştırmak, saptamak, kişilere, kamuoyuna ve ilgili mercilere duyurmak.
- İnsan hakları konusunda bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmak, yaptırmak ve bu alandaki gelişmeleri izlemek ve kamuoyuna duyurmak, bu amaçla araştırma merkezleri kurmak.
- Derneğin amacına uygun olarak açık oturumlar, konferanslar, seminerler, paneller, sempozyumlar, her türlü toplantı ve gösteriler yapmak, konserler düzenlemek, sergiler açmak, yayınlar yapmak, yarışmalar düzenlemek, ödüller koymak ve vermek,
- Derneğin amacına uygun Vakıflar kurmak,
- Dernek Tüzüğü'nün 2. maddesindeki amacını gerçekleştirmek için iktisadi işletmeler kurmak.
- Hükümlü, tutuklu ve gözetim altında bulunanların ırk, renk, cins, dil, din, siyasal görüş ve inanç ayrımı gözetmeksizin, yaşamlarının insan onuruna yaraşır koşullar içinde geçmesi doğrultusunda araştırmalar ve saptamalar yapmak ve bu konularda kamuoyunu aydınlatmak.
- Aynı amacı taşıyan ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak, genel kurul kararı ile gerektiğinde yurt dışında şube ve genel yönetim kurulu kararı ile temsilcilik açmak.

Belirtilen yasal çerçeve içerisinde İnsan Hakları Derneği kuruluşundan bu yana geçen 20 yıllık süreçte çok çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bunların tamamının

burada incelenmesi çalışmanın temel konusu olmadığından İHD'nin çalışmalarını yansıtmayı açısından 11. Olağan Genel Kurul Sonuç Bildirgesi'nde yer alan bazı çalışmalara değinilmekle yetinilecektir.

Buna göre İHD'nin insan hakları alanında yaptığı çalışmalar şunlardır (İHD, 2004:27-28) :

- Cezaevlerinde tecrit ve izolasyonun kaldırılması için kampanya örgütlenmesi, cezaevlerinde insanca yaşam koşulları sağlanıncaya kadar cezaevleri sorununa yüksek duyarlılığın gösterilmesi.
- Kalıcı bir toplumsal barışın sosyal koşul oluşturması açısından bütün politik tutuklu ve hükümlüleri kapsayan genel af kampanyasının yaşama geçirilmesi.
- Diyarbakır'da, Türkiye'nin etnik, kültürel, dilsel, inançsal çeşitliliklerini buluşturan Anadolu Mezopotamya Kùltürlerinin Buluşması Konferansı gerçekleştirilmesi.
- Yoksullukla mücadele için yoksullaşmayı dayatan hükümet politikalarının insan hakları açısından izlenmesine, bu bağlamda işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliği irdeleyen ve Uluslar Arası Tahkim, MAI, Özelleştirme, Sendikasılaştırma, Taşeronlaştırma ve Mezarda Emekliliğe karşı çıkan Yoksulluk ve İnsan Hakları Konferansı'nın örgütlenmesi.
- OHAL'in yarattığı tahribatlar, köye geri dönüş, koruculuk sistemi vb. silahlı çatışma döneminin yaralarının sarımı için Yaşamın Normalleştirilmesi Kampanyası'nın yaşama geçirilmesi.
- Üniversitelerin bilimin tartışıldığı özerk ve demokratik bir yapıya kavuşturulması için YÖK'ün kaldırılması ve anti-demokratik uygulamalarına son verilmesi amacıyla çalışmaların yürütülmesi.
- Gözaltında kayıpların, yargısız infazların ve faili meçhullerin ortaya çıkarılması için dokunulmazlıkların kaldırılması, suçluların yargılanmasının önünün açılması için kampanya başlatılması.

- Savaşa karşı Irak ve Ortadoğu barışının hayat bulması, halkların kardeşliğinin tesisi için savaş yanlısı ABD ve ilgili hükümetlerin politikalarına karşı mücadele yürütülmesi.
- Türkiye’nin Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin yargı yetkisini tanınması için kampanyalar başlatılması.
- Kadına yönelik şiddet ve kadının insan hakları konulu uluslar arası bir sempozyum yapılması.
- Türkiye’de çocuk işçiler, sokak çocukları ile yargılanan ve hükümlü çocukların yaşam koşullarına ve haklarına yönelik bir konferans gerçekleştirilmesi.
- İstanbul’da toplumsal şiddet ve toplumsal barış konulu konferans yapılması.
- Oluşan koşullarıyla birlikte başta çevre hakkı, engelli hakları, sosyal ve ekonomik haklar ile dayanışma hakları olmak üzere üçüncü kuşak haklarla ilgili çalışmalara başlanması.

İHD’nin çalışmalarının önemli bir göstergesi olarak da yaptığı uluslar arası görüşme ve temaslar sayılabilir. 21 Aralık 2002 tarihinden 21 Ekim 2004 tarihine kadar geçen iki yıllık süre içerisinde İHD yetkilileri dünyanın dört bir yanından çeşitli insan hakları örgütü temsilcileri, politikacılar, basın mensupları ve diplomatlarla 255 uluslar arası görüşme yapmıştır.

İHD’nin çalışmalarıyla ilgili bir diğer gösterge de yaptığı basın açıklamalarıdır. 16 Kasım 2002 tarihinden 22 Eylül 2004 tarihine kadar insan hakları ile ilgili toplam 139 basın açıklaması yapan dernek Türkiye’de insan hakları alanında yaptığı çalışmalarla ilk akla gelen kuruluş olma özelliğini de korumaktadır.

3. ANTAKYA’DA ÖRGÜTLENMİŞ STK YÖNETİCİLERİNİN SİVİL TOPLUM ve İNSAN HAKLARI TARTIŞMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ÇALIŞMASI

Sivil toplum ve insan hakları ile ilgili tartışmaların yer aldığı bu çalışma içerisinde Antakya’da örgütlenmiş olan sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin bu alandaki tartışmalara bakış açısını ve görüşlerini içeren bir alan çalışması yapılarak, kuramsal çerçeve içerisinde sunulan tartışmaların Antakya ölçeğinde bir nevi “doğrulaması/yanlışlaması”nın yapılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile ilgili amaç, yöntem ve denenceler, giriş kısmında belirtilmiştir.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşları Çizelge 9’da gösterilmiştir :

Çizelge 9. Çalışmaya Dahil Edilen Sivil Toplum Kuruluşları

Sıra	Sivil Toplum Kuruluşu
1	İnsan Hakları Derneği
2	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
3	Hatay Toplumsal Kültür ve Dayanışma Derneği
4	Türkiye Sakatlar Derneği
5	Halk Evleri Derneği
6	Antakya Gazeteciler Cemiyeti Derneği
7	Tüketiciyi Koruma Derneği
8	Kadınlar Kulübü Derneği
9	Antakya Şehir Kulübü Derneği
10	Hassalılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
11	Hatay Genç İşadamları Derneği
12	Amargi Kadın Kooperatifi
13	Hatay Barosu
14	TÜRMOB – Hatay Şubesi
15	Eğitim – Sen Hatay Şubesi
16	SES Hatay Şubesi
17	Hatay Mimarlar Odası
18	Hatay İnşaat Mühendisleri Odası
19	Türk Tabipler Birliği Hatay Şubesi
20	Türk Diş Hekimleri Birliği Hatay Şubesi

Antakya’da örgütlenmiş olan STK’ların yöneticilerinin, sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına bakışını irdeleyen çalışmada demografik özellikler dışında sekiz başlık altında sorular yöneltilerek STK yöneticilerinin düşünceleri alınmış ve bunlar üzerinden yorumlama yoluna gidilmiştir.

3.1. Demografik Özellikler

Çalışmada kullanılan görüşme formu üzerindeki konulara verilen cevapların incelenmesine geçilmeden önce Antakya’daki STK’ların kimler tarafından yönetildiği, bu kişilerin çeşitli özelliklerinden hareketle açıklanacaktır. Açıklamalarda belirtilen “STK Yöneticileri” ifadesi, 2006 yılında Antakya’da faaliyet gösteren ve kendilerine görüşme formu uygulanan yirmi STK yöneticisini ifade etmek için kullanılacaktır.

Çizelge 10. STK Yöneticilerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Kadın		Erkek	
Sayı	Oran	Sayı	Oran
4	20	16	80

Görüşme formu uygulanan 20 STK yöneticisinin % 20’lik kısmı kadınlardan % 80’lik kısmı ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu oran % 7,7’lik Türkiye ortalamasının oldukça üstünde olmakla birlikte yine de STK yönetiminde erkeklerin ağırlıklı bir rolü olduğu gerçeğini de beraberinde getirmektedir.

Çizelge 11. STK Yöneticilerinin Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	Oran
20 – 30 arası	1	5
31 – 40 arası	2	10
41 – 50 arası	10	50
51 ve üzeri	7	35

STK yöneticilerinin yarısının 41-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığının belirgin olarak göze batması, insanların STK'larda belli bir süre görev yaptıktan sonra yönetici pozisyonuna gelebildiği veya bu yaşlardaki insanların sivil toplum anlayışını daha çok benimsediği şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 12. STK Yöneticilerinin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Hal	Sayı	Oran
Evli	17	85
Bekar	3	15
Boşanmış	0	0

STK yöneticilerinin büyük çoğunluğunu evli insanlar oluşturmakta. Bu kişilerin yaş dağılımına bakıldığında bu durumun normal karşılanabilecek bir durum olduğu söylenebilir.

Çizelge 13. STK Yöneticilerinin Mesleklere Göre Dağılımı

Meslek	Sayı	Oran
Avukat	4	20
İş Yeri Sahibi	3	15
Memur	2	10
İnşaat Teknikeri	1	5
Mali Müşavir	1	5
Mimar	1	5
Mühendis	1	5
Doktor	1	5
Diş Hekimi	1	5
Gazeteci	1	5
Öğretmen	1	5
Emekli	1	5
Ev Hanımı	1	5
Öğrenci	1	5

Çizelgede görüldüğü üzere STK yöneticilerinin çok renkli bir meslek dağılımı var. Avukattan gazeteciye, diş hekiminden öğretmene kadar geniş bir yelpazeye dağılmış bu mesleki yelpaze Antakya'daki STK yöneticilerinin kültürel zenginliğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

Çizelge 14. STK Yöneticilerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Mezun Olunan Okul	Sayı	Oran
İlköğretim	1	5
Lise	5	25
Üniversite	14	70

STK yöneticilerinin % 70 gibi oldukça yüksek bir oranda üniversite mezunu olması gerek Antakya'daki STK üye ve başkan profilinin ortaya konması gerekse de kentte yaşayan insanların eğitime ve sivil topluma verdikleri değerin ortaya konması açısından dikkat çekicidir.

Çizelge 15. STK Yöneticilerinin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılımı

Gelir Aralığı	Sayı	Oran
500 YTL'den az	1	5
500 – 1.000 YTL arası	5	25
1000 – 1500 YTL arası	5	25
1500 YTL ve üzeri	9	45

Aylık gelir durumuna bakıldığında göze çarpan STK yöneticilerinin yarıdan fazlasının toplumdaki ortalama gelir düzeyinin üzerinde bir gelire sahip olduklarıdır. Buradan hareketle, gelir durumu iyi olmayan insanların geçim derdinden kurtulup da demokratik yaşama paydaş olma noktasına erişemediklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Çizelge 16. STK Yöneticilerinin Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	Sayı	Oran
Hatay'da Doğanlar	17	85
Hatay Dışında Doğanlar	3	15

Çizelge 16'dan STK'ların büyük çoğunluğunu bu kentte doğanların yönetmekte olduğu anlaşılmaktadır. Bu çok şaşırtıcı olmamakla birlikte oran yine de göze batacak büyüklüktedir.

Çizelge 17. STK Yöneticilerinin Üyelik ve Yöneticilik Sürelerine Göre Dağılımı

Üyelik Süresi	Yöneticilik Süresi
40	5
30	5
24	5
23	11
21	6
20	17
18	18
17	17
17	10
17	3
16	6
14	14
12	2
10	10
10	7
7	5
6	4
5	5
3	3
3	3

STK üyeliğiyle birlikte yöneticiliğe başlayan ve halen devam etmekte olan yönetici sayısı 7, yani % 35 gibi bir oranla STK yöneticisi olan kimseler üyelikle birlikte göreve başlamış ve yöneticiliğe devam etmişlerdir. Ortalama üyelik sürelerine bakıldığında 15 yıl gibi oldukça yüksek bir rakamla karşılaşılmaktadır. Bu da kentte STK üyeliğinin gelip geçici bir tercih değil, kalıcı ve bilinçli bir tercih olduğunu göstermektedir. Ortalama yöneticilik süresine bakıldığında ise 7,8 yıl gibi yine yüksek bir süre ortaya çıkmaktadır. Türkiye ortalamasının 2,3 yıl olduğu düşünülürse Antakya’da görev yapan STK yöneticilerinin çok sık değişmediği söylenebilir. Görüşmeler sırasında bu konuya yapılan vurguda genel olarak alınan cevap STK yöneticiliğinin çok tercih edilen bir durum olmadığı ve bırakmak isteyenlerin de çevre ve üye baskısıyla göreve devam etmeye zorlandıkları şeklinde olmuştur.

Genel çerçeve ile değerlendirme yapılacak olursa Antakya’da Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin çoğunluğunun erkeklerden oluşan, 41-50 yaş aralığında, evli, farklı meslek gruplarından, gelir düzeyi yüksek ve Antakyalı oldukları yargısına varılmaktadır.

3.2. Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin STK’larla ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Türkiye’de STK sayısı yeterli midir? sorusuna STK yöneticileri çoğunlukla sayıyı yeterli bulduklarını ancak önemli olanın rakamsal yeterlilik değil, içerik ve çalışmalar açısından yeterlilik olduğunu, Türkiye’de şu an için böylesi bir yeterlilik görmediklerini belirtmişlerdir.

STK'lar yeterince anlaşılabilmiş midir? sorusuna çoğunlukla anlaşılamamıştır yanıtı verilmiş bunun sebebi olarak da STK'ların kendi iç yapılarına ve sorunlarına gömülerek tüm topluma mal olma gibi bir çabayı gütmedikleri gösterilmiştir. Genel olarak belirtilen görüş; “Sivil Toplum Kuruluşları toplumun tüm kesimlerini içine alabilecek açılımlar yapmada ve kendilerini topluma ifade etmede yetersiz kalmışlardır.” şeklinde olmuştur.

STK'lar demokratik kuruluşlar mıdır? sorusuna yarı yarıya “hayır” yanıtı verilmiş demokratik olduğunu düşünenler ise azınlıkta kalmıştır. Görüşmeler sırasında STK yöneticileri çoğunlukla kendi kuruluşlarının demokratik olduğunu ileri sürmüş ancak ülke geneline bakılacak olursa demokratik yapılanmadan söz etmenin çok gerçekçi olmayacağını belirtmişlerdir.

STK'lar siyasi kimlik kazanmışlar mıdır? sorusuna çoğunlukla “evet” yanıtı vererek, STK'ların çoğunlukla siyasi partilere ve görüşlere yakınlaşma eğilimi içine girdiklerini, bu eğilimle birlikte de gerçek anlamda STK olma özelliklerini yitirdiklerini belirtmişlerdir.

STK'lar iktidarı etkileyebilecek güçte midir? sorusuna büyük çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş, STK'ların birincil işlevlerinden olan iktidarı etkileme yetisinin Türkiye’de henüz gerçekleşmediği vurgulanmıştır.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin Sivil Toplum Kuruluşları ile ilgili düşünceleri; “sayıca yeterli olmasına karşın yeterince anlaşılamamış, kendi içinde demokrasiyi özümseyememiş, zamanla siyasi kimlik kazanmış ancak iktidarı etkileyebilme gücüne hiçbir zaman erişememiş kuruluşlardır” şeklinde özetlenebilir.

3.3. Devlet Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin devlet ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Devlet tartışılmayan kutsal bir varlık mıdır? sorusuna çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş, devletin de (meşruiyeti dışında) diğer tüm oluşumlar ve kurumlar gibi tartışılabilir olduğu, tartışılmayan kutsal bir varlık olarak görülmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Devlet gerekli gördüğü zamanlarda insan haklarının kullanımını durdurabilmeli midir? sorusuna Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin tamamı “hayır” yanıtını vererek insan haklarının her ne suretle olursa olsun durdurulmaması veya kesintiye uğratılmaması gerektiğini belirtmişlerdir.

Her hangi bir sebep siyasi partilerin kapatılmasına gerekçe olabilir mi? sorusuna büyük çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiştir. Sivil Toplum Kuruluşu yöneticileri ağırlıklı olarak çok partililiğin, demokrasinin bir getirisi ve gereği olduğunu ifade ederek parti kapatılmasına karşı olduklarını belirtmişler, ancak bir kısım STK yöneticisi de rejimi tehdit eden girişimlerde bulunan partilerin kapatılması gerektiğini savunmuşlardır.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin devlet ile ilgili düşünceleri; “devleti tabulaştırmadıkları, insan haklarının hiçbir durumda geri planda bırakılmaması gerektiğini savundukları ve siyasi partilerin kapatılmasını uygun bulmadıkları” şeklinde özetlenebilir.

3.4. Din Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin din ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

İslam dini hak ve özgürlüklere geniş bir şekilde imkan tanımış mıdır? sorusuna çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş genelde din’in özelde ise İslam’ın insanların yaşamını düzenlemek gibi bir iddiası olduğu dolayısıyla da değişmeyen kurallar içeren bu yapının insanlara istediği gibi davranma özgürlüğü tanımadığı vurgulanmıştır.

Şeriat devletinde insan hakları ihlali yapmak daha kolay ya da yaygın mıdır? sorusuna Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin tamamı “evet” yanıtını vererek şeriat düzeninin insan haklarını korumada yetersiz kalmaktan öte ihlallere yol açabileceğini belirtmişlerdir.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin din ile ilgili düşünceleri; “İslam’ın geniş hak ve özgürlükler içermediği ve şeriat devletinin insan hakkı ihlaline müsait bir yapıda olduğu” şeklinde özetlenebilir.

3.5. Milliyetçilik Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin milliyetçilik ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Dünya üzerinde üstün bir ırk var mıdır? İnsanların nereli ya da hangi ırktan oldukları önemli midir? sorularına Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin tamamı “hayır” yanıtını vererek bu konudaki hümanist düşüncelerini dile getirmişlerdir.

Milliyetçilik bir insan hakları ihlali midir? sorusuna çok büyük oranda “evet” yanıtı verilmiş, ancak burada kast edilen milliyetçiliğin ırkçılığa iddiası içeren milliyetçilik olduğu, “Atatürk Milliyetçiliği” olmadığı önemle vurgulanmıştır.

Ülkede farklı etnik köken veya dine sahip insanların yaşamasından rahatsızlık duyar mısınız? Sorusuna Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin tamamı “hayır” yanıtını vermiş ülkede farklı etnik köken veya dine sahip insanların bulunmasının bir kültürel zenginlik olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin milliyetçilik ile ilgili düşünceleri; “milliyetçi bir tavır göstermedikleri, farklı kültürlerle karşı hoşgörülü ve iyi niyetli bir bakış açısına sahip oldukları” şeklinde özetlenebilir.

3.6. AB / Küreselleşme Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin AB/Küreselleşme ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Küreselleşme kültürel erozyona sebep olur mu? sorusuna çoğunlukla “evet” yanıtı verilmiş, küreselleşmenin ulusal kültürlerde bozulma, çözülme ve çürümelere yol açacağı özellikle vurgulanmıştır.

Küreselleşme uzun vadede dünya üzerinde tek tip insan kalmasına yol açabilir mi? sorusuna yarıya yakın “evet”, yarıdan biraz fazla “hayır” cevabı verilmiştir.

AB üyelik süreci ülkemizde demokratikleşme açısından iyi bir araç olmuş mudur? sorusuna çoğunluk “evet” yanıtını vermiş özellikle 1990’ların ortalarından sonra yükselme eğilimi gösteren AB sürecinin Türkiye’nin insan hakları ve demokratikleşme alanında ilerleme kaydetmesi yolunda iyi bir araca dönüştüğünü belirtmiştir. Ancak bu konuda genel olarak belirtilen bir husus bu demokratikleşme

ve gelişmelerin dışarıdan ithal edilerek değil de toplumun ihtiyaçları ve beklentileri doğrultusunda kendi iç dinamiklerimizi devreye sokarak yapmanın daha da iyi olacağıdır.

AB üyeliği ülkemiz için genel anlamda yararlı olur mu? Sorusuna çoğunluk “evet” yanıtını vermiş AB’ye üye olmanın bir takım olumsuz yönleri olmasına karşın olumlu yönlerinin ağır basacağını söylemişlerdir.

Türkiye tüm şartları yerine getirdiğinde AB’ye girebilir mi? sorusuna ise ilginçtir ki yüksek oranda “hayır” cevabı verilmiştir. STK yöneticileri her ne kadar AB üyeliğinin ülkemiz açısından faydalı olacağını düşünseler de bunun bir ölçüde hayal olduğunu da belirtmişlerdir.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin küreselleşme/AB ile ilgili düşünceleri; “küreselleşmenin kültürel erozyona sebep olmakla birlikte, dünya üzerinde tek tip insan kalmasına kadar gitmeyeceği, Türkiye’nin AB sürecinde demokratikleşme ve insan hakları konusunda olumlu gelişmeler kaydettiği ve AB üyeliğinin Türkiye için faydalı olacağı ancak bunun gerçekleşmesinin mümkün olmadığı” şeklinde özetlenebilir.

3.7. Terör Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin terör ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

İnsan haklarının yaygınlaşması terör olaylarının artmasına sebep olur mu? sorusuna büyük çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş, insan haklarının terörü tetikleyici bir etkisi olmadığı özellikle vurgulanmıştır.

Terör söz konusu olduğunda insan haklarından vazgeçilebilir mi? sorusuna da büyük çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş ve insan haklarından hiçbir surette vazgeçilmemesi gerektiği, insan haklarının yer yüzündeki en yüce ve vazgeçilmez değer olduğu belirtilmiştir.

İnsan hakları alanındaki yasal düzenlemeler teröristlerin işine mi yaramaktadır? sorusuna büyük çoğunlukla “hayır” yanıtı verilmiş konunun insanlık açısından ve geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Dünyadaki egemen güçler terörü desteklemekte midir? sorusuna büyük çoğunlukla “evet” yanıtı verilmiş, terörün insan haklarından değil de dünyadaki egemen güçlerden beslendiği konusunda belirgin bir görüş ortaya konmuştur.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin terör ile ilgili düşünceleri; “insan haklarının terörle ilişkilendirilerek değerlendirilmesinin doğru olmadığı, terörün egemen güçlerce desteklendiği” şeklinde özetlenebilir.

3.8. Yargı Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin yargı ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Türkiye’de kanunlar adil ve tarafsızca uygulanmakta mıdır? sorusuna büyük çoğunlukla “hayır” cevabı verilmiştir.

Yargı üzerinde devlet baskısı var mıdır? sorusuna yüksek oranda “evet” yanıtı verilmiş, özellikle Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu’nun başında Adalet Bakanı’nın bulunmasının başlı başına bir baskı unsuru olduğu belirtilmiştir.

Karşılaştığınız bir sorunla ilgili olarak iç hukuk yollarının tükenmesi durumunda AİHM’ye başvurur musunuz? sorusuna büyük çoğunlukla “evet” yanıtı verilmiş, insanların hak aramada gidebilecekleri en son noktaya kadar gitmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye ile ilgili kararları tarafsız ve adil midir? sorusuna ise hemen hemen eşit oranlarda “evet”, “kısmen” ve “hayır” yanıtları verilmiştir. “evet” yanıtını verenler, oransal olarak biraz daha fazla olmakla birlikte, kimi yöneticiler AİHM’nin, siyasi yaklaşımlarla Türkiye ile ilgili kararlarda çifte standart uyguladığını ifade ederken kimileri de çeşitli davalarda adil davranılmasına karşın zaman zaman adil olmayan kararlar da çıkabildiğini ifade etmiştir.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin yargı ile ilgili düşünceleri; “kanunların tarafsızca uygulanmadığı, yargı üzerinde devlet baskısı olduğu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin bir üst merci olarak görüldüğü ancak bu merciin Türkiye ile ilgili kararlarının kuşkuyla karşılandığı” şeklinde özetlenebilir.

3.9. İnsan Hakları Üzerine Görüşler

Görüşme formu uygulanan STK yöneticilerinin insan hakları ile ilgili görüşleri aşağıdaki sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden değerlendirilmiştir.

Türkiye’de insan hakları ihlali yapılmakta mıdır? sorusuna Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin tamamına yakını “evet” yanıtını vermiş, ancak insan hakkı ihlali kavramının da sadece işkence, kötü muamele vb. şekilde değerlendirmemek, günlük hayatta karşılaşılan bir çok olayın insan hakkı ihlali olduğunu göz önünde bulundurmak gerektiğini de vurgulamışlardır.

Ülkemizde insanlar düşüncelerini özgürce ifade edebilmekte midir? sorusuna çoğunluk “hayır” yanıtını vermiştir. Bu soruya “evet” yanıtı vermeyen çıkmaması düşündürücü olmakla birlikte “halen ülkemizde düşünce özgürlüğünün tam olarak yerleşmediği ve böyle bir kültüre gerek devlet katında gerekse toplum katında henüz erişemediğimiz” STK yöneticilerince üzerinde durulan konular olmuştur.

İfade özgürlüğünün önündeki engeller yasalardan mı uygulayıcılardan mı kaynaklanmaktadır? sorusuna çoğunluk “her ikisi” yanıtını vermiştir. Sivil Toplum Kuruluşu yöneticileri “yasaların bu konuda yetersiz olmasına karşın yine de son yıllarda iyi gelişmeler yaşandığını bu konuda ilerleme kaydedildiğini ancak uygulayıcıların her nedense ilerleme kaydetmemekte ısrarcı davrandığını” belirtmişlerdir.

İşsizlik bir insan hakları sorunu mudur? sorusuna çoğunlukla “evet” yanıtını vererek işsizliğin bir ülkede yaşanan insan hakkı ihlalleri arasında sayılması gerektiğini vurgulamışlar ancak bir kısım STK yöneticisi ise bunun bir insan hakları sorunu değil ekonomik bir sorun olduğunu belirtmiştir.

Kadınlar mı yoksa erkekler mi daha çok insan hakkı ihlaline maruz kalmaktadır? sorusuna Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin yarısından biraz fazlası “kadınlar”, diğerleri ise “her ikisi” yanıtını vermiştir. STK yöneticilerinden hiç biri erkeklerin daha çok insan hakları ihlaline maruz kaldığı görüşüne katılmamıştır. “Kadınların hem toplumda hem aile içinde çeşitli baskılara ve hak ihlallerine maruz kaldığı” bu konuda genel olarak belirtilen görüş olmuştur.

Çalışmaya dahil edilen Sivil Toplum Kuruluşu yöneticilerinin insan hakları ile ilgili düşünceleri; “Türkiye’de insan hakkı ihlali yapıldığı, insanların düşüncelerini özgürce ifade edemediği, bunun hem yasalarla hem de uygulayıcılarla ilgili bir sorun olduğu, işsizliğin bir insan hakkı ihlali olarak düşünüldüğü ve kadınların daha fazla hak ihlaliyle karşılaştıkları” şeklinde özetlenebilir.

4. BULGULAR, ÖNERİLER, SONUÇ

4.1. Bulgular

Çalışmanın başlangıcında ileri sürülen denenceler, gerek kuramsal çerçeve incelenirken gerekse de uygulama bölümünde elde edilen verilerle sınanmıştır.

Denenceler ve uygulama bölümünde elde edilen bulgular karşılaştığında ortaya çıkan tablo genel olarak ileri sürülen tezlerin haklılığını ispatlayıcı yöndedir.

Sivil Toplum Kuruluşu yöneticileri ile yapılan görüşme formu sonucunda elde edilen bulgular şunlardır :

Sivil Toplum Kuruluşları, sayıca yeterli olmasına karşın yeterince anlaşılamamış, kendi içinde demokrasiyi özümseyememiş, zamanla siyasi kimlik kazanmış ancak iktidarı etkileyebilme gücüne hiçbir zaman erişememiş kuruluşlardır.

Devlet tartışılabilir olup, insan haklarının hiçbir durumda geri planda bırakılmamalı ve siyasi partiler her ne suretle olursa olsun kapatılmamalıdır.

İslam dini geniş hak ve özgürlükler içermeyip şeriat devleti insan hakkı ihlaline müsait bir yapıdadır.

İnsanların nereli veya hangi ırktan olduğu önemli olmayıp, herkes kendi ana dilinde eğitim-öğretim görme ve yayın yapma hakkına sahip olmalıdır. Milliyetçilik bir insan hakkı ihlalidir.

Küreselleşme kültürel erozyona sebep olmakla birlikte, dünya üzerinde tek tip insan kalmasına kadar gitmeyecek olup, Türkiye AB sürecinde demokratikleşme ve insan hakları konusunda olumlu gelişmeler kaydetmiştir.

İnsan haklarının terörle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi doğru değildir, terörün egemen güçlerce desteklenmektedir.

Kanunlar tarafsızca uygulanmamakta olup yargı üzerinde devlet baskısı vardır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir üst merci olarak görülmekte ancak bu merciin Türkiye ile ilgili kararları kuşkuyla karşılanmaktadır.

Türkiye'de insan hakkı ihlali yapılmakta, insanlar düşüncelerini özgürce ifade edememektedirler. Bu durum hem yasalarla hem de uygulayıcılarla ilgili bir sorundur. İşsizliğin bir insan hakkı ihlalidir. Kadınlar erkeklerden daha fazla hak ihlaline maruz kalmaktadırlar.

Denenceler ve bulguların karşılaştırılması sonucunda genel olarak ileri sürülen tezlerin doğrulandığı görülmektedir.

4.2. Öneriler

Yapılan çalışma sırasında karşılaşılan kimi güçlükler ve durumlar, benzeri konularda çalışma yapacak olan araştırmacılara ışık tutması bakımından gerekli görüldüğü için üzerinde durulmasında fayda vardır.

Çalışma sırasında STK yöneticilerine ulaşmak bir kaç dışında oldukça sıkıntı yaratmıştır. Çalışmanın örnekleminin evreni temsil etmesi açısından 50 adet (Toplam 243 STK'nın asgari % 20'sine tekabül eden yaklaşık sayı) STK'dan oluşması planlanmış olmasına rağmen seçilen STK yöneticilerine ulaşmada karşılaşılan güçlükler ve zaman kısıtı sebebiyle ilk planlamada belirlenen 50 STK yerine faal çalışma yürüten 20 STK'ya görüşme formu uygulanması zorunluluğuyla karşılaşılmıştır. Alan çalışması gerektiren bu tip araştırmalarda zamanın geniş tutulması araştırmacıya büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

Görüşmelerin STK başkanlarına, ulaşamazsa yöneticilerden birine uygulanması düşünülmüş, 20 STK'dan 15'inin başkanına ulaşarak görüşme formu uygulanmış, 5 STK'da ise yönetim kurulu üyelerinden birine görüşme formu uygulanmıştır.

Görüşmeler, STK yöneticilerinin kendi çalışma ortamlarında gerçekleştirilmiş, böylelikle daha rahat cevaplar alınabilmesi sağlanmıştır. Ancak kimi STK yöneticileri isimlerinin kullanılıp kullanılmayacağını sormuş, kullanılmayacağı belirtilmesine karşın isim vermekten kaçınan yöneticiler (başkan değil) olmuştur. Bir STK'da yönetici pozisyonunda olan bir kimsenin görüşlerini açıklarken bile çeşitli kaygılar ve tereddütler içinde olması çalışma sırasında karşılaştığımız şaşırtıcı durumlardan biri olmuştur.

STK yöneticileri genel olarak yapılan çalışmaya olumlu yaklaşmış bu tür çalışmaların mutlaka çoğalarak artması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunda çalışmanın akademik bir kaygı ile yürütülmesinin payı olduğu yadsınmaması gereken bir husustur.

Bu konuda çalışma yapacak olan araştırmacıların, diğer illerde de benzer bir görüşme formu uygulayarak sonuçlarını değerlendirmesi ve karşılaştırmalı olarak Türkiye'nin STK yöneticilerinin bu tartışmalara bakışının ortaya konmasının, yazında geniş yankı uyandıracığı şüphesizdir. Ancak, diğer illerde yapılacak çalışmaların Antakya'nın özel yapısı gereği bulgularla örtüşmeyeceği de ihtimal dahilindedir.

4.3. Sonuç

İnsan hakları, insanın hakları... Ne yazık ki bugün dünyamızın bazı bölgelerinde halen tartışılıyor, ufanıyor, ihlal ediliyor. İnsanlık tarihi binlerce yıl boyunca savaşlarla, kıyımlarla acılarla bezenmiş, halen de bezenmeye devam etmektedir.

2000'li yılların başında, belki yüzlerce yıl öncesine kıyasla insan hakları alanında epey mesafe kat edildiği söylenebilir. Ancak, dünyanın çeşitli bölgelerinde halen insanlar açlıktan, soğuktan, sıcaktan, basit hastalıklardan, işkenceden, savaşlardan... ölüyor, öldürülüyor.

Devletler, kimi zaman önlem almayarak, kimi zaman otorite boşluğu yaratarak, kimi zaman teşvik ederek, kimi zaman da bizzat kendisi sebep olarak insan haklarının çiğnenmesine araç olabilmektedir. Ortaya çıkışından bu yana bir “zor aygıtı” işlevini üstlenen ve toplumu düzenleyici görevi yürüten devlet, zaman zaman toplumun üstünde bir varlık olarak insan hakları anlamında ağırlaşmış ve toplumda yaşayanları bu yükü taşımaya mecbur bırakmıştır.

Bugün devlet karşısında insanların kendilerini ifade edebilmeleri ve savunabilmeleri için bir silah olarak görülen sivil toplum kuruluşlarının da en fazla gelişme alanı bulduğu ülkeler liberalizmi benimseyen ve uygulamaya çalışan ülkelerdir. Sürekli insan haklarından, eşitlikten söz eden liberalizm neden sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ve büyümesi için en ideal ortam olmuştur?

Liberalizmin özellikle doğu bloku yıkıldıktan sonra çok fazla “sivil toplum kuruluğu” vurgusu yapmasının ve bu kuruluşları demokrasinin ve gelişmişliğin bir göstergesi saymasının altında yatan iki önemli neden vardır.

Bunlardan birincisi, devleti küçültme projesinin uygulanması sırasında toplumsal katmanları incitmeden, ürkütmeden ve çok fazla uyandırmadan devlet tarafından üstlenilen bir çok görevin ve alanın özel sektöre devrini sağlamaktır. Burada asıl yapılmak istenen eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi bir çok alanın devletten özel sektöre geçişinde bir nevi “aracı kurum” olarak sivil toplum kuruluşlarının görev yapmasıdır. Görev tamamlanınca da ya sivil toplum kuruluşlarının özel şirketlere dönüşmesi ya da bugün sivil toplum kuruluğu sanılan kimi kuruluşların gerçek yüzlerinin ortaya çıkması sonucuyla karşılaşmak şaşırtıcı olmayacaktır.

İkinci nedense, toplumsal katmanların, direkt iktidar hedefi olan siyasi partilerde örgütlenmesinin önünü keserek, onları iktidarı ele geçirme hedefi değil de iktidarı etkileme hedefi olan sivil toplum kuruluşlarına yönlendirmek suretiyle siyasi hayata dahil olmalarını engellemektir. Siyasilerden ve siyasi partilerden insanların umudunu kesmesi, hak aramada kendisiyle (özel anlamda) aynı sorunu olanların bir araya gelerek topluca hareket etmesi her ne kadar görünüşte devlet açısından negatif bir açılım gibi görünse de tüm işlevlerini bıraktığı halde güvenlik işlevinin asla bırakmayan devlet’in bu açılımlara ve atılımlara ne ölçüde izin vereceği de kuşkuludur. Devlet sivil toplum kuruluşlarının gelişimini, yaptıklarını, yapmayı amaçladıklarını belki de bu kuruluşlarda yer alanlardan daha da iyi bir biçimde takip etmektedir. Zaman zaman kimilerini destekleyip kimilerinin önünü keserek, zaman zaman çeşitli amaçlara hizmet için özel sivil toplum kuruluşları kurdurarak bu alan içerisinde zaten varlığını ve ağırlığını hissettirmektedir. Bugün Türkiye açısından değerlendirildiğinde neden sağlıklı bir biçimde sivil toplum kuruluşları ile ilgili bir veri bankasının olmadığı¹, Türkiye’de gerçekte kaç sivil toplum kuruluğu

¹ Bu alanda Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı’nın saygı değer çalışmalarını göz ardı etmemek gerekir. Ancak Tarih Vakfı’nın da tam anlamıyla gerçekçi ve doğru bir takip yapamadığı, buna yönelik çalışmaların sürdüğü vakfın internet sitesinde de belirtilmektedir.

bulunduğunun, bunların nerelerde nelerle uğraştığının neden tam olarak bilinemediği düşünülürse konu zihinlerde belki daha da aydınlanacaktır.

Sonuç olarak kastedilen, sivil toplum hareketlerini ve sivil toplum kuruluşlarını tamamen olumsuz anlamda düşünmek elbette ki değildir. Ortaya çıkışının ve bugünkü yapılanmasının temelinde yer alan olumsuzluklara rağmen sivil toplum olmak gerçekten de demokrasiyi sindirmenin, anlamının ve özümsemenin gereklerinden birisidir. İnsanların, öncelikle iktidarı ele geçirmeyi hedefleyen oluşumlarda yani siyasal alanda örgütlenmesi gerektiği konusundaki görüşümüz saklı kalmakla birlikte bunun yanı sıra kısa ve orta vadede iktidarı ele geçirme şansı yakalayamayan, üye sayısı olarak daha küçük çaplı örgütlenmelerin ve ideolojilerin en azından iktidarı toplum çıkarları doğrultusunda yönlendirebilme şansını yakalaması açısından sivil toplum kuruluşları denemeye değer bir fırsat olabilir.

K A Y N A K Ç A

Ağcan, Muhammed Ali (2003), “Modern Avrupa Düşüncesinin Oluşum Serüveni Çerçevesinde İnsan Haklarının Felsefi Temelleri”, **İnsan Hakları Araştırmaları** (s. 13-38), Yıl 1, Sayı 1, İstanbul:Mazlumder Yayınları.

Akdemir, Süleyman (1997), “Sivil Toplum ve İslamiyet”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18.

Anar, Erol (1999), **İnsan Hakları**, Ankara:Özgür Üniversite Kitaplığı, No.27.

Anayurt, Ömer (2000), “Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi”(s.47-58), **Türkiye’de İnsan Hakları**, Oya Çitçi (Der.), Ankara:TODAİE Yayınları.

Aydın, Erdoğan (2002), **Milliyetçilik Türkiye’nin Çıkmazı**, İstanbul:Gendaş Yayınları

Babaoğlu, Ali (1998), **Nazizm**, İstanbul:BDS Yayınları.

Bulaç, Ali (1997), “Sivil Toplum Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18.

Can, Kemal (2001), “Radikal Milliyetçiliğin En Büyük Örgütü : Ülkü Ocakları” (s. 201-204), **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, S. Yerasimos (Der.), İstanbul:İletişim Yayınları.

Cangızbay, Kadir (2002), “Sıradan Faşizm” (s.9-14), **Milliyetçilik, Faşizm ve MHP**, Seyfi Öngider (Der.), İstanbul:Aykırı Yayıncılık.

Civelek, M.A., Durukan, M.B. (2000), “Küreselleşme ve Bireyin Ekonomik Özgürlüğü” (s.611-620), **Türkiye’de İnsan Hakları**, Oya Çitçi (Der.), Ankara:TODAİE Yayınları.

Çaha, Ömer (1997), “1980 Sonrası Türkiye’inde Sivil Toplum Arayışları” (s.28-64), **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18.

Dağı, İ.D., Polat, N. (1999), **Demokrasi ve İnsan Hakları El Kitabı**, Ankara:Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Doğan, Lütfi (1998), “İslamiyet ve İnsan Hakları” (s.223-236), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

Doğan, İlyas (2002), **Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum**, İstanbul:Alfa Yayınları.

Donnelly, Jack (1995), **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları** (Çev. M. Erdoğan, L. Korkut), Ankara:Yetkin Yayınları.

Eroğul, Cem (2002), **Devlet Nedir?**, Ankara:İmge Kitabevi.

Erözden, Ozan (1996), **Nasyonalizm**, İstanbul:BDS Yayınları.

Esmer, Yılmaz (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar” (s.24-30), **Üç Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, Aydın Uğur (Der.), İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

Gemalmaz, M. Semih (2003), “Ders Kitaplarının İnsan Hakları Ölçütleri Açısından Taranmasıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi” (s.23-64), **Ders Kitaplarında İnsan Hakları Tarama Sonuçları**, Betül Çotuksöken, Ayşe Erzan, Orhan Silier (Ed.), İstanbul:Tarif Vakfı Yayınları.

Gerger, Haluk (1998), “Yolun Sonuna Doğru Türkiye’de İnsan Hakları Savaşımı” (s.490-498), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

Gülmez, Mesut (2001), **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Ankara:TODAİE Yayınları.

Güneş, Muharrem (2002), “İnsan Hakları ve Kent Muhtarları”, 10 Aralık İnsan Hakları Günü Konferans Metni, Hatay.

Güneş, M., Güneş, H. (2003), **Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum**, Ankara:Anı Yayıncılık.

Hakan, Ahmet (2001), **Ahmet Kabaklı-Neden Milliyetçilik**, İstanbul:Birey Yayıncılık

İnsan Hakları Derneği (2002), **İHD 11. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara:İHD Yayınları.

İnsan Hakları Derneği (2004), **İHD 12. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu**, Ankara:İHD Yayınları.

İlal, Ersan (2000), .), “İnsan Hakları ve Küreselleşme” (s.581-586), **Türkiye’de İnsan Hakları**, Oya Çitçi (Der.) Ankara:TODAİE Yayınları.

Kaboğlu, İbrahim Ö. (2002), **Özgürlükler Hukuku**, Ankara:İmge Kitabevi.

Kapani, Münici (1996), **İnsan Haklarının Uluslar Arası Boyutları**, Ankara:Bilgi Yayınevi

Karaman, Hayreddin (1998), “İslam’a Göre İnsan Hakları ve Ödevleri” (s.231-244),
Yeni Türkiye Dergisi, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

Karaman, M. Lütfullah (1997), “Cumhuriyetin Altını Çizerken Demokrasinin Üstünü
 Çizen Bir Siyasal Düzendeki Sivil Toplumun Yeri”
 (s.203-209), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel
 Sayısı, Sayı 21.

Kırbaşoğlu, M. Hayri (1998), “İslam ve İnsan Hakları Üzerine Eleştirel Bir Bakış”
 (s.274-280), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel
 Sayısı, Sayı 21.

Kuçuradi, Ioanna (1998), “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar” (s.24-30), **Üç
 Sempozyum: Sivil Toplum Kuruluşları**, Aydın Uğur
 (Der.), İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

Mourgeon, Jacques (1991), **İnsan Hakları** (Çev. Ayşe Ekmekçi, Alev Türker),
 Ankara:İletişim Yayınları.

Öngider, Seyfi (2002), **Milliyetçilik Faşizm ve MHP**, İstanbul:Aykırı Yayıncılık.

Özdalga, Elisabeth (1999), **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası** (Çev.
 Ahmet Fethi), İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

Özdek, Yasemin (2002), “Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan
 Hakları” (s.1-44), **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları**
 (Ed. Yasemin Özdek), Ankara:TODAİE Yayınları.

Özyurt, Cevat (2004), “İnsan Haklarının Küreselleşmesi” (s.65-68), **İnsan Hakları
 Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Sayı 2. İstanbul:EDAM
 Yayıncılık.

- Pamak, Mehmet (1998), “İslam’ın ve Batı Düşüncesinin İnsan Haklarına Yaklaşımı” (s.245-273), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.
- Sunar, İlkay (1998), “Sivil Toplum ve İslamiyet” (s.11-21), **Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası**, E.Özdalga, S. Persson (Ed.), İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.
- Sur, Melda (2000), “Globalleşme Bağlamında Sosyal Haklar” (s.597-610), **Türkiye’de İnsan Hakları**, Oya Çitçi (Der.), Ankara:TODAİE Yayınları.
- Şahin, Yeşim Edis (2000), “Küreselleşme, Yoksullaşma ve İnsan Hakları” (s.587-596), **Türkiye’de İnsan Hakları**, Oya Çitçi (Der.), Ankara:TODAİE Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, Lütfi (1998), “Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe, İnsan Hakları ve Demokrasi Açısından Milliyetçilik, Milliyetçilik Açısından İnsan Hakları ve Demokrasi” (s.532-535), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.
- Şenatalar, Burhan (2001), “STK Devlet İlişkilerine Kuramsal Bakış” (s.9-15), **Avrupa Birliği Devlet ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Ayşe Anadol (Der.), İstanbul:Tarif Vakfı Yayınları.
- Şenel, Alaaddin (1993), **İrk ve İrkçilik Düşüncesi**, Ankara:Bilim ve Sanat Yayınları.
- Temiz, Mustafa (1998), “İnsan Sevgisi ve İnsan Haklarına Deruni Bir Yaklaşım” (s.281-306), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

Tezcan, D., Erdem, M.R., Sancakdar, O. (2001), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Tosun, Gülgün Erdoğan (2001), **Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi**, İstanbul:Alfa Yayınları.

Us, Ahmet Talat (2003), “Sivil Toplum Kuruluşlarında Sürekliliğin Garantisi:Toplam Kalite Yönetimi” (s.109-114), **Sivil Toplum Dergisi**, Sayı 2. İstanbul:EDAM Yayıncılık.

Uygun, Oktay (2000), İnsan Hakları, Oktay Uygun (Der.), **İnsan Hakları Kuramı** (s.13-44), İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Yağız, Süleyman (1998), “İnsan Hakları İslamiyet ve Evrensellik” (s.307-309), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

Yerasimos, Stefanos (2001), “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye” (s.13-24), **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik**, S. Yerasimos (Der.), İstanbul:İletişim Yayınları.

Yıldırım, İbrahim (2004), **Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**, Ankara:Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Aytekin (1997), Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye (s.86-97), **Yeni Türkiye Dergisi**, Sivil Toplum Özel Sayısı, Sayı 18.

Yılmaz, Mehmet Nuri (1998), “İslam ve İnsan Hakları” (s.227-230), **Yeni Türkiye Dergisi**, İnsan Hakları Özel Sayısı, Sayı 21.

www.ihd.org.tr Erişim Tarihi: 20/05/2006

www.mazlumder.org.tr Erişim Tarihi: 20/05/2006

www.stkrehberi.org Erişim Tarihi: 17/03/2006

www.tarihvakfi.org.tr Erişim Tarihi: 15/02/2006

www.tdk.org.tr Erişim Tarihi: 18/11/2005